

10.13146/OR-ZSE.2016.002

VANDERSTEIN NOÉMI VIKTÓRIA

A ZSIDÓ IDENTITÁS „ÜVEGSZILÁNKJAI,”

AVAGY

ÉRTELMEZÉSI KÍSÉRLETEK

CHAIM POTOK *A KIVÁLASZTOTT* CÍMŰ REGÉNYÉHEZ

PhD DISSZERTÁCIÓ

TÉMAVEZETŐK: **PROF. DR. HARASZTI GYÖRGY PhD,**
PROF. DR. LICHTMANN TAMÁS PhD

ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ – ZSIDÓ EGYETEM
ZSIDÓ VALLÁSTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

BUDAPEST
2016.

NYILATKOZAT A MUNKA EREDETISÉGÉRŐL (PLÁGIUM-NYILATKOZAT)

Ezúton nyilatkozom, hogy ez a PhD disszertáció teljes terjedelmében és egészében saját munkám eredménye, amely során a témában végzett kutatásaimat fogalmaztam meg és összegeztem. Minden általam idézett, felhasznált szakirodalmat és forrást – beleértve könyveket, újságcikkeket, tanulmányokat, előadásokat és az Internetet – a lábjegyzetben történő hivatkozás formájában megjelöltem.

Nyilatkozom arról, hogy ezen PhD disszertáció jelen formájában és tartalmában még sehol nem került publikálásra. Dolgozatom terjedelme jelen nyilatkozattal, az angol nyelvű Abstracttal és az Irodalomjegyzékkel együtt 236888 karakter (szóközökkel), lábjegyzetekkel együtt pedig 258817 karakter (szóközökkel).

Budapest, 2016. március 20.

.....
Vanderstein Noémi Viktória
PhD disszertáció készítője

Ezt a dolgozatot 2009-ben elhunyt Édesapám, Vanderstein János,

נתן מנדל חרש בן צבי

a Hódmezővásárhelyi Zsidó Hitközség 24 éven át volt elnöke emlékének ajánlom.

Tartalom

Mottógyűjtemény: Idézetek Chaim Potok <i>A kiválasztott</i> című regényéből	3
1. ELŐSZÓ	4
2. BEVEZETÉS	5
2.1. Az amerikai-zsidó irodalom	6
2.2. Chaim Potok élete és írói munkássága	9
2.3. <i>A kiválasztott</i> című regény műfaja és szerkezeti felépítése	18
3. IRODALOMTUDOMÁNYI ELMÉLETEK	22
3.1. Megközelítés a kultúra és a kultúrantropológia szemszögéből	22
3.2. Máság – azonosság – identitás	25
3.2.1. A szubjektum és az identitás	28
3.3. Kettős kötődés	32
3.4. A Jónás-komplexus elmélet	34
4. NÉVADÁS – NÉVVÁLASZTÁS	40
4.1. A szerző által választott nevek	42
4.1.1. Izsák	42
4.1.2. Dániel	44
4.1.3. Dávid	47
4.1.4. Róbert = Ruven = Ruben	48
5. <i>A KIVÁLASZTOTT</i>	51
5.1. <i>The Chosen</i> : A regény címe	51
5.2. Karakterek a regényben	55
6. <i>A CSEND IDEJE</i>	58
6.1. <i>A Time for Silence</i> : A regény munkacíme	58
6.2. Zsidó vallási irányzatok a csendben	59
6.3. Zsidók a második világháború alatt az Amerikai Egyesült Államokban .	59
6.4. Mi történt 1945-ben?	61
6.5. Új állam született – Izrael	63
6.6. Az 1950-ben bekövetkezett fordulatok	67
6.7. A csend a TaNaCh alapján	71

10.13146/OR-ZSE.2016.002

7. APA-FIÚ KAPCSOLAT	73
7.1. Reb Saunders és Daniel Saunders	75
7.2. David Malter és Ruven Malter	78
7.3. Ki az apa? Ki a fiú?	79
7.4. Érzékelés, mint a kommunikáció eszköze	81
8. NYELVI MEGKÖZELÍTÉS	83
8.1. A nyelv, mint „beszélő rács”	85
8.2. Nyelvtani fordulatok <i>A kiválasztottban</i>	93
8.2.1. Ábrázoló bemutatás: a mondat szerkezet változatossága	94
8.2.2. Baráti párbeszéd: a mondat szerkezet egyszerűsége	98
8.2.3. Monológ: érzelmek és indulatok a mondat szerkezetben	101
8.3. Chaim Potok és az angol nyelv	104
9. ÖSSZEGZÉS	106
9.1. <i>A kiválasztottnak lenni</i>	106
9.2. Záró gondolatok	108
10. UTÓSZÓ	111
ABSTRACT	112
IRODALOMJEGYZÉK	114

Mottógyűjtemény: Idézetek Chaim Potok *A kiválasztott* című regényéből

„Amikor a pisztráng kiugrik a vízből, hogy bekapja a legyet, s horogra akadva nem úszhat tovább szabadon, küzdeni kezd, csapkod, ficánkol, és néha elpusztul. Persze sokszor nem tud megküzdeni a helyzettel.

Hasonlóképpen küzd az ember is környezetével, a horgokkal, melyeken fennakad. Néha diadalmaskodik rajtuk, néha nem. A világ csak a küszködést látja, és természetesen félreérti. A szabadon ficánkoló hal nemigen fogja fel, mi történik a másikkal, amelyik horogra akadt.”

(Karl. A. Menninger)¹

„Úgy éreztem, azóta átkerültem egy másik világba, hogy régi énem diribdarabkáit hátrahagytam az iskolaudvar fekete aszfaltján, szemüvegem szilánkokra tört lencséivel egyetemben.”²

„A Talmudban az áll, hogy az embernek két dolgot kell megtennie önmagáért. Az egyik, hogy szert kell tennie egy tanítómesterre. ... Barátot kell választania magának.”³

„A mi káténkban [értsd: a hászidizmuséban] az első parancsolat: Bánj úgy a fiúval, mint bánnál az apával, mert egy nap a fiúból lesz az apa.”⁴

„Egy szemhunyorintás, az semmi. De a szem, amelyik hunyorít, az már valami. Az emberélet, az semmi. De az ember, aki azt megéli, ő már valami. Ő értelemmel töltheti meg ezt az apró kis időtartamot, hogy ettől felbecsülhetetlen értékű legyen a minősége, ha mégoly kurta és jelentéktelen is a hossza. ... Az embernek értelemmel kell kitöltenie az életét, ez az értelem ugyanis nem automatikus velejárója az életnek. Az élet nehéz, csak fáradságos munka árán telik meg értelemmel.”⁵

---

¹ Chaim Potok, *A kiválasztott* (Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2004), 6.

² Uo., 102.

³ Uo., 78.

⁴ Uo., 125.

⁵ Uo., 217.

1. ELŐSZÓ

A XXI. század embere nem minden esetben tudja megvalósítani tudományos kutatásra irányuló elképzeléseit. Azon túlmenően, hogy családomban az első voltam, aki egyetemi végzettséget szereztem, külön szerencsének, az Örökkévaló ajándékának tekintem, hogy az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem falain belül részt vehettem a Zsidó Vallástudományi Doktori Iskola képzésében, és egy általam már régóta vizsgált témát tudtam alaposan körbejárni.

Ez a gondolat vezérel akkor, amikor doktori disszertáció formájában leírom mindazon téziseket és bizonyításokat, amelyeket az elmúlt időszakban összegyűjtöttem. Teszem mindezt elsősorban a köszönet jegyében. Köszönöm mindazoknak, akik végigkísérték utamat mind a mai napig. Nem szeretnék rangsort felállítani a személyek felsorolásában, de fontosnak tartom kiemelni, hogy az egyetem dolgozói – Prof. Dr. Schőner Alfréd PhD rektor úr, főrabbi; konzulenseim: Prof. Dr. Haraszi György PhD és Prof. Dr. Lichtmann Tamás PhD; valamennyi tanár és oktató; adminisztrátor hölgyek és technikai dolgozók egyaránt –, munkahelyem vezetői és kollégáim, valamint családom, ezen belül kiemelten özvegy Édesanyám támogattak és segítettek abban, hogy kutatásom eredményei doktori disszertáció formájában kerüljenek a nyilvánosság elé. Mindenkinek nagyon köszönöm.

2. BEVEZETÉS

Doktori értekezésem megírásával újat kívánok nyújtani abból a szempontból, hogy Magyarországon született és itt élő neológ zsidóként egy távoli kontinens XX. századának közepét vizsgálom meg történelmi és zsidó vallási szempontból egy irodalmi alkotáson keresztül. Teszem mindezt úgy, hogy Chaim Potok zsidó író és rabbi munkásságának első nyilvánosság elé került irodalmi termékét helyezem kutatásom középpontjába. Dolgozatomban *A kiválasztott* című regénnyel foglalkozom. Kiindulásként az a cél vezérelt, hogy szűkebb hazám, Hódmezővásárhely, ez a dél-alföldi város is részese legyen a zsidóság tudományának a kétezres évek elején. Célom volt továbbá olyan disszertációt készíteni, amely témáját tekintve egyedülálló a magyarországi zsidó vallástudományi doktori képzésben. Legjobb tudomásom szerint, Chaim Potokkal és műveivel ez-ideig még ezen a területen nem foglalkozott senki. A disszertációmban megjelenő témákat és területeket eddig még senki nem dolgozta fel és nem publikálta ilyen megközelítésben és összefüggésben.

Dolgozatom címében az „üvegszilánkjai” kifejezés Ruven összetört szemüvegének lencséiből kiindulva arra a változásra utal, amely a baseballmeccsen történt balesetet megelőző időszak és az azt követő események folyamatában észrevehető. A szó a szemüveg összetörésén kívül, Ruven énjének formálódását és megváltozását is jelenti, csakúgy, mint Danny zsidó identitásának alakulását is magában hordozza. Disszertációm címét ily módon három értelemben használom:

1. egyrészt a regényben szereplő apró mozzanatok összességére utalok, amelyek végigkísérik az olvasót a történet teljes megértése felé;
2. másrészt pedig az értekezésemben vizsgált részterületek adják Chaim Potok *A kiválasztott* című regényének feldolgozásához szükséges ismereteket és következtetéseket;
3. valamint az Amerikai Egyesült Államokban jelenlevő zsidóság darabjaira is utalok, hiszen az egyes irányzatok külön-külön szilánkok, dirib-darabkák, és csak együtt alkotják, alkotják a teljes zsidóságot az országban.

2.1. Az amerikai-zsidó irodalom

Amikor e sorokat írom, 2012. július 23-a van. Tíz évvel ezelőtt, ezen a napon hunyt el Chaim Potok író és rabbi. Disszertációm megírásával emléket kívánok állítani *A kiválasztott* című regény szerzőjének, születéskori anyakönyvi nevén Herman Harold Potok tudósnak, aki a XX. század amerikai-zsidó irodalmának egyik jelentős személyisége volt. Műveivel – legyenek azok irodalmi vagy történelmi jellegűek – maradandót alkotott a jelen és a jövő generációk számára egyaránt. Dolgozatom bevezető részében olyan ismeretekkel ruházom fel az olvasót, amelyek elengedhetetlenül szükségesek *A kiválasztott* című regény mozzanatainak, cselekményének, a szereplők tulajdonságainak és gondolatainak elemzéséhez.

Az előző évszázad történelme viharosnak mondható Európában és a tőlünk távolabb eső kontinenseken is. Világháborúk és válságok követték egymást, amely események átrendeződésre készítették a világ társadalmait, így valamennyi tudományterület művelőit is. Nem volt ez másként az irodalom tekintetében sem.

Jellemző tendenciává vált a tömeges népvándorlás a XX. században. Az 1900-as évek elején számtalan hajó érkezett az Amerikai Egyesült Államok keleti partjaihoz bevándorlókat szállítva. Az utasok között különböző nemzetiségű és foglalkozású emberek léptek a szabadság földjére. Ez tette lehetővé, hogy az addig is színes kultúrával rendelkező ország még inkább kitárult; mondhatjuk azt, hogy megjelentek a multikulturalizmus első elemei az említett földrészen. Írók, költők, képző- és előadóművészek telepedtek le az Államokban, magukkal hozva identitásukat, kultúrájukat és jellegzetes művészetüket. A különböző népek megjelenésével, megérkeztek a különböző vallások is az országba. Letelepedési engedélyt kértek és kaptak zsidó emberek, elsősorban egyszerű polgárok, akik között voltak irodalmárok, zenészek és képzőművészek is. Ettől az időszaktól kezdve számíthatjuk az Amerikai Egyesült Államok kultúrájának sokszínűségét, más területekkel együtt az amerikai-zsidó irodalom kezdetét is.

Kiindulópontként felmerülnek a következő kérdések: Melyik a helyes kifejezés: 'amerikai-zsidó irodalom' vagy 'zsidó-amerikai irodalom'? Mi tartozik ebbe a kategóriába? Kik azok az írók és költők, akik ennek a területnek a részesei? Mi alapján mondhatjuk egy szerzőről vagy műről, hogy a fenti kategóriák valamelyikébe tartozik?⁶

---

⁶ Bollobás Enikő, *Az amerikai irodalom története* (Budapest: Osiris Kiadó, 2006), 605.

Számos szakirodalom foglalkozik az előbbi kérdések megválaszolásával úgy, hogy közben a problémakör továbbra is nyitott marad. Disszertációmban nem céлом vizsgálni a felvetett gondolatmenet végkifejleteit, ezért meghatározom az általam adott válaszokat az előbbi felvetésekre.

Úgy ítélem meg, hogy nem beszélhetünk helyes vagy helytelen kifejezésről, mégis választania kell a kutatónak, amikor a terület feldolgozásával foglalkozik. Számomra az 'amerikai-zsidó irodalom' fogalom egyértelműen meghatározza azt az irányultságot, amire kutatásom kiterjed. Ezért ezt a szókapcsolatot használom munkám során. Chaim Potok szerint: „Amerikai-zsidó író az az amerikai zsidó, aki zsidó témákról ír.”⁷ Az amerikai-zsidó irodalom kategóriába olyan szerzőket sorolok, akik az Amerikai Egyesült Államok polgárai, valamint zsidó vallásúak és/vagy zsidó származásúak. Továbbá olyan műveket – regényeket, novellákat és költeményeket – tekintek ennek a területnek részeként, amelyek a zsidósággal, mint vallással, illetve annak kultúrájával és hagyományaival foglalkoznak.

Az amerikai-zsidó irodalom több hullámáról beszélhetünk. Ami meghatározza az egyes generációk megkülönböztetését egymástól a szerzők tekintetében, az az általuk beszélt és a műveikben használt nyelv. Az 1900-as évek korai időszakában az Európából az Amerikai Egyesült Államokba vándorolt zsidó írók és költők általában két nyelvet beszéltek: születési országuk nyelvét és a zsidók között, Európában elterjedt jiddis nyelvet. Ők alkotják az amerikai-zsidó irodalom első csoportját. Ebbe a kategóriába tartoznak például: Abraham Cahan (1860-1951), Michael Gold (1894-1967), Henry Roth (1906-1995) és Isaac Bashevis Singer (1902-1991).

Azok az irodalmi alkotók, akik már az újvilágban születtek, egyre kevésbé beszélték szüleik anyanyelvét és a jiddist, viszont ők már gyermekfejjel megismerkedtek az angol nyelvvel. Így ők egy másik csoportba sorolhatók: ez a második generáció kategóriája. Például: Bernard Malamud (1914-1986), Saul Bellow (1915-2005), Herman Wouk (1915-) és Philip Roth (1933-).

A harmadik generációt alkotják azok a szerzők, akik már nem ismerik sem szüleik anyanyelvét, sem a jiddis nyelvet, műveikben csupán az angolt használják, és azt is tekintik anyanyelvüknek. Ilyen szerzők például a következők:

---

⁷ Harold Ribalow, "A Conversation with Chaim Potok," Daniel Walden, ed. *Conversations with Chaim Potok* (Jackson: University Press of Mississippi, 2001), 7. from Harold Ribalow, ed. *The Tie That Binds: Conversations With Jewish Writers* (A. S. Barnes and Co., 1980), 110-137.

Norman Mailer (1923-2007), Jerome David Salinger (1919-2010), Arthur Miller (1915-2005) és Cynthia Ozick (1928-).

Az amerikai-zsidó irodalomnak létezik egy más szempögböl törtönő csoportosítása is. A szerzök által használt nyelven kívül, létrehozhatunk kategóriákat a mővek témái alapján is. Így beszélhetünk olyan írásokról, amelyek a következö területek valamelyikébe sorolhatók: „a zsidók harca, ahogyan a bevándorlást megélték, különbséget téve a hagyományos zsidó etika és az amerikai materializmus között; proletár regények és ellenállás; amerikai-zsidó irodalmi reneszánsz az 1950-1970-es években; modern témák, mint elidegenedés és önámítás; a zsidó tradíciók újra felfedezése, valamint a zsidó kultúra és annak hosszú vallási öröksége bonyolultságának leírása; a jiddis nyelv és kultúra fontossága; a második világháborúhoz kapcsolódó területek, mint a Holokauszt, valamint Izrael Állam megalakulása és létezése.”⁸

Az előbbi felsorolásból kiemelem a nyelvi megközelítést. A jiddis az a nyelv, amely egy kis, zárt közösség által beszélt, még Európából hozott kommunikációs csatorna szerepét tölti be. Ezzel szemben megjelenik az angol nyelv, amely egy nagy és nyitott társadalom által használt kifejező eszköz. Ennek eredményeként megjelenik az ellentét a hagyomány, azaz a régi értékek és az új dolgok között, amelyet e két nyelv, a jiddis és az angol képvisel az amerikai-zsidó irodalomban.

Összegezve az előbbi néhány bekezdést, azt a következtetést vonhatjuk le, hogy „az amerikai-zsidó irodalom minden időben az amerikai-zsidó életélményt tükrözi. Megjelennek: a bevándorló élet harcai; az azt követő stabil, de elidegenedett középosztály élete; és végül a kulturális létezés egyedülálló kihívásai, mint az asszimiláció és a hagyományok újraéledése.”⁹ Mindezek a területeken végighúzódnak a nyelvi sík: a jiddis és az angol nyelv párhuzamos megléte, mint a kommunikáció eszköze az irodalmi mővekben.

---

⁸ “Jewish-American Fiction – Introduction,”

elérhetőség: <http://www.enotes.com/twentieth-century-criticism/jewish-american-fiction/introduction>,
letöltés ideje: 2009. május 21.

⁹ “Overview: Jewish American Literature,” *My Jewish Learning*,

elérhetőség: http://www.myjewishlearning.com/culture/2/Literature/Jewish_American_Literature.shtml,
letöltés ideje: 2009. május 21.

2.2. Chaim Potok élete és írói munkássága

Chaim Potok 1929-ben született New Yorkban, Lengyelországból az Amerikai Egyesült Államokba vándorolt szülők gyermekeként. Figyelembe véve ezt a tényt – az előbbi ismeretek birtokában – állíthatjuk azt, hogy Potok az amerikai-zsidó irodalom szerzői közül a második generáció képviselője, tekintettel arra, hogy ismerte ugyan szülei anyanyelvét, a jiddist is, de gyermekként tanulta meg az angol nyelvet, és műveit is ezen a nyelven írta.

A mindenki által ismert Chaim Potok név egy összetétel eredménye, amelyet maga a név viselője alkotott születés kori polgári nevének (Herman Harold Potok) és héber nevének (Chaim Cvi) összekapcsolásával. A Chaim név héber eredetű, jelentése: élet. A zsidó hagyományvilágban kiemelkedően fontos szerepet kap a név az ember életében. A szokások szerint a név jellemző a viselőjére, meghatározza tulajdonságait és jellemvonásait. Nem történt ez másként Chaim Potok esetében sem. Maga volt az élet, szerteágazó ismeretanyaggal és tudással a birtokában, széleskörű érdeklődésével, valamint sokszínű tevékenységével.

Herman Harold Potok életrajzában a következőket olvashatjuk: fiatal korában megismerkedett a judaizmus konzervatív irányzatával, 1950-ben angol irodalomból summa cum laude végzett a Yeshiva Egyetemen, majd rabbi diplomát szerzett a Jewish Theological Seminary-ben. 1965-ben filozófiai doktorátust szerzett a Pennsylvania Egyetemen, majd az Amerikai Zsidó Kiadó Társaság (The Jewish Publication Society of America) szerkesztőjeként dolgozott nyolc évig, és 1974-ben főszerkesztőnek léptették elő. Ezen időszak alatt számtalan újságcikket és tanulmányt írt, és közben elkezdődött irodalmi karrierje is.¹⁰ Potok számos regény szerzője. Műveinek témája a hászid¹¹ közösségek, az ortodox¹² irányzat és a modern kultúrák között feszülő ellentétek, amelyek a szereplők életét valamennyi esetben jelentősen befolyásolják és folytonosan döntéshelyzetek elé állítják őket.

A világirodalomban több szerző is foglalkozott már Potokot megelőzően a kiválasztottság kérdéskörével. Regényeik címében hasonlóságok, olykor azonosságok

---

¹⁰ “Biography of Chaim Potok (1929-),” *GrAdeSaver*, elérhetőség: <http://www.gradesaver.com/author/chaim-potok/>, letöltés ideje: 2012. január 30.

¹¹ Hászid: A hászidizmus követője. [A hászidizmus fogalmának részletezése az 5.5. fejezetben történik.]

¹² Ortodox: A zsidóság egyik irányzata, amelynek követői a Tóra szavai szerint élnek, az abban szereplő valamennyi parancsot betartják. Szellemi vezetőik a hívek által nagy tisztelettel körülvevett rabbik. Tóra: Mózes öt könyve.

fedezhető fel, de ezen írások tartalmi elemei – kisebb vagy nagyobb mértékben – különböznek egymástól. Két művet mutatok most be röviden, amelyek címük szerint Chaim Potok *A kiválasztott* című regényéhez köthetők.

1951-ben jelent meg Thomas Mann *A kiválasztott* című műve. Ebben az irodalmi alkotásban is a szakralitás húzódik végig, de míg Chaim Potok regényében a zsidóság áll a középpontban, addig Thomas Mann írásában a keresztény világ jelenik meg. Feltételezhető, hogy Potok ismerte Mann művét, de regényének címadásában nem lehetett jelentősége ennek az ismeretnek, hiszen az eredetileg német nyelvű mű *The Holly Sinner (A szent bűnös)* címmel jelent meg angol nyelven.

Egy másik regény is megjelent Magyarországon hasonló témában. Csakúgy, mint Thomas Mann és Chaim Potok nevezett írásaiban, *A kiközösítő* címmel Déry Tibor tollából 1966-ban megjelent regény középpontjában is a szakrális és a szekuláris világok között húzódó határterületeket járja a szerző. Mann művével ellentétben, Chaim Potok feltételezhetően nem ismerhette ezt az írást.

Thomas Mann, Chaim Potok és Déry Tibor is igaz emberekre helyezik a hangsúlyt műveikben. *A kiválasztottság* jelenik meg mindhármuk írásában, középpontba állítva az identitás kérdését. A főszereplők, és rajtuk keresztül a szerzők is identitásválságban, identitáskeresésben vannak, és valamennyien megoldást szolgáltatnak a mű végére mindezek leküzdésére.

Az amerikai irodalomról szóló összefoglaló monográfiájában, Potokról Bollobás Enikő a következőket írja: „Chaim Potok (1929-2002) népszerű szerző, aki a zsidó élményvilágot az ortodox vallásosságból eredezteti. Potok gyakorló rabbi, akit elsősorban az érdekel, hogyan lehetséges a hagyományos zsidó életforma a szekularizált amerikai környezetben. Legnagyobb műve a *The Chosen (A kiválasztott, 1967 [2001])*, melyben a judaizmus helyét jelöli ki a modern világban.”¹³

Chaim Potok első regénye: *A kiválasztott (The Chosen)*. A mű 1967-ben jelent meg először nyomtatásban, és a szerző által vártnál nagyobb sikert hozott. A regény munkacíme: *A csend ideje (A Time for Silence)*.¹⁴ További, magyar fordításban megjelent regényei keletkezésük sorrendjében: *Az ígéret (The Promise)* (1969), *A nevem Asher Lev (My Name is Asher Lev)* (1972), *Kezdetben (In the Beginning)* (1975), *Fények könyve (The Book of Lights)* (1981), *Davita hárfája (Davita's Harp)* (1985),

---

¹³ Bollobás, 620.

¹⁴ „The Chosen: Themes, Motifs & Symbols,” *SparkNotes*, elérhetőség: <http://www.sparknotes.com/lit/chosen/themes.html>, letöltés ideje: 2007. január 24.

Asher Lev öröksége (The Gift of Asher Lev) (1990), *November a küszöbön (The Gates of November – Chronicles of the Slepak Family)* (1996) és *Óvilági emberek (Old Men at Midnight)* (2001). Regényein kívül magyar fordításban 2008-ban megjelent történelmi áttekintése is, amelyet 1978-ban publikált *Vándorlások könyve: A zsidó nép története (Wanderings: History of the Jews)* címmel.

Potoknak több írása még nem jelent meg eddig magyar fordításban. Például: *I am the Clay* (1992), *The Tree of Here* (1993), *The Sky of Now* (1995) és *Zebra and Other Stories* (1998).¹⁵

A kiválasztott című regény az 1940-es években játszódik New Yorkban, Brooklyn Williamsburg nevű zsidónegyedében. A történet középpontjában két tizenéves fiú barátsága áll: Ruven Malteré és Danny Saundersé. „Ruven apja az ortodox jesiva nagy tudású tanára, íróember, aki finom érzékenységgel vezeti fiát a felnőtté és végül rabbivá válás útján; Danny apja a hászid közösség félve tisztelt rabbija, igazi cádik,¹⁶ szent ember, de fiával csak a szent könyvekről képes beszélgetni.”¹⁷ A regény elsősorban a kiválasztottság és az azzal járó nehézségek témakörét járja körül, de érint több egyéb területet is, például: a Holokauszt és az amerikai zsidóság kapcsolatát, cionizmust és anticionizmust, modernséget és új kihívásokat.

Potok következő regénye *Az ígéret*. Ebben a műben a szerző továbbviszi Ruven és Danny sorsát, folytatva „a judaizmus modern világbeli szerepének témáját.”¹⁸ „Hogyan őrizheti meg az ember őszinte, igaz hitét az ostoba, szűk látókörű fanatikusok ellenében, akik a láng buzgó őrizőjeként csak gyűlöletet szítanak, acsarkodó léghört teremtenek, és azokat is minden erejükkel eltántorítanak a jó ügytől, akik pedig épp arra rendeltettek, hogy az ellentéteket összebékítsék, a tegnap és a holnap között tátongó szakadék fölött hidat emeljenek? Erre a kérdésre keresi a feleletet Ruven, akit Chaim Potoknak *A kiválasztott* című regényében egy életre a szívünkbe zártunk, s aki a szemünk láttára érik bámulatra méltó gyermekből mindannyiunk számára követendő példát állító, sorsokat elrendező bölcs, fiatal rabbivá, akinek a szavára oda kell figyelnünk.”¹⁹

A kiválasztott című regény folytatása *Az ígéret (The Promise)* címmel 1969-ben jelent meg nyomtatásban. Ebben a műben „folytatódik Danny Saunders és Ruven

---

¹⁵ “Biography of Chaim Potok (1929-),” *GrAdeSaver*.

¹⁶ Cádik: Jót és igazságosat cselekvő, nagyon vallásos, igaz ember.

¹⁷ Bollobás, 620.

¹⁸ Uo., 621.

¹⁹ Chaim Potok, *Az ígéret* (Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2001), belső borító – hátlap.

Malter története, de ezúttal a hangsúly Ruven életére helyeződik. Mindkét fiú főiskolás. Danny pszichológiát tanul, Ruven pedig rabbi-tanulmányokat folytat. A második világháború véget ért, a zsidó embereknek nem csupán a Holokauszt valóságával, hanem a túlélőkkel is együtt kell élniük.²⁰ Így az egész világnak nem csupán a Soá borzalmaival, hanem a túlélők traumáival, fájdalmaival és kiválasztottság-érzésével is szembe kell nézniük. „Az ígéret ezen túlélők vallásosságával foglalkozik,²¹ miközben „Ruven ismét a judaizmus két változata között találja magát, amelyek közül választania kell. A regény végére láthatóvá válik valamennyi szereplő esetében a fejlődés és a választás – legyen az jó, vagy rossz.”²²

A két regény közötti kapcsolatot és egyúttal a közöttük lévő különbséget Chaim Potok a következők szerint fogalmazza meg: „A kiválasztott szólt valakiről a zsidó hagyományvilág középpontjából, aki összeütközésbe kerül a nyugati szekuláris humanizmus modelljének egy elemével, ami nem más, mint a freudi pszichoanalitikus teória. Az ígéret egy fiúról szól a zsidó hagyományvilág középpontjából, aki összeütközésbe kerül a nyugati szekuláris humanizmus egyik központi elemével, ami nem más, mint a szövegkritika.”²³

A két mű a főszereplőkön keresztül összefonódik, mégis két külön egységet alkotnak a szerző irodalmán belül a fenti idézetek szerint. *A kiválasztott* és *Az ígéret* hasonló területeken vezetik végig az olvasót, így akár egy doktori értekezés tárgyai is lehetnének együtt. Dolgozatomban a második művet azonban nem elemzem. Sokkal inkább külön disszertáció formájában gondolom ábrázolni *Az ígéretben* megjelenő identitáskeresés megoldásaként Potok által ott bemutatott, teljesen más területét.

Chaim Potok nem bízott regénye sikerében. *A kiválasztott* azonban hat hónapnál hosszabb ideig szerepelt a New York Times legjobb irodalmi alkotásokat magában foglaló listáján, és jelölték a National Book Awardra (Nemzeti Könyvdíj),²⁴ valamint elnyerte az Edward Lewis Wallant Awardot (Edward Lewis Wallant Díj).²⁵

---

²⁰ Vanessa Fisher – George Diamond, Dr., “Conflict Between Two Worlds When Jewish Religion and Secularism Collide in Four Novels by Chaim Potok,” Moravian College, Honors Project, 2006. 1.

²¹ Uo.

²² Uo.

²³ Ribalow, 4-5.

²⁴ National Book Award (Nemzeti Könyvdíj): Az Amerikai Egyesült Államok egyik díja, amelyet amerikai szerzőknek ítélnek oda életpályájukért, illetve előző évben megjelent irodalmi alkotásukért. Ezt a díjat először 1950-ben osztották ki, azóta évente több kategóriában kerülnek kihirdetésre a díjazottak.

²⁵ Edward Lewis Wallant Award (Edward Lewis Wallant Díj): Az Edward Lewis Wallantról elnevezett, a Hartford Egyetemen (University of Hartford), 1962-ben alapított díjat évente ítélik oda az Amerikai Egyesült Államokban olyan íróknak, akik művei az amerikai zsidók számára kiemelkedő jelentőséggel bírnak.

A kiválasztottról Sanford Sternlicht a következőket írja tanulmánykötetében: „Ez a hászidizmus és az ortodox judaizmus között meglévő konfliktus-történet az 1940-es években, amely egy hászid fiatal és egy ortodox fiú közötti kapcsolatként kerül ábrázolásra, ellenségeskedéssel kezdődik és mély barátsággal, valamint kölcsönös megértéssel zárul. Ez a könyv ... a szerzőt jeles amerikai íróvá és – egyúttal – az amerikai zsidó kultúra tolmácsává is tette.”²⁶ Philip Toynbee szerint: „Kevés zsidó író bukkan fel az ortodoxiának ennyire a közepéből, még kevesebb képes arra, hogy a felemelkedését mindkét oldal és valamennyi résztvevő tekintetében ilyen természetes szimpátiával közelítse meg.”²⁷ A kötet szerzője szerint népszerűségét *A kiválasztott* annak köszönheti, hogy a megjelenés idejében, a hidegháború időszakában „sokan – főleg fiatalok – a kétségbeesés leküzdésének új módját választották, mint a drogok, a keleti vallások felé fordulás, vagy az egzisztencializmus; míg mások visszatértek a hagyományos nyugati vallásokhoz és értékekhez.”²⁸ Az elismerő hangok dacára, *A kiválasztott* negatív kritikát kapott a zsidó sajtóban.²⁹

A folytatásban újabb sikerek következtek. 1981-ben, Jeremy Paul Kagan rendezésében film készült a regény alapján. A film címe megegyezik az eredeti mű címével: *The Chosen (A kiválasztott)*. 1988-ban musical, majd 1999-ben színdarab is készült a műből. *A kiválasztott* című regényt színpadra alkalmazta Aaron Posner és Chaim Potok; a darab rendezője Edward Sobel volt.³⁰

Az irodalomban, a moziban, valamint a színházban való kulturális megjelenésén kívül, kimondottan lényeges, hogy Chaim Potok *A kiválasztott* című regénye az oktatás területén is megjelenjen. Több szempontból is fontos a mű iskolákban történő megismertetése tananyag formájában, a diákok körében. A regény tartalmi elemeit, valamint nyelvi sajátosságait is szükséges bemutatni a tizenéves korosztály számára. Magyar nyelven olvasva, de nyelvtanulóként, angol nyelven megismerkedve a történettel a fiatalok közelebb hozhatóak a zsidóság felé, így érzékenyebbé válhatnak korosztályuk és a társadalom problémái iránt is. Nyelvtani oldalról megközelítve is unikum a regény, tekintettel arra, hogy a műnek sajátossága az amerikanizmus,

---

²⁶ Sanford Sternlicht, *Chaim Potok – A Critical Companion*, Critical Companions to Popular Contemporary Writers (Westport, Connecticut – London: Greenwood Publishing Group, Inc., 2000), 5.

²⁷ Uo., 6.

²⁸ Uo.

²⁹ Uo., 8.

³⁰ “The Chosen – Study Guide,” Steppenwolf Theatre Company, Arts Exchange Program, 2015. címlap-11.

valamint a mondat szerkezetek, igeidők és nyelvtani eszközök gazdag tárával bír *A kiválasztott*.

A nevem Asher Lev és az *Asher Lev öröksége* című regények ugyan nem közvetlenül egymás után íródtak, de egy történetet alkotnak. Az első írásban ortodox közegben jelenik meg egy festővé váló ifjú, aki állandó belső vívódások között él. Ő is szembesül a kiválasztottság problémáival, valamint a hagyományok és a modern világ között feszülő ellentétekkel. A fiatalember története a második műben folytatódik, immár saját családot alapítva. Az első regény egy részlete pontos leírást ad az ezekben a művekben megjelenő kiválasztottságról és lelki harcokról. A főszereplő a következőket mondja önmagáról: „A nevem Asher Lev. Az az Asher Lev, akiről az újságokban és a képeklapokban olvasnak, akiről annyi szó esik a vacsora- és koktélparkon, a *Brooklyni Feszület*ről elhíresült, legendás Lev. Vallásos zsidó vagyok. Igen. Hívó zsidók természetesen nem festenek feszületeket. Ami azt illeti, hívó zsidók egyáltalán nem festenek – úgy ahogyan én. Szerfölött kemény szavakat írnak és mondanak rólam, vádakat koholnak ellenem: áruló vagyok, hitehagyott, öngyűlölő, a családom, a barátaim, a népem szégyene; másfelől, a keresztények szent és sérthetetlen eszméinek kigúnyolója, a nem zsidók által kétezer éve mélységesen tisztelt létformák istenkáromló kufárja. Nos, semmi efféle nem vagyok. Mindazonáltal teljes őszinteséggel megvallom, hogy vádlóim egészében véve nem tévednek: bizonyos szempontból csakugyan mindegyik vagyok...”³¹

A *Fények könyve* alapját önéletrajzi elemek alkotják. Egy teljesen más oldaláról mutatkozik be a szerző ezzel a regényével, háborús környezetet ábrázolva az olvasó számára. Potok „1955-57-ben főhadnagyi rangban tábori rabbiként szolgált, 15 hónapot az egészségügyi és műszaki alakulatnál töltött a koreai fronton.”³² Az ott szerzett tapasztalatait vette alapul a regényben.³³ A műről készült ismertetőben a következő gondolatokat olvashatjuk: „Megannyi formában, kíméletlenül tör elő a fény a mű lapjain. Megvilágítva a West Side-i salátabárokat és a koreai tájat, miként Hiroshima fölött az eget és a nagy koponyák elméjét. Potok szakavatott történetmesélő-bölcselelő

---

³¹ Chaim Potok, *A nevem Asher Lev* (Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2006), belső borító – hátlap, 9.

³² „80 éve született Chaim Potok,” *Stop*, 2009. február 17.

elérhetőség: <http://www.stop.hu/kultura/80-eve-szuletett-chaim-potok/453287/>,

letöltés ideje: 2012. július 10.

³³ Az előző idézet pontatlan. Chaim Potok szolgálhatott 1955 és 1957 között Koreában, de az említett háború nem a fent megjelölt időszakban volt.

„Koreai háború (1950-53): a hidegháború nagyméretű katonai konfliktusa.”

[Forrás: „Koreai háború,” *Magyar Nagylexikon 11. kötet* (Budapest: Magyar Nagylexikon Kiadó, 2000), 326.]

tehetséggel szövi a háború, a férfivá érés, a házasság, az egyetemes és egyéni felelősség mélyreható szálait, miközben az egész emberiséget érintő kérdésekre keresi a választ két rabbinövendék sorsán keresztül.”³⁴

A *Davita hárfája* című regényben a hárfa, mint visszatérő motívum jelenik meg, amely végigkíséri Davita életét. „Nehéz sorsú, vegyes házasságból született gyermek Ilana Davita Chandal. Anyja európai zsidó családból származik, apja angolszász protestáns. Mindketten elkötelezett harcosai és hívei a munkásosztály ügyének, a jobb jövőnek – ahogy azt Marxtól tanulták. Aztán jön a keserves csalódás – a spanyol polgárháború és Oroszország Németországgal kötött paktuma. A rendkívül okos kislány teljes identitászavarban, és meglehetősen magára hagyatva nevelkedik, mert tudvalevő, hogy az ilyen emberek életében, mint a szülei, első a mozgalom. Hogy Davita ebből a milióból hogyan jut el a hit kereséséig, s hogyan találja meg azt a zsidó vallásban, majd kényszerül megtapasztalni az újabb csalódást, immáron az ortodoxia vaskalaposságában és korruptségében – erről szól Chaim Potok felemelő és megrendítő regénye.”³⁵

Az *Óvilági emberek* című kötet egy kisregény-gyűjtemény, amely három különböző történetet tartalmaz. Témáját tekintve nem függ össze a *Davita hárfája* című regénnyel, azonban a szerző mégis összekapcsolja e két kötetet. „Az *Óvilági emberek* Chaim Potok utolsó műve. Három kisregényt tartalmaz, melyekben három narrátor meséli el élete egy-egy meghatározó élményét Ilana Davitának, a *Davita hárfája* hősnőjének. Három óvilági ember a vén Európából – az ács, az orvos és a tanár –, akik történeteiken keresztül a holocaust, a sztálini diktatúra és a modern Amerika megdöbbentően empatikus jellemrajzát nyújtják.”³⁶

A *Kezdetben* című regényében is azt az állandóan jelen lévő kérdést vizsgálja a szerző, hogy milyen módon egyeztethető össze a hagyományokkal teli élet a modern világ újdonságaival. Chaim Potok a megoldhatatlannak tűnő és megoldásra váró problémára keresi ebben az írásában is a választ: „Miért skandalum, ha egy hívő zsidó családban nevelkedett fiú elhatározza, hogy a Tórának akarja szentelni az életét? Hogyhogy emiatt kiközösítik, sőt kitagadják? Hát nem elég a hányattatott gyerekkor, előbb a gójoktól, később a sorstársaktól is elszenvedett töméntelen frusztráció, kiszolgáltatottság és igazságtalanság? A világ teljességgel érthetetlen és értetlen,

---

³⁴ Chaim Potok, *Fények könyve* (Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2001), belső borító – hátlap.

³⁵ Chaim Potok, *Davita hárfája* (Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2001), belső borító – hátlap.

³⁶ Chaim Potok, *Óvilági emberek* (Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2002), hátlap.

látszólag megmagyarázhatatlan ... vagy mégse?”³⁷ – merülnek fel a kérdések az olvasóban.

A *November a küszöbön* című regény témájában és helyszínében is eltér az előzőektől. „Az egykori Szovjetunió ellenzékének története a huszadik század egyik legdöbbenetesebb históriája. Némelyek – mint például Andrej Szaharov – már azelőtt is hősnek számítottak, hogy az ellenállás útját választották. Mások, így Vologya és Mása Szlepak is csak azután lettek naggyá, hogy előléptek a homályból. Az összes ellenálló nyilván nem szerepelhet e lapokon, könyvemet azonban mindnyájuknak ajánlom.”³⁸ – írja Chaim Potok regénye bevezetőjében.

1976-ban, egy vele készült interjúban Chaim Potok kijelöli azt a négy területet, amellyel irodalmi munkássága során foglalkozik. Ezek a témák a következők: „Danny Saunders *A kiválasztottban* képes valamiféle alkalmazkodásra az ortodoxiája és a freudi pszichoanalitikus elmélet között.³⁹ Ruven Malter *Az ígéretn* képes valamiféle alkalmazkodásra az ortodoxiája és a Talmud⁴⁰ szövegkritikája között. Asher Lev néha képes és olykor nem az alkalmazkodásra az ortodoxiája és a nyugati művészet között. ... Az utolsó egyáltalán nem kezelhető az ortodoxia határain belül, ez a probléma a Bibliára vonatkozó szövegkritika. És ez egyé válik az antiszemitizmussal, különösen az elmúlt évszázadban. Az utolsó probléma: a hagyományos zsidó reakciók teljes spektruma a nyugati szekuláris humanizmus egyik magjára – az antiszemitizmusra.”⁴¹

A kiválasztott története 1944-ben kezdődik. Az akkori tudatban fellelhető a korábbi életek szilánkokra törése, és az új időszak megalapozása a megmaradó dirib-darabokból. A amerikai-zsidó irodalomban fellelhetők az asszimilációs folyamat lépcsőfokai. Chaim Potok azonban más típusú szerző. Irodalma az egész zsidó társadalomra kihat úgy, hogy közben nincs saját külön nyelvtana írásainak, az egyszerű angol nyelvet használja műveiben. Potok nem alkalmazza a messianisztikus

---

³⁷ Chaim Potok, *Kezdetben* (Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2003), hátlap.

³⁸ Chaim Potok, *November a küszöbön* (Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2007), 5.

³⁹ Sigmund Freud (1856-1939): zsidó származású neurológus, a pszichoanalízis módszerének megalkotója. Ez a módszer az emlékek és a tudattalan gondolatok felszínre hozásával foglalkozik. Freud tézise: „Vágyom, tehát vagyok.”

⁴⁰ Talmud: A zsidóság vallási, jogi és szokásjogi gyűjteménye, amely bibliaértelmezéseket is tartalmaz. Szóbeli tan, amely két részből tevődik össze. 1. Misna: összegezve leírásra került az i.sz. II. században, Jehuda HáNászi által. 2. Gemará: a Misnában megállapított háláchákhoz (a zsidó vallási élethez kapcsolódó szabályok) fűzött magyarázatok és a hozzájuk fűződő elmélkedések gyűjteménye.

Keletkezési helyük szerint két Talmudot különböztetünk meg egymástól: 1. Jeruzsálemi Talmud: i.sz. IV. század elején zárult le. 2. Babiloni Talmud: i.sz. 500 körül zárult le.

⁴¹ Ribalow, 11-12.

megközelítést, ami jellemző azonban a modern zsidó irodalom és filozófia kezdeti időszakára a XX. század közepén.

„Én-túl a nyelven:”⁴² kérdésként merül fel, hogy maga Potok – aki a lubavicsi hászid irányzat képviselője, konzervatív rabbi –, hogyan adhatja fejét művészetre. A lubavicsi közösség művészetellenessége közismert. Potok irodalommal foglalkozik, szereplői pedig különböző más művészetekkel. Danny Saunders pszichológiát tanul, Asher Lev *A nevem Asher Lev* és az *Asher Lev öröksége* című regényfolyamban pedig festészetre adja a fejét. Chaim Potok identitáskeresését mi sem támasztja jobban alá, mint az előbbieken felsorolt mozzanatok.

Összegezve az előbbi bekezdéseket állíthatjuk, hogy Chaim Potok írói tevékenysége sokszínűnek és összetettnek mondható – ugyanakkor egysíkú szerzőről beszélünk. Regényeiben a sokszínűségnek és összetettségnek a forrása ugyanaz, mint ami egysíkúságát okozza. Témáiban hasonló területeket jár körül. A leggyakrabban megjelenő kérdéskör: az egyén identitásválsága a speciális zsidó közegben. Műveiben gyakran felmerülő kérdések a következők: kiválasztottság, a régi értékek és az új nézőpontja, szekularizáltság a zsidó vallás jegyében, valamint családi kötelékek. „Potok azokra a kapcsolatokra mutat rá, melyek az egyes embert a közösséghez kötik, s azokra az emlékekre, amelyektől, bármennyire is szeretnénk, soha nem szabadulhatunk. Potok szereplői zsidók, történeteik háttérét is a zsidóság történelme nyújtja, szellemi-filozófiai mondanivalója azonban egyetemes.”⁴³ Potok maga ismerte el, hogy regényeiben erősen megjelenik a vallásos hagyomány: „Munkámban egy nagyon erős vallásos előtér és háttér van.”⁴⁴ A történelem szintén háttérként szolgál Potok regényirodalmához. *A kiválasztottban* jelenlevő második világháború, a Holokauszt, Hitler végső megsemmisülése, hatmillió zsidó ember megölésének felismerése és a zsidó állam megalapítása szélesebb kontextusba helyezi a főszereplő fiúk életét. A zsidó történelem és a Holokauszt szolgáltatja *A nevem Asher Lev* című könyv szenvedésének alapját. Ilyen mélységes esetben a világ csendben maradása az a fogalom, amit a fiatal Asher magába zár és végül feldolgoz, amint ráébred arra, hogy nem maradhat csendben a szenvedésre vonatkozóan, és igaznak kell lennie művészetével és humanitásával kapcsolatban.⁴⁵

---

⁴² Hárs Endre, *Én-túl a nyelven* (Budapest: Gondolat Kiadói Kör – Pompeji, 2004), címlap.

⁴³ Potok, *Óvilági emberek*, hátlap.

⁴⁴ Jan M. Osborn, „Potok, Chaim,” Thomas Riggs, ed. *Reference Guide to Holocaust Literature* (London: St. James Press, 2002), 249.

⁴⁵ Uo.

Jan M. Osborn a következők szerint foglalja össze Chaim Potok munkásságát: „Potok regényirodalma felfedezi a családot, a zsidó hagyományokat, a kultúrák egymáshoz közelítésének, az igazság felfedezésének és – mint az élmények következménye – önmagunk átformálásának fontosságát. Fejlődésregényei az emberiség kérdéseit mutatják be, amint a fiatal főhősök éretté válnak a második világháború utáni időszak Amerikájában.”⁴⁶

2.3. *A kiválasztott című regény műfaja és szerkezeti felépítése*

Disszertációmban, életrajzának és műveinek rövid ismertetése után, Chaim Potok írásai közül *A kiválasztott* című regénnyel foglalkozom. Mint valamennyi irodalmi alkotást, ezt az írást is különböző szempontok szerint lehet bemutatni és elemezni. A regényben olyan témákat feszeget a szerző, amelyekről érdemes beszélni akkor, amikor a zsidó közeget a külvilág nézőpontjából kívánjuk megközelíteni. *A kiválasztott* című kötetben a következő témák jelennek meg: konfliktus a szekuláris és a vallásos világ között; nem verbális kommunikáció; apa és fia közötti kapcsolat; a vallásos indíttatás megjelenése egy barátság keretein belül; a betegség és halál; valamint az asszimiláció kérdésköre.

A kiválasztott irodalmi műfaja: fejlődésregény (Bildungsroman), amelynek középpontjában a főhős pszichológiai és morális fejlődése áll, és amelynek során a karakter fiatalból felnőtté válik úgy, hogy ez az átalakulás kiemelkedően jelentős tényező. A fejlődésregény a központi karakter számos tapasztalatát és élményét ábrázolja, valamint azt a folyamatot, ahogyan a főhős mindezt beépíti személyiségébe. Fejlődésregények például a következők: Johann Wolfgang von Goethe: *Wilhelm Meister tanulóévei* (1795); Stendhal: *Vörös és fekete* (1835); Thomas Mann: *A varázshegy* (1924). Goethének az 1774-ben megjelent *Az ifjú Werther szenvedései* című műve esetében negatív fejlődésregényről beszélhetünk, mert destruktív folyamatot vezet végig, és a főhős öngyilkosságával zárul az írás.

Chaim Potok regénye nem csupán egyszerű fejlődésregény. Középpontjában nem egy, hanem négy személy áll. A tinédzserkorú Danny és Ruven a mű végére fiatal felnőttekké válnak úgy, hogy közben személyiségük fejlődésen megy keresztül.

---

⁴⁶ Osborn, „Potok, Chaim,” 249.

A mindennapi élet eseményei és a világ politikai térképének átrendeződése egyaránt indukálják az előremutató és pozitív személyiségváltozást mindkettőjük esetében. A szülők, Reb Saunders és David Malter, szintén pozitív személyiségfejlődésen mennek keresztül. Életkoruk előrehaladtával bölcsőbbekké, valamint a fiatalabb generáció szavának értő hallójává válnak. A regény végére a szerző is fejlődésen megy keresztül. Potok nem csupán a zsidóságát éli meg, hanem találkozik a világ modernitásával is. Erről tesz tanúbizonyságot, amikor angol irodalomból egyetemi diplomát szerez.

A kiválasztott című regényt – műfaját tekintve – illethetnénk azzal a megjelöléssel is, hogy irányregény, tézisregény, vagy röpirat. Ilyen megközelítésben a hászidizmus röpirataként tekinthetünk a műre, amelyben a zsidóság ezen irányzatának helyét igyekszik kijelölni a szerző a regény történetének és egyúttal megírásának idejében az Amerikai Egyesült Államokban. *A kiválasztottban* Chaim Potok gondolatait olvashatjuk az Államokban két markánsan jelenlevő zsidó irányzatról és gondolkodásmódról, a közöttük húzódó határvonalakról, valamint a zsidó emberek modern világban való elhelyezkedéséről. Így a regényre tekinthetünk úgy, mint a szerző önvallomására. Az országba történt széleskörű bevándorlási hullámnak köszönhetően számos vallás, a zsidóságon belül pedig többféle irányzat telepedett le az Államokban. Így kisebb közösségek hálója alakult ki, amelyek kisebb – olykor nagyobb – mértékben különböznek egymástól, és mindeközben hasonlóságok és azonosságok is fellelhetők közöttük. Dolgozatomnak nem feladata ezeket az elemeket megvizsgálni. A szerző, Chaim Potok olyan közegben élt, amelyben éles határvonal rajzolódott ki *A kiválasztottban* megjelenő hászidizmus és az ortodox (litván) közösség hagyományai között. Maga Potok is részese ennek a világnak, szülei és felmenői a hászid világ örökösei. Két édesapa tűnik fel a regényben: Reb Saunders, a cádik rabbi; és David Malter, egyetemi tanár. Két fiú jelenik meg: Danny Saunders, a rebbe-tisztség várományosa; és Ruven Malter, az édesapja által matematikus-pályára szánt diák. A két apa, valamint a két fiú távolsággal viseltetnek egymás iránt. Ezt a távolságot vallási irányzataik között húzódó eltérés adja. Csakúgy ez a távolság az, ami összehozza őket, ebből alakul ki közöttük életreszóló barátság.

A mű három könyvből és tizennyolc fejezetből áll a következő elosztás szerint: az Első könyv az első négy fejezetet tartalmazza, a Második könyv az ötödiktől a tizenkettedik fejezetig tart, a Harmadik könyv a tizenharmadik fejezettől a tizennyolcadik fejezetig terjed. Felépítésében és tartalmában megjelenik az irodalmi művek szerkezetére jellemző hármasság: bevezetés, kifejtés és befejezés.

A bevezető könyvben megismerkedünk a regény főszereplőivel és a közeggel, valamint a helyszínnel és az idővel, ahol, és amikor a történet játszódik. A Második könyvben bonyolódik a cselekmény úgy, hogy közben kialakulnak a feszültségek és a nézeteltérések, amelyek a Harmadik könyvben kerülnek megoldásra.

Az Első könyv Danny és Ruven megismerkedésének és barátságuk kialakulásának történetét írja le. Az események a második világháború utolsó éveiben játszódnak New York Williamsburg nevű zsidónegyedében. A Második könyvben ismerkedünk meg a tinédzserkorú fiúk családjával és életkörülményeikkel, miközben képet kapunk arról, milyen ellentétek feszülnek a két család között, valamint milyen jövőképe van a két főszereplő fiúnak. Ezt követően megtapasztaljuk a bonyodalmak rendszerét, hiszen a két édesapa nézetkülönbségei miatt a gyermekek külön utakra kényszerülnek. A Harmadik könyv megoldást nyújt a kialakult helyzetre. Az édesapák és a fiaik is megvívják lelki küzdelmeiket ekkorra, és valamennyi főszereplő megtanulja elfogadni a kialakult helyzetet.

A regényben megjelenő hármas egységet a zsidó ember imádkozási szokásaihoz lehet hasonlítani. A reggeli ima olyan szerepet tölt be, mint egy bevezetés, egy kezdet a nap új feladatai előtt. A délutáni ima a napi rutin tetőfoka, míg az esti ima a befejezés és egyben a megnyugvás szerepét tölti be a vallásos zsidó férfi mindennapjaiban.

Chaim Potok regényének szerkezetében – a szokványos hármas egységen túl – fellelhető az epikus művekre jellemző ötlépcsős felépítés is:

1. expozíció: alaphelyzet, témamegjelölés, bevezető rész;
2. bonyodalom: probléma;
3. kibontakozás: eseménysor;
4. tetőpont: fordulópont, a probléma kiéleződése;
5. megoldás: kifejlet.

A kiválasztottban az ötelemű logikai szerkezet a három könyv és a tizennyolc fejezet tükrében a következőképpen alakul:

1. expozíció: az Első könyv, az első négy fejezet – baleset a baseballmeccsen, Ruven kórházi ápolása, valamint Ruven és Danny találkozása;
2. bonyodalom: a Második könyvben az ötödiktől a kilencedik fejezetig tartó rész – Ruven találkozik Saunders rabbival, közös Talmud-tanulás, Reb Saunders némaságban neveli fiát, David Malter ad olvasnivalót Dannynek, Ruven szeme teljesen meggyógyul;

10.13146/OR-ZSE.2016.002

3. kibontakozás: a Második könyvben a tizediktől a tizenkettedik fejezetig tartó rész – Danny Freudot olvas, a második világháború véget ér, David Malter gyakran beteg, kiéleződik a Palesztina-kérdés;
4. tetőpont: a Harmadik könyvben a tizenharmadik fejezettől a tizenötödikig terjedő rész – a fiúk elkezdik tanulmányaikat a Samson Raphael Hirsch Főiskolán, Reb Saunders eltiltja Dannyt Ruventől, Izrael Állam megalakul;
5. megoldás: a Harmadik könyvben a tizenhatodik fejezettől a tizennyolcadikig terjedő rész – két év szünet után a fiúk ismét beszélhetnek egymással, Ruven újra találkozik Saunders rabbival, Danny cádikká történő nevelése beteljesedett, Reb Saunders ismét beszél Dannyvel.

3. IRODALOMTUDOMÁNYI ELMÉLETEK

Az irodalmi művek feldolgozásához elengedhetetlen megismerkednünk irodalomtudományi elméletekkel. Ezen a területen széles a paletta, és dolgozatom terjedelmének végessége okán csupán néhány megközelítés rövid bemutatását teszem meg. Így elsőként a kultúrát, azon belül is a zsidó kultúrát helyezem a középpontba. Ezt követően illusztrálom a Másik problémakörét, majd a kettős kötődés kérdéskörét elemzem, és végül a Jónás-komplexus elméletet vizsgálom meg.

3.1. Megközelítés a kultúra és a kultúrantropológia szemszögéből⁴⁷

Továbbgondolva az előbbi fejezeteket, *A kiválasztott* feldolgozásához meg kell ismernünk egy másik megközelítési módot is. A regény elemzése során nem elhanyagolható a zsidó kultúra ismerete sem.

„A kultúra azon képességek, (anyagi, viselkedésbeli, szellemi) teljesítmények, társadalmi intézmények, stb. összessége, amelyek megkülönböztetik az embert az állatvilágtól, és amelyek révén a történelem folyamán természeti állapotából kiemelkedett. ... 'A kultúra vagy civilizáció, tágabban vett etnográfiai értelmében, az a komplex egész, amely magában foglalja a tudást, a hitet, a művészetet, az erkölcsöt, a törvényt, a szokást és minden más képességet és sajátosságot, amelyre az ember a társadalom tagjaként szert tesz.' (E. B. Tylor – *Primitive Culture*, 1871)»⁴⁸

A kultúrantropológia az emberek között fennálló kulturális eltérésekkel foglalkozó tudományág, így különböző kultúrák közös vagy hasonló elemeiből von le következtetéseket a terület kutatója. Több területet is figyelembe véve, a közösség és a közösségekben lévő kapcsolatok alakítják, formálják az ember személyiségét. Ezt a folyamatot vizsgálja a kultúrantropológia különböző módszerek felhasználásával. Ilyen módszer lehet a megfigyelés, az interjú vagy a felmérés.

Amikor a 'kultúra' szót hallom, mindig arra a világra gondolok, ahol élek. Úgy vélem, azzal, hogy egy kisgyermek beleszületik egy családba – amely

---

⁴⁷ Ez a fejezet egy korábbi tanulmányom alapján készült: Vanderstein Noémi, „Kultúra a Másik tükrében,” *Remény – XIV. évfolyam 2. szám*, 2011. 68-72.

elérhetőség: <http://www.remeny.org/node/309>,

letöltés ideje: 2011. december 1.

⁴⁸ „Kultúra,” *Magyar Nagylexikon 11. kötet* (Budapest: Magyar Nagylexikon Kiadó, 2000), 619-620.

meghatározza egész életét –, a családdal együtt egy bizonyos kultúrát is kap. Tekintettel arra, hogy a család hagyományvilágában növekedik fel, így elfogadja azokat a szabályokat a sajátjaként. Minden egyén megismeri önmagát és a körülötte lévő világot, valamint érzékeli és megtapasztalja azt a kultúrát, amelyben él.

Kiss Attila szerint az emberi lény identitása és szubjektum-volta egy kulturális produktum. Azt állítja, hogy „Az identitás, az ’Én’, a szubjektum-lét, a körülöttünk lévő kultúra által behatárolt és determinált tényező.”⁴⁹

Szigeti L. László véleménye szerint: „Az egyén egy sokoldalú kultúrák közötti társadalomban evickél a saját (magával hozott) kultúrája segítségével, de lehet úgy is, hogy maga is már egy hibrid, tehát nincs különálló eredeti kultúrája, hanem inkább a körülötte lévő kultúrák eredőjében alakítja ki magának azt a kevert kultúrát, ami csakis az ő sajátja.”⁵⁰ Ez a gondolat azt sugallja, hogy a világon számtalan kultúra létezik és az emberek a kultúrák szabályai szerint élik életüket. Tehát, az egyén megpróbálja a saját útját járni azáltal, hogy a korábbiakra alapozva egy új kultúrát hoz létre. Ez az új kultúra a régebbiek keveréke és csak a szubjektum sajátja. Szamosi Gertrud ebben a témában írott tanulmányában megfogalmazza, hogy egy új kultúra mindig több, különböző, már létező kultúra keverékeként jön létre.⁵¹

Janice Kulyk Keefer szerint a lényeges társadalmi, történelmi és kulturális differenciákat nem elhanyagolni, hanem hangsúlyozni kell.⁵² Ez a gondolat magában foglalja azt a tényt, hogy az emberek között olyan különbségeket találunk, amelyek a társadalomból, a történelemből, illetve a kultúrából fakadnak. Az eltakarás helyett, nagyon fontos ezeket a különbségeket megmutatni. Karl Marx szerint: „A materiális életben történő gyártási mód meghatározza az élet szociális, politikai és spirituális folyamatainak általános jellemvonását. Nem a tudat determinálja az ember létezését, sokkal inkább szociális létezése determinálja tudatát.”⁵³

J. W. Rogerson szerint a kultúra három szintből áll: Infrastruktúra, Struktúra és Szuperstruktúra. Az Infrastruktúra magában foglalja az ember környezetével kapcsolatos élelmiszergyártást; a Struktúra a családi rendszert és a politikai

---

⁴⁹ Kiss Attila, *An Introduction to Semiotics and English Studies – 1. előadás* (Szeged: 2005. október 1.)

⁵⁰ Szigeti L. László, „A multikulturalizmus esztétikája,” *Helikon. Irodalomtudományi Szemle.* 2002/4. A multikulturalizmus esztétikája, 397-398.

⁵¹ Szamosi Gertrud, „A posztkolonialitás,” *Helikon. Irodalomtudományi Szemle.* 1996/4. A posztkolonialis művelődésemélet, 425.

⁵² Janice Kulyk Keefer, „Régi csontok felfedezése,” *Helikon. Irodalomtudományi Szemle.* 2002/4. A multikulturalizmus esztétikája, 426.

⁵³ J. W. Rogerson, „Anthropology and the Old Testament,” R. E. Clements, ed. *The World of Ancient Israel* (Cambridge: Cambridge University Press, 1993), 32.

szervezeteket öleli át; a Szuperstruktúra a vallásért felelős.⁵⁴ Dawn Thompson véleménye szerint: „A nemzeteken belül, a nemzet által és a nemzet ellen(ében), a szubjektum állandóan újraíródik.”⁵⁵ Ezt kiegészítve, úgy gondolom, hogy a kultúrában, a kultúra által és a kultúra ellen(ében), a szubjektum folytonosan újraíródik.

Michel Foucault szerint: „A multikulturalizmus szabályozó ereje a családokban és a közösségekben hat.”⁵⁶ A 'multikulturalizmus' kifejezést a körülöttünk összekeveredett kultúrákra értem. A családok és közösségek emberekből épülnek fel, így tekintettel arra, hogy a kultúra hatással van az emberekre, a kultúra hatással van emberek csoportjára is.

Beleszületünk egy rendszerbe, amit kultúrának hívunk. Egyetértek Kiss Attila gondolatával, amely szerint az ember a kultúra alávetettje, tehát csak a kultúra által válhatunk emberré. Ez azt jelenti, hogy a kultúra meghatározza az emberré válás folyamatát azzal, hogy a valóság különböző verzióit kínálja, valamint lehetőséget ad a verziók közüli választásra.⁵⁷

Úgy gondolom, hogy az emberek saját kultúrájukban, saját kultúrájuk által válnak szubjektummá, abban a kultúrában és azáltal a kultúra által, amelybe beleszülettek, illetve amely körülveszi őket. A kultúra és az ember nagyon szoros kapcsolatban áll egymással. A kultúra hatást gyakorol az emberre, tekintettel arra, hogy az individuumokat kultúra veszi körül. Mindez azt jelenti, hogy identitásunk a kultúrán keresztül jön létre és realizálódik, amely elvezet ahhoz a ponthoz, hogy szubjektummá váljunk.

Különösen fontosak a kultúra és a kultúrantropológia aspektusai akkor, amikor a mai szekularizált világrendszerben a zsidóság az a kultúra és az a közeg, amellyel foglalkozunk. A zsidó vallás ágazatainak sokszínűsége nem egyszerűen kulturális jelenség, hanem kultúrantropológiai is egyben. Nincs ez másként Chaim Potok *A kiválasztott* című regénye esetén sem.

Reb és Danny Saunders, valamint David és Ruven Malter egyaránt saját kultúrájukban, saját kultúrájuk által válnak szubjektummá, abban a kultúrában és azáltal a kultúra által, amelybe beleszülettek, illetve amely körülveszi őket. Igaz ez mind a négyükre, legyen az a kultúra akár a hászid világból eredeztethető, akár az ortodox

---

⁵⁴ Rogerson, 32.

⁵⁵ Dawn Thompson, „Az etnicitás technikái,” *Helikon. Irodalomtudományi Szemle.* 2002/4. A multikulturalizmus esztétikája, 478.

⁵⁶ Uo., 482.

⁵⁷ Kiss Attila, *An Introduction to Semiotics and English Studies – 9. előadás* (Szeged: 2005. november 25.)

(litván) közegből kiinduló zsidó kultúra, vagy éppen a modern amerikai világ. Az édesapák és fiaik identitása a kultúrán keresztül jön létre és realizálódik, amely elvezet a szubjektummá váláshoz.

A kultúrán túl meghatározó motívum a csoport – amibe beletartozik az egyén –, jelen esetben a zsidó közösség, illetve az abban elfoglalt hely a személyiség fejlődése során. A *kiválasztottban* a főszereplők között megfigyelhető a kulturális eltérés, annak ellenére, hogy valamennyien zsidó egyének. Reb és Danny Saunders a hászid csoport vezetői, előljárói, amely pozíció magában hordozza az irántuk tanúsított tiszteletet, illetve a híveik irányában felőlük jelenlévő alázatot. David és Ruven Malter – mint az ortodox (litván) közösség tagjai – elismeréssel és nagyrabecsüléssel vannak a rebbe és fia felé. Ugyanez a tiszteletteljes közeledés figyelhető meg Danny szempontjából is Ruven és édesapja tekintetében, csakúgy, ahogyan látjuk ezt Reb Saundersnél is. Így az olvasó számára jól kirajzolódik a közösség meghatározó szerepe és szubjektumformáló hatása a regényben és a valóságban egyaránt. Mindazonáltal jól megfigyelhető a kultúrantropológia kutatási területe is a regényben, hiszen két egymástól lényegi elemekben különböző és eltérő hagyományokkal rendelkező zsidó közösséggel és zsidó emberekkel ismerkedünk meg a műben.

3.2. Máság – azonosság – identitás⁵⁸

Napjainkban gyakran felmerülő kifejezés a 'máság' mellett az 'azonosság' is. E két fogalmat együtt érdemes vizsgálni, ahogyan teszi ezt Martin Buber is, aki a következőképpen fogalmaz: „A világ kétarcú az ember számára, amiként kétarcú az ember magatartása a világban. Az ember magatartása kétarcú, amiként kettő az alapszó, amit kimondani képes. Az alapszók nem szavak, hanem szópárok. Az egyik alapszó az Én-Te szópár. A másik alapszó az Én-Az szópár, ahol az Az helyett Ő is állhat, anélkül hogy az alapszó megváltoznék. Így hát az ember Én-je is kétarcú. Hiszen az Én-Te alapszó Én-je más, mint az Én-Az alapszó Én-je. ... Én önmagában – nincsen, csak az Én-Te alapszó Én-je és az Én-Az alapszó Én-je van.”⁵⁹

A Másik-koncepcióval bemutatok egy új, embert elemző módszert. A 'Másik' kérdésköre a XXI. század tudománya, amely a posztmodern világnézet elterjedésével

⁵⁸ Ez a fejezet egy korábbi tanulmányom alapján készült: Vanderstein, „Kultúra a Másik tükrében.”

⁵⁹ Martin Buber, *Én és Te* (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1994), 5-6.

egyidőben alakult ki. A Másik és Másikká lenni problémaköre felvet néhány kérdést. Mit jelent normálisnak, dominánsnak lenni? A normális és a domináns vajon ugyanazt jelenti? Mit jelent dominánsnak lenni, és mit jelent Másiknak lenni? Melyik a domináns: a domináns vagy a Másik? Melyik a Másik: a domináns vagy a Másik?

Amikor kultúráról és társadalomról beszélünk, gyakran különbséget teszünk az 'Én' és a 'Másik' között. Ez a nézet szintén magában hordoz néhány megválaszolandó kérdést. Melyik a domináns: Én vagy a Másik? Melyik a Másik: Én vagy a Másik? Mi teszi, vagy ki teszi működővé a kultúrát: Én vagy a Másik?

Az előbbi kérdések megválaszolása előzetes ismeretek nélkül nem lehetséges. Minden ember beleszületik egy kultúrába, és annak domináns részét fogadja el normálisnak. Számára mindaz, ami ezen túl, vagy ezzel ellentétben létezik, az nem-normális, azaz a Másik.

Miroslav Marcelli szerint a Másikká válni egy kihívás. Egy kihívás, amely azt eredményezi, hogy az ember felidézze az önmagáról kialakított képet, a gondolatait és elképzeléseit, tehát mindazt, ami az identitását jelenti. Ez egyfajta harcot idéz elő, ami azzal jár, hogy az egyén többé nem marad a régi. Semmi sem marad sértetlenül, semmi sem marad megbontatlanul, és semmi sem marad eredeti állapotában. Eredményezheti azt is, hogy az individuum visszatér a Másikká válás akaratának szintjére. Másikká válni egy játék, ahol a siker a korábbi pozíció elvesztését jelenti.⁶⁰

Amikor emberekről beszélünk, kiemelten fontos számításba venni azt a tényt, hogy minden ember tele van érzelmekkel és akarral. Ez azt sugallja, hogy hatást gyakorolunk egymásra és önmagunkra, valamint az „ego”-nk is hatással van ránk. Szamosi Gertrud szerint érdekes dolog megvizsgálni azt, hogyan hat egymásra az ego és a Másik,⁶¹ különös tekintettel arra a tényre, hogy az egyén, érzelmi szempontból képes azonosítani önmagát a Másikkal.⁶² Szigeti L. László azt állítja, hogy „Minél zártabb egy közösség, annál visszamaradottabb, és fordítva, mennél nyitottabb és kész az idegenekkel – másokkal való érintkezésre, annál fejlettebb az a társadalom.”⁶³

Világunkban az emberek megértésének alapját az ellentétek ismerete képezi. Ilyenek pl. látás és vakság, hallás és sükettség, háború és béke, fiatalság és öregség, élet és halál, tradicionális és modern, régi és új, veszteség és nyereség, stb. Felteszem a

---

⁶⁰ Miroslav Marcelli, *Foucault avagy Mássá lenni* (Pozsony: Kalligram, 2006), 22.

⁶¹ Szamosi, „A posztkolonialitás,” 421.

⁶² Szamosi Gertrud, „A manicheus / posztkolonialis esztétika,” *Helikon. Irodalomtudományi Szemle*. 1996/4. A posztkolonialis művelődéstudomány, 511.

⁶³ Szigeti, 396.

kérdést: Ezen ellentétpárok esetében melyik a domináns és melyik a Másik? Véleményem szerint, mindkettő lehet domináns, és mindkettő lehet Másik is. A pontos helyzet az embertől, a társadalomtól és a kultúrától függ.

Szigeti L. László szerint: „A másságot nem elnyomni, ignorálni, illetve asszimilálni kell, hanem épp ellenkezőleg, kidomborítani, felmutatni és értékelni, hiszen éppen a szokványostól való eltéréssel válik ’különbé’ (értsd ’többé’) az ember.”⁶⁴ Ez a kijelentés összhangban áll Michel Foucault következő gondolatával: „Egy domináns réteg nem pusztán absztrakció és nem is egy előre meghatározott jelenség. Egy rétegnek ahhoz, hogy dominánssá váljon, ahhoz, hogy biztosítsa dominanciáját és ezt reprodukálni is tudja, számos előre eltervezett taktikára van szüksége a működő stratégiákon belül.”⁶⁵

Valamennyi embernek és cselekedetnek önmagában is értéke van. Nem az a fontos, hogy a személy vagy a tett a domináns kategóriába vagy a Másik kategóriájába tartozik. Mindezeket túl úgy gondolom, hogy Szigeti L. Lászlónak igaza van, amikor azt állítja, hogy „Pusztán azért, mert valami szokatlan, a domináns, normatív értékrendtől eltér, már magában is értéket képviselhet.”⁶⁶

Összességében, megállapítom, hogy dominánsnak, illetve Másiknak lenni egymástól nem elválasztható és nem megkülönböztethető fogalmak, tekintettel arra, hogy a dominancia és a Másik kérdése mindig a társadalomtól és a kultúrától függ. Továbbgondolva az előzőeket, kiemelem, hogy a veszteség és a nyereség fogalmai is megjelennek ebben a kérdéskörben. Ha az egyén elveszíti domináns voltát, elnyeri a Másik szerepét, és fordítva: ha az individuum elveszíti a Másik pozícióját, elnyeri a domináns létet. Mindezeket figyelembe véve mondhatjuk, hogy a domináns és a Másik egymás nélkül nem létező fogalmak.

A történet elején ki a domináns és ki a Másik *A kiválasztottban*? Hogyan lesznek Másik-ok, illetve dominánsak Chaim Potok szereplői *A kiválasztott* című regényben? Danny a hagyományosból modern világnézetűvé válik, Ruven új életformát választ magának, Reb Saunders és David Malter pedig megtanulják értékelni és elfogadni gyermekeik döntéseit.

---

⁶⁴ Szigeti, 404.

⁶⁵ Colin Gordon, ed. *Power / Knowledge. Selected Interviews & Other Writings 1972-1977* by Michel Foucault (New York: Pantheon Books, The Harvester Press, 1981), 74.

⁶⁶ Szigeti, 403.

3.2.1. A szubjektum és az identitás

A *kiválasztott* című regényen végighúzódik az önazonosság keresésének kérdése. Ez a keresés minden főszereplő esetében kulcsfontosságú. Úgy Danny és Ruven, mint édesapáik, Reb Saunders és David Malter egyaránt identitásukat keresik. Mindannyian hosszú utat járnak be, amelynek végén mondhatjuk azt, hogy valamennyien sikerrel járnak.

A kutatók kapcsolatot keresnek az ember, mint létező, a szubjektum, az önazonosság, a hatalom, a társadalom, valamint a veszteségek között. A következő bekezdésekben szemezgetek a XX. század irányzatai közül, elsősorban a strukturalista és posztstrukturalista nézetek közül mutatok be röviden néhányat úgy, hogy a téma kutatói közül választva, tanulmányaikból idézek, illetve készítek összefoglaló gondolatsorokat.

A posztmodern tudományban a kutatókat foglalkoztatja az emberi lény szubjektummá válásának folyamata, amely magában hordozza az identitás keresését, az önazonosság szintjének elérését. A téma egyik jelentős demonstrátora Michel Foucault, aki a saját tevékenységét összefoglalva állítja, hogy munkáiban a hatalom társadalomban jelenlévő természetével foglalkozik, különösen azzal a mechanizmussal, amely által a hatalom „eléri az egyének lelkületét, megragadja testüket és belehelyezi azt tevékenységükbe és viselkedésükbe, társalgásukba, tanulási folyamatukba és mindennapi életükbe.”⁶⁷ Foucault továbbá azt is írja, hogy „Munkám célja az elmúlt húsz évben nem az volt, hogy elemezzem a hatalom-jelenséget, sem az, hogy hasonló elemzések alapelveivel foglalkozzam. A célom, ezek helyett az volt, hogy megalkossam különböző eljárások folyamatát, amelyek által a kultúránkban az emberi lények szubjektumokká válnak.”⁶⁸

Írásában, Miroslav Marcelli összefoglalja Michel Foucault tudományos tevékenységét. Véleménye szerint Foucault kutatásainak legfontosabb területe a szubjektum, valamint az a tevékenység, amelynek során keresi azoknak a módoknak a történelmét, ahogyan az emberek szubjektumokká válnak a kultúrában.⁶⁹ Miroslav Marcelli tanulmánya alapján állíthatjuk, hogy Michel Foucault életpályája három kérdés köré rendezhető a következők szerint:

---

⁶⁷ Gordon, hátlap.

⁶⁸ Hubert Dreyfus – Paul Rabinow, *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics* (Chicago: University of Chicago Press, 1982), 208.

⁶⁹ Marcelli, 17.

1. Mi az emberek állásfoglalása elméleti megismerésen keresztül az igazsághoz, amely fontos a kultúrához, és hol vagyunk mi szubjektumok és objektumok egyáltalán?
2. Mi a hozzáállásunk másokhoz, ezeken a sajátos stratégiákon és hatalmi viszonyokon keresztül?
3. Mi a kapcsolat az igazság, a hatalom és közöttünk?⁷⁰

Tanulmányában, Csontos Szabolcs kiindulásként utal arra, amit René Descartes filozófiájában kifejt, amely szerint: Cogito ergo sum. (Gondolkodom, tehát vagyok.)⁷¹ Részletezi továbbá, hogy a szubjektum a hatalom által meghatározott. Michel Foucault tevékenységére vonatkoztatva, Csontos Szabolcs a hatalom három szinten történő gyakorlásáról beszél:

1. a tulajdonképpeni hatalmi kapcsolatokban;
2. a kommunikációs viszonyrendszerekben;
3. a fizikai világot manipuláló képességek szintjén.

A következő módon fogalmaz: „A szubjektum társadalmilag meghatározott, s egyben nem egységes, önmagába záródó egész, másrészt pedig nem is egy teljesen amorf létező.”⁷² Kiss Attila így fogalmazza meg Jacques Lacan, a XX. század egyik kiemelkedő posztmodern kutatójának gondolatát: „Michel Foucault feltárja a szubjektivitás és a hatalom összefüggéseit, a szubjektum szerkezetét irányító diszkurzív technológiák logikáját és ökonómiáját.”⁷³ Kiss Attila összefoglalja továbbá Jacques Lacan téziseit, amelyek szerint: „A szubjektum a nyelv produktuma.”⁷⁴ Valamint: „A szubjektum legalapvetőbb élménye a hiány. ... A szubjektumban lévő hiány kompenzálására készítő vágy lesz a jelölés alapvető motorja.”⁷⁵

Catherine Belsey az ideológia szubjektumát vizsgálja, miközben kapcsolatot ábrázol a szubjektum és a szöveg között. Tanulmányában kiemeli, hogy a heterogenitás: a különböző nézőpontok és időbeli elhelyezkedések sokfélesége. A tekintélyt azonosítja az Abszolút Szubjektummal, ami lehet Ember, Isten, főnök, király vagy a lelkiismeret.

---

⁷⁰ Marcelli, 14.

⁷¹ Csontos Szabolcs, „Foucault szubjektum-felfogása,” *Helikon. Irodalomtudományi Szemle*. 1995/1-2. Posztsemiotika, 125.

⁷² Uo., 128-130.

⁷³ Kiss Attila, „Ki olvas? Posztsemiotika,” *Helikon. Irodalomtudományi Szemle*. 1995/1-2. Posztsemiotika, 7.

⁷⁴ Uo., 8.

⁷⁵ Uo., 10.

Állítása szerint az ideológia feladata az emberekből szubjektumot szerkeszteni.⁷⁶ Catherine Belsey az identitást a következő módon határozza meg: „Az identitás, a szubjektivitás tehát nem más, mint szubjektum-pozíciók hálója, mátrixa, melyben a különböző pozíciók nem feltétlenül állnak összhangban egymással, hanem akár ellentmondás is feszülhet közöttük.”⁷⁷ Idézi a szerző továbbá Louis Althusser gondolatát, aki a posztmodern tudománynak szintén elismert alakja: „A szubjektum nemcsak grammatikai alany, nemcsak ’különféle kezdeményezések középpontja, saját cselekedeteinek szerzője és az értük való felelősség vállalója,’ hanem olyan alávett lény, alattvaló (subject) is, aki meghajlik a társadalmi formáció tekintélye előtt.”⁷⁸

Szamosi Gartrud vizsgálja az integrációt, valamint az integrálódás fogalmait. Tanulmányában az embert alárendelt szubjektumnak nevezi, aki közösségi tudattal és közösségi öntudattal rendelkezik. Jellemző tendenciának nevezi az elrejtést, az elfojtást, valamint a vágyak kerülő-úton történő érvényesítését. Mindeközben kiemeli, hogy a tudás és a hatalom között lényeges kapcsolat fedezhető fel.⁷⁹

Martin Buber szerint: „Három szféra van, melyben a viszony világa támad. Az első: életünk a természettel. ... A második: életünk az emberek között. ... A harmadik: életünk a szellemi létezőkkel.”⁸⁰ Mitől válik a szubjektum világa teljessé? Mikor mondhatjuk azt, hogy az emberi lény tevékenysége sikeres? Mi a kapcsolat az ember és a társadalom között? Az ember életének kiteljesedése csak akkor tekinthető sikeresnek Wolfhart Pannenberg szerint, ha segíti a másik embert, amelynek eredményeként az emberi társadalom erősödik és realizálódik.⁸¹

Judith Voirst a veszteségek oldaláról közelíti meg a szubjektum vizsgálatát. Gondolatmenetében hármas egységet vázol fel az alábbiak szerint:

1. szükséges veszteségek;
2. nyereségek;
3. fejlődés.

Ez a három lépés egymást követi, ugyanakkor egymás nélkül nem léteznek. Valamit – amit szeretünk – fel kell adni annak érdekében, hogy felelős felnőtté váljunk. A saját szabadságunk és választásunk valósítja meg a lemondást a tökéletes családi élet

---

⁷⁶ Catherine Belsey, „A szubjektum megszólítása,” *Helikon. Irodalomtudományi Szemle*. 1995/1-2. Posztszemiotika, 14-20.

⁷⁷ Uo., 18.

⁷⁸ Uo., 19.

⁷⁹ Szamosi, „A posztkolonialitás,” 415-429.

⁸⁰ Buber, 9.

⁸¹ Wolfhart Pannenberg, *Mi az ember?* (Budapest: Egyházfórum, 1998), 58.

illúziójáról, méghozzá a gyarló emberi kapcsolatok édességéért.⁸² Judith Voirst szerint: „A veszteség az ár, amit az életért fizetnünk kell. ... Ugyanakkor érésünk és nyeresünk forrása is.”⁸³ Az előbbi gondolatot folytatva: „A fejlődés a szükséges veszteségek élethossziglani sorozata – a veszteségeké, melyekből nyereség fakad.”⁸⁴ „Nem válhatunk autonóm emberré, felelős emberré, kapcsolatokban élő emberré, reflektív emberré veszteségek nélkül.”⁸⁵

Az ebben a fejezetben olvasható rövid összefoglalóban nem térek ki valamennyi álláspontra, csupán egy kis szeletét ábrázolom a posztmodern tudománynak. Ízelítőt szolgáltatok azokhoz a megközelítésekhez, amelyek egy irodalmi alkotást az emberi lény, a szubjektum, valamint az önazonosság oldaláról vizsgálnak és elemeznek. Mindezek a tendenciák nem hagyhatók figyelmen kívül olyan művek elemzésénél, amelyek a XX. század termékei, és alapgondolatuk a személyiségfejlődésen keresztül ábrázolt identitáskeresés, illetve identitásválság.

Chaim Potok *A kiválasztott* című regénye a fentebb jellemzett kategóriába esik. Olyan irodalmi alkotás, amelynek főszereplői lelki vívódásokon mennek keresztül, veszteségeket élnek meg, valamint kiválasztottságukat helyezve olykor előtérbe, máskor háttérbe, a mű végére valamennyien fejlődnek.

Egyrészt Potok úgy gondolja, hogy az univerzumban minden dolog kapcsolatban áll valami mással, így nem jöhet létre sem növekedés, sem fejlődés enélkül az állandóan fennálló kötődés nélkül. Másrészt, Potok párhuzamot húz Jacques Lacan pszichoanalitikus teóriájával. Lacan nevéhez fűződik a „tükrőfázis” elmélet, amely szerint minden ember személyiségének fejlődésében elérkezik az a döntő momentum, amikor – mint egy csecsemő esetén – először meglátjuk magunkat a tükörben. Lacan szerint ez az a pillanat, amikor belső énünk magunkról megalkot egy külső képet. Ez egy fontos azonosítás, mert ekkor kezdjük el fejleszteni saját identitásunkat. *A kiválasztottban* a párhuzamok ilyen módon vannak elrendezve. A kiegészítések és az ellentétek a világban nem egyebek, mint tükrök, amelyeket a szereplők arra használnak, hogy fejlesszék önmaguk identitását,⁸⁶ egyúttal a másság felől az önazonosság felé tartó főhősök sorsa a szubjektumok identitásában összegződik.

---

⁸² Judith Voirst, *Szükséges veszteségeink* (Budapest: Háttér kiadó, 2002), 352-354.

⁸³ Uo., 352-353.

⁸⁴ Uo., 353.

⁸⁵ Uo., 355.

⁸⁶ “The Chosen: Themes, Motifs & Symbols,” *SparkNotes*.

3.3. Kettős kötődés

Az irodalom és a pszichológia, valamint a pszichoanalízis összefüggéseivel foglalkozik a pszichoanalitikus irodalomelemzés. Ennek a tudománynak három fontos területe van: „az első a szerzővel és a hozzá kapcsolódó kreativitás-elméletekkel foglalkozik, a második a szöveg, a harmadik olvasó, vagyis a recepció mechanizmusának pszichoanalitikus vizsgálata.”⁸⁷ Az első esetben a kutató – tudattalan elemeket keresve – a szövegre, mint a szerző lelki problémáinak kifejeződésére tekint. A tartalom és forma kapcsolatában Sigmund Freud szerint a szerző traumái a szövegek visszatérő karaktereiben és motívumaiban ismerhetők fel. Kutatásai során Norman Holland arra a következtetésre jut, hogy az olvasók a szövegbe vetítik fantáziájukat és élményeiket.⁸⁸ „Az irodalmi mű tehát jó eszköz arra, hogy a tudattalan belső cenzúrárt, az elhárítást mintegy kijátszva, félelem nélkül hódolhassanak kedvenc fantáziáiknak, melyek a szerző fantáziáinak átviteleként az olvasó és a szöveg kreatív öszjjátékából keletkeznek.”⁸⁹ A tudattalannról Carl Gustav Jung a következőket írja: „A tudattalan állandóan tevékeny, és egyre újabb kombinációkat alkot anyagából, amelyek a jövő meghatározásához segítenek. Szubliminális,⁹⁰ prospektív⁹¹ (előre tekintő) kombinációkat készít, hasonlóan tudatunkhoz, csak hogy ezek sokkal finomabbak és nagyobb horderejűek, mint a tudatos kombinációk. A tudattalan az ember elsőrendű vezetője lehet, ha az ellen tud állni a csábításnak.”⁹²

A tudat és a tudattalan dualitásában találja magát az olvasó Chaim Potok *A kiválasztott* című regényének mozzanatai során. A szerző lelki problémáinak tükröződését látjuk a főszereplők esetében. Megtalálható továbbá a freudi elmélet a tartalom és a forma kapcsolatában úgy, hogy Danny Freud pszichoanalitikus teóriájának olvasásával talál megoldást lelki vívódásaira.

A tartalom és forma kombináció meghatározó tényező az ember életében. Ilyen terület az asszimiláció és az integráció kérdésköre a kettős kötődés során. Az egyén tagja annak a társadalomnak, amelyikben él, egyúttal más csoportnak is része. Reb Saunders, David Malter, Danny és Ruven egyaránt az Amerikai Egyesült Államok

---

⁸⁷ Bernáth Árpád – Orosz Magdolna – Radek Tünde – Rác Gabriella – Tőkei Éva, *Irodalom, irodalomtudomány, irodalmi szövegelemzés* (Budapest: Bölcsész Konzorcium, 2006), 56.

⁸⁸ Uo., 56-57.

⁸⁹ Uo., 57.

⁹⁰ Szubliminális észlelés: Az inger – kis intenzitása vagy rövidsége miatt – a tudatosság fokát nem éri el.

⁹¹ Prospektív emlékezet: Jövőre vonatkozó emlékek létrejötte, tárolása és felidézése.

⁹² C. G. Jung, *Bevezetés a tudattalan pszichológiájába* (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1990), 211.

polgárai, mindazonáltal a zsidó közösség tagjai is egyben. Kettős kötődésük – akár Chaim Potoké – megkérdőjelezhetetlen.

Az „asszimiláció” szó beolvadást, azonosulást, és fokozatos beépülést jelent. Ennek a folyamatnak a során az egyén vagy egy népcsoport nem képes arra, hogy saját kulturális értékei megtartása mellett egy másik, többségi közösség tagjává váljon. Az asszimiláció lehet önkéntes vagy erőszakos is. Chaim Potok művében felsejlik az asszimiláció gondolata akkor, amikor a zsidó iskolák működését ismeri meg az olvasó.

Társadalmi, gazdasági, regionális és politikai integrációról beszélhetünk napjainkban. Az „integráció” kifejezés beilleszkedést és beolvadást, valamint egységesülést jelent. Chaim Potok és *A kiválasztott* című regény főszereplői esetében a társadalmi integrálódás jöhet szóba. Mindez azt jelenti, hogy a személy – aki egy kisebbség, egy létszámában kisebbségben lévő egyház tagja, vagy egy országba bevándorlóként érkezett – beilleszkedik az őt körülvevő többségi társadalmi közegbe. Reb Saunders családjával együtt integrálódik az Amerikai Egyesült Államokba, David Malter és fia, Ruven szintén integrálódnak az országba, de egyúttal az asszimiláció felé vezető útra is rálépnek. Ugyanez történik Dannyvel is, aki a regény végére leborotválja szakállát, mintegy bizonyítékát annak, hogy saját kulturális és vallási értékeit nem tudja teljes mértékben megőrizni akkor, amikor a modern amerikai társadalomba be kíván illeszkedni.

Chaim Potok – mint Európából bevándorolt szülők gyermeke – sikeresen integrálódik az amerikai világba, és bár vallásosságában megőrzi ősei hitét, irodalmi tevékenységével azonban az asszimiláció útját választja. Ha saját közösségének kívánna irodalmat teremteni, akkor mindazt jiddis nyelven tenné. Ő azonban angolul ír.

Számos irodalmár foglalkozik az úgynevezett kettős kötődés megközelítéssel. A szerzők sorában találhatunk úgy amerikai, mint európai, azon belül is magyarországi neveket. Anélkül, hogy ezt a területet részletesen körüljárnánk, egy szerzőtől idézek csupán. Mezei András költő, *Kettős kötődés* című kötetéről a következőképpen fogalmaz: „Kettős kötődésem lényege a zsidó, a keresztény, a magyar és az izraeli szép különbségekben való azonosság feltalálása.”⁹³ Chaim Potokra asszociálva az előbbi gondolat így fogalmazható át: „Kettős kötődésem lényege a hászid, az ortodox (litván), amerikai és az izraeli szép különbségekben való azonosság feltalálása.” *A kiválasztott* című regényben mind a négy élesen kirajzolódik: a hászid közösség markáns jelenléte,

---

⁹³ Mezei András, *Kettős kötődés* (Budapest: Belvárosi Könyvkiadó, 2000), hátlap.

az ortodox (litván) irányzat hagyományvilága, az amerikai modernség és az izraeli alapok letétele.

A mű főszereplői – és maga Potok is – tevékeny részesei annak a világnak, amelyben a kettős kötődés megjelenik. Reb Saunders mint *A kiválasztott*, a hászid közösség vezetője, akinek másik kötődése fián keresztül a modern környezethez tartozik. Danny *A kiválasztottságát* családi örökségként, és egyúttal tradíciói megtartása mellett, az Amerikai Egyesült Államokba integrálódott-asszimilált fiataalként éli meg. *A kiválasztottként* David Malter egyrészt kötődik az ortodox (litván) hagyományokhoz, másrészt Izrael Állam megalakulásán tevékenykedik fáradhatatlanul. Ruven – aki szintén *A kiválasztott* –, is kettős kötődést mutat: családjá vallásának örököse, és egyúttal a hászid közösség gondolatvilágába is beavatottá válik.

Chaim Potok családjá vallásának örököse – miközben a zsidóság számos irányzata megtalálható közvetlen környezetében –, és egy angolszász hagyományokkal rendelkező országban él. Egyetemi tanulmányainak időszakára esik a második világháború vészterhes korszaka és Izrael Állam létrejötte is. Így nem kétséges, hogy Potokra is a kettős kötődés a jellemző. Egyfelől kötődik vallásához, másfelől kötődik ahhoz az országhoz, ahol él. Mindez egyfajta identitásválságot eredményez a szerzőben, aki mindezt regényében jeleníti meg. Így nem kétséges, hogy *A kiválasztott* című mű egy identitáskereső alkotás, amely a regény végére mind a négy főszereplő esetében megoldódik.

3.4. A Jónás-komplexus elmélet⁹⁴

Chaim Potok *A kiválasztott* című regényének megértéséhez elkerülhetetlen az értelmezés során a pszichológiai megközelítés. A valláspszichológia a vallásosságot vizsgálja a lélektan szemszögéből, a vallásos hitet elemzi, középpontba helyezve az ember és Isten kapcsolatát, annak alakulását és az Istenkép formálódását. A tudományág kialakulásának kezdete a XIX. századra tehető. Egy új irányzat ebben a tudományágban a 'Jónás-komplexus elmélet' nevet viseli. Ebben a fejezetben összefoglalom mindazon ismereteket, amelyek közelebb visznek a nevezett teória alapvető állomásainak

---

⁹⁴ Ez a fejezet egy korábbi tanulmányom alapján készült: Vanderstein Noémi, „A Jónás-komplexus elmélet, avagy a bibliai *Jónás könyve* elemzése pszichológiai szempontok alapján,” *Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok – VII. évfolyam 1-2. szám*, 2012. 114-117.

elsajátításához, miközben világos képet rajzolnak az elmélet és *A kiválasztott* című írás főszereplőinek pszichológiai egyezőségeiről.

A bibliai prófétairodalom egyik kiemelkedő darabja a *Jónás könyve*. A történetet számtalan módon lehet elemezni, különböző szempontok szerint lehet interpretálni az abban megjelenő eseményeket, személyeket, élőlényeket és gondolatokat. Dolgozatom ezen részében bemutatok Jónás tulajdonságainak alapul vételével egy új pszichológiai áramlatot, amely a bibliai *Jónás könyve* főhősének nevét viseli. A 'Jónás-komplexus teória' megalkotója Dr. Abraham Maslow⁹⁵ orvos, aki kutatásainak eredményeit *Az apa emberi természetűvé válik (The Father Reaches of Human Nature)* című tanulmánykötetében részletesen kidolgozva foglalkozik Jónással, aki mélyen bennünk lakozik és harcol, hogy előjőjön.⁹⁶

A 'kiválasztottnak lenni' és a 'választani valamit' kifejezések jelentős szerepet töltenek be a zsidó ember hétköznapi életében, így Jónás életében is. Mindkét fogalom hatást gyakorol a szubjektumok vallásos hitére. A 'kiválasztottnak lenni' és 'választani valamit' nem ugyanazt jelentő kifejezések. A zsidó ember vallásos hitét alapvetően határozza meg ez a két fogalom. A kiválasztottság magában hordozza azt a megállapítást, amely szerint nem az egyén választja ki azokat a dolgokat, amelyek az életét és a sorsát meghatározzák, hanem valaki más választ. A választás pedig az a mód, ahogyan az ember éli az életét. A kiválasztottság és a választás is emberi felelősség. A kiválasztottságnak és a választásnak egyaránt vannak előnyei és hátrányai is. Más szavakkal, mindkettő magában foglal veszteségeket és nyereségeket is. Így a kiválasztottság elvesztése lehetővé teszi a választást, mint nyereséget; és fordítva: a választás lehetőségének elvesztése nyereséggé magában hordozza a kiválasztottságot.

Miért térünk ki a siker elől? Miért vonakodunk felismerni saját nagyságunkat?⁹⁷ – ezek azok a kérdések, amelyek a bibliai *Jónás könyve* alapján, a hétköznapi emberre vonatkozóan, pszichológiai megközelítésben, kérdésfelvetéseim kiindulópontjaként felmerülnek.

Valamennyiünkben rejtőzik egy Jónás? Miért van az, hogy habár mindannyiunkban benne van a nagyság iránti vágyakozás magja, sok esetben nem

---

⁹⁵ Dr. Abraham Maslow (1908-1970): Amerikai pszichológus, munkássága során az emberi szükségletek hierarchiájával foglalkozott. Kutatásainak eredményeit modelljében, a Maslow-piramisban foglalta össze. Véleménye szerint, a piramis csúcsán az egyén önmegvalósítása áll.

⁹⁶ Abraham Maslow, *The Father Reaches of Human Nature* (New York: Viking Press, 1971)

⁹⁷ Sanjay S. Agrawal, "The Jonah Complex,"

elérhetőség: <http://success-nirvana.blogspot.com/2007/03/jonah-complex.html>,
letöltés ideje: 2011. június 10.

engedjük azt csirázni, illetve kivirágozni? Miért választjuk a közepszerűség tengerét? Miért elégszünk meg olyan dolgokkal, amelyek nem illenek valódi természetünkhöz?⁹⁸

A bibliai alak, Jónás személyiségének jellegzetességeit, Dr. Abraham Maslow *Az apa emberi természetűvé válik (The Father Reaches of Human Nature)* című könyvének második fejezetében, a “Neurosis as a Failure of Personal Growth” (Neurózis, mint a személyiségfejlődés kudarca) című tanulmányában mutatja be. Dr. Maslow szerint, Jónás lelkiállapota végigmegy az alábbi állomásokon:

1. felmerül az önmegvalósítás gondolata;
2. negatív élményeken megy keresztül: irányultság arra vonatkozóan, hogy megmeneküljön az önmegvalósítás gondolatától; ez zavart eredményez fejében;
3. megmenekülésért imádkozik az Örökkévalóhoz: az önmegvalósítás elfogadása, mint egy elérhető cél; és
4. a Mindenhatótól kapott küldetés befejeződése: a cél elérése megtörténik.⁹⁹

Mind a négy állomás jól rögzített a Jónás-komplexus elméletben, mint egy általános útmutató arról, milyen lépéseken mennek keresztül az emberi lények annak érdekében, hogy ne értsék el azokat a helyzeteket, amelyek sikereket eredményeznek számukra. Ez a menekülés: menekülés önmagunk legjobb képességei elől, a Jónás-komplexus teória központi gondolata.¹⁰⁰

Kivétel nélkül, minden 'normális' embernek van saját, belső ösztönző ereje arra vonatkozóan, hogy fejlessze önmagát és, hogy minél többet megvalósítson rejtett képességei közül. Ezen ösztönző erő ellenére, van néhány mélyen gyökerező gondolat, amelyek meggátolják, hogy jelen állapotról egy következő, egy magasabb fokozatra lépjen az illető.

Dr. Abraham Maslow szerint a Jónás-komplexus jellemvonásai az alábbiak:

1. naggyá válás kikerülése; annak az állapotnak a kikerülése, ahol valakinek a tehetsége igazán beteljesedhet;
2. a nagyságtól való félelem arra gondolva, hogy a nagyság veszélyeket hordoz magában;
3. önmaga nagyságának, tehetségének és képességeinek felismerésétől való félelem nyomasztó felelősséghez vezethet;

---

⁹⁸ Agrawal, “The Jonah Complex.”

⁹⁹ Maslow, 35-40.

¹⁰⁰ Uo.

4. félelem attól, hogy a nagyság elérése után az élet „rendkívüli” lesz; ez a különlegesség „összhangon kívüli” lehet, és a társadalom többi része általi kiközösítéssel járhat;
5. félelem attól, hogy a folyamat túl erős, túl heves, és nagyfokú bizonytalansághoz vezethet;
6. a „kormánykerék feletti” uralom elvesztésének érzése, egyfajta megsemmisülés vagy szétesés; és
7. a valódi képesség elérése hasonló, mint az önhittség gyakorlása – egy „bűnös büszkeség” –, ez paranoiához vezet.¹⁰¹

A bibliai történetben, Jónás harcol önmaga kiválasztott voltával szemben. Míg élete és küldetése az Örökkévaló által kiválasztott, addig van választási lehetősége életmódját tekintve. Lelki harcok után választja a számára kijelölt utat, a rábízott feladat elvégzését. Dr. Maslow szerint a Jónás-komplexus kialakulásának két oka van:

1. alázatosságért való szükséglet; és
2. érzelmi hullám, amit a megvalósulás hoz velünk, és túlságosan kimerítő végigélni azt.¹⁰²

Összefoglalva az előbbi gondolatokat, hangsúlyozom, hogy a „Jónás-komplexus: a sikertől való félelem, ami visszatartja az embereket az önmegvalósítástól.”¹⁰³ A legnagyobb félelem, a Jónás-komplexus teória szerint, nem a bukástól való félelem. Sokkal mélyebb érzelmeket vált ki az individuumból a sikertől való félelem. Nem az a kérdés: Mi történik, ha elbukom? A kérdés: Mi történik, ha sikerrel járok?¹⁰⁴

A Jónás-komplexus elmélet állomásai és jellemvonásai megtalálhatóak Chaim Potok *A kiválasztott* című regényében is. A főszereplők életét irányítja egyaránt az alázatosságért való szükséglet, csakúgy, mint a megvalósulás által hozott érzelmi hullám. Ezek a lépcsőfokok teremtik meg az alapját annak a ténynek, hogy Danny és Ruven mindennapjaiban szerepet kapnak a teória jellemvonásai, rendre mind a hét, és közben lelkiállapotuk végigmegy a fent említett állomásokon. A tizenéves fiúk keresik a megoldást arra, hogyan tudnának összhangot teremteni a régi és az új, a hagyományos és a modern között, miközben a bennük lévő kiválasztottság és a választás lehetősége is lelki vívódásokat okoznak számukra.

---

¹⁰¹ Agrawal, “The Jonah Complex.”

¹⁰² “Abraham Maslow,”

elérhetőség: <http://www.rpi.edu/~verwyc/MASLOWOH.htm>,

letöltés ideje: 2011. június 10.

¹⁰³ Uo.

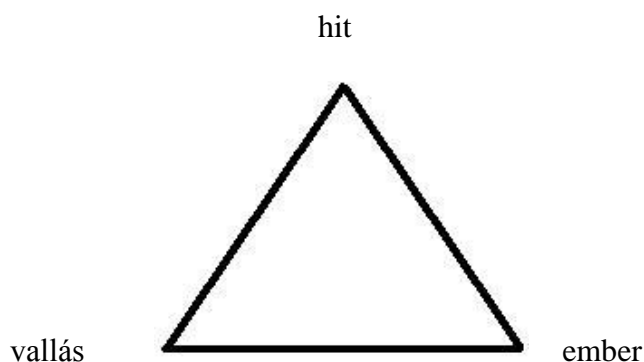
¹⁰⁴ Agrawal, “The Jonah Complex.”

A kiválasztottban valamennyi főhős fél a sikertől. Félnak attól, mi történik, ha sikerrel járnak. Danny attól tart, hogy édesapja pozitívan fogadja döntését, és hogyan fog megfelelni az új kihívásoknak. Reb Saunders – aki a regényben szinte végig háttérben maradva a történet szálainak mozgatórugója, és egyben kulcsfigurája is – fél attól, hogy nevelési módszere eredményes lesz, így fiából igazi cádik válik, aki ugyanazt az életutat kell, hogy bejárja, mint ő. Ruven is tart a sikertől. Fél attól, ha rabbi lesz, nem tudja beteljesíteni az édesapja által számára kijelölt feladatot. David Malter pedig a sikertől fia miatt fél. Tart attól, hogy Ruven felnevelése eredményes lesz, és nem a saját maga által választott utat fogja bejárni. A történet végére minden karakter megtalálja azt a pontot, amikor beteljesedik a Jónás-komplexus elmélet, azaz kimondva és kimondatlanul is megválaszolásra kerül a 'Mi történik, ha sikerrel járok?' kérdés. Ruven rabbi lesz, Danny pedig új életet kezd a régi értékek megtartása mellett, míg Reb Saunders beletörődik fia döntésébe, és David Maltert pedig büszkeséggel tölti el fia életútvonala.

Mind a négy karaktert figyelembe véve, maga Chaim Potok az, aki fél a sikertől. Eddigi vallásos életét egészíti ki irodalmi alkotásával, amelynek sikere esetén fél attól, hogy ez az ösztönző erő elveszi figyelmét zsidóságáról. A hit-vallás-ember háromszögben (1. ábra) keresi önmagát a szerző, aki ezt az útkeresést jeleníti meg a Jónás-komplexus állomásain keresztül regényében a főszereplők által.

A lenti szabályos háromszög egy szimbolikus alakzat a három elem – a hit, a vallás és az ember – között fennálló kapcsolat illusztrálására. Az ember nem létezik sem vallás, sem hit nélkül, a vallás nem jöhet létre hit és ember nélkül, a hit pedig minden vallás alapja és valamennyi ember sajátja.

1. ábra:
Az útkeresés megjelenítése geometrikusan, a síkban ábrázolva:
Háromszögmodell

A háromszöget bárhogyan forgatva, annak csúcsain szereplő fogalmak között ugyanaz az összeköttetés áll fenn. Ezek a tényezők csak és kizárólag együtt határozhatják meg az identitást. Vonatkozik ez Reb Saundersre, Danny Saundersre, David Malterre és Ruven Malterre egyaránt. Sőt, igaz mindez magára a szerzőre, Chaim Potokra is – csakúgy, mint minden emberre. A hit-vallás-ember háromszög egyértelműen ábrázolja azt, hogy az egyén a valláson keresztül, a hit által, valamint a hiten keresztül, a vallás által válik identitással rendelkező szubjektummá.

4. NÉVADÁS – NÉVVÁLASZTÁS

A kiválasztott című regényben több helyen találunk utalásokat, illetve részletes leírásokat a zsidóság ünnepeiről, tradícióiról, valamint a családi élet felépítéséről és fontosságáról. A műben a szerző több dolgot is említ zsidó szempontból megközelítve. Így látja az olvasó a betegséget, az imát, a szombatot, az étkezéseket, a Tórát, a Talmudot, a Szentföldet, a tanítást-tanulást, a ruházkodást-öltözetet, valamint a szülők iránti tiszteletet is. Az egyik legfontosabb tényező a zsidó ember életében a neve, amit születéskor adnak neki. Nincs ez másként egy regény szereplőinek esetében sem. Nyugodt szívvel állíthatjuk, hogy Chaim Potok figyelmét nem kerülte el a névadás-névválasztás mozzanata, amikor *A kiválasztottat* írta. A főszereplők nevei beszédek, minden esetben árulkodnak viselőjük természetéről.

A zsidó emberek számára a névadás, mint fogalom, és mint szertartás is különleges jelentőséggel bír. Kétféle névadásról beszélünk: amelyik a születéskor, illetve amelyik a felnőttkorban történik. Ahogy a latin mondás szól: *Nomen est omen*, tehát a név a végzet, intő figyelmeztetés. A zsidóság hagyománya szerint a névválasztás azért fontos tényező az ember életében, mert meghatározza az egész életpályát és életutat.

Tekintettel arra a zsidó gondolkodásmódra, amely szerint „Semmi sem fontosabb az életben, mint az, hogy a gyermek megfelelően felkészüljön a felelősségteljes felnőttkorra,„¹⁰⁵ szokás olyan nevet adni a gyermeknek, illetve felnőttként olyan nevet választani magunknak, amely a Bibliában szerepel. Egyes közösségekben gyakran előforduló jelenség, hogy az elhunyt rokonok, vagy más helyeken a még élő nagyszülők nevét kapják az újszülöttek. Mindkét esetben az a szempont, hogy ilyenkor a név új viselőjében tovább él az elhunyt rokon, illetve a nagyszülő szellemisége a családban.¹⁰⁶

A születéskori névadás esetében a szülő feladata, elsősorban az anya kötelessége a gyermek számára a megfelelő név kiválasztása. Ez úgy történik, hogy „A zsidó gyermekek elnevezésével kapcsolatban nincsenek egyéb vallási előírások vagy halachikus¹⁰⁷ iránymutatások;„¹⁰⁸ A névadást illetően az egyetlen követendő előírás a

---

¹⁰⁵ Hayim Halevy Donin, *Zsidónak lenni...* (Budapest: Interart Stúdió, 1991), 247.

¹⁰⁶ Uo., 248.

¹⁰⁷ Halachikus: A zsidó vallási törvényeknek megfelelő.

Halacha: Héber eredetű szó. Jelentése: járt út. A zsidó törvények, vallásjogi hagyományok összessége.

¹⁰⁸ Donin, 247.

következő: „A teljes héber név, amelyet vallási alkalmakkor és a zsidó jogi dokumentumokban használni kell, ilyen: ... (név) bén¹⁰⁹ (= „fia”) ... (az apa neve) vagy ... (név) bát (= „lánya”) ... (az apa neve).”¹¹⁰ Egyes közösségekben lányok elnevezésekor – a fentiekkel ellentétben – szokásos a ... (név) bát (= „lánya”) ... (az anya neve) forma használata.

Különböző szempontok figyelembevételét követően, a gyermek megszületése után, szertartás keretében történik a névadás. Fiú esetében a születést követő nyolcadik napon a körülmetélési szertartás alkalmával kap nevet a gyermek, lány születése esetén, a születést követő héten az apát felhívják a Tórához és ott, áldásmondás mellett hangzik el az újszülött neve.¹¹¹

A felnőttkori névadás célja a változás és a változtatás. Olyankor történik, amikor az ember valamit tudatosan megváltoztat az életében, és teljesen más úton, új módon folytatja tovább mindennapjait. Gyakori esetek a névváltoztatásra a következők: megtérés, elmenekülés egyik városból másikba, rabságból történő megszabadulás, más vallás választása, betegségből való felgyógyulás érdekében. A Halász Nátán által szerkesztett *Kegyélet Forrása* című kötetben a következő mondatok olvashatóak: „Szokásos ... a beteg felgyógyulása érdekében nevét másra változtatni, mely esetben ... zoltárok áhitatos elmondása után felnyitják a frigyszekrényt,¹¹² kivesznek belőle egy tóratekerceset, felgöngyölgetik azt és az előimádkozó az első bibliai névre, mely szemébe tűnik, változtatja a beteg nevét. Ezen jámbor szokásnak következő értelme van: Az őszinte megjavulás és igaz bűnbánás kell, hogy az embert teljesen mássá változtassa; a megtértnek jövő életmódja egészen más legyen, mint a milyen a múltban volt. Ennek külső jeléül azelőtt viselt nevét is mással cseréli fel.”¹¹³

---

¹⁰⁹ Az idézett szakirodalomban a „bén” kifejezést használja a szerző, bár a zsidó hagyományvilágban a „ben” szó használatos a fiú gyermekek elnevezése során.

¹¹⁰ Donin, 247.

¹¹¹ Uo.

¹¹² Frigyszekrény: Zsinagógákban tóratekercesek tárolására szolgáló, többnyire a falba beépített szekrény.

¹¹³ Halász Nátán, *Kegyélet Forrása* (Budapest: Pesti Chevra Kadisa, 1902), 16.

4.1. A szerző által választott nevek

A kiválasztott című regényben Chaim Potok az a személy, aki fel van ruházva a névadás-névválasztás jogával a szereplők számára. A négy főhős a következő neveket viseli: Isaac Saunders (Reb Saunders),¹¹⁴ Daniel Saunders (Danny Saunders), David Malter (Ábá)¹¹⁵ és Robert Malter (Bobby – Ruven Malter).

4.1.1. Izsák

Isaac és Daniel alkotja a hászid apa-fiú párt a történetben. Isaac, azaz Izsák, egyike a három ősapának. A bibliai történet szerint ő Ábrahám és Sára egyetlen gyermeke. Születésekor szülei már nagyon idősök voltak. Az Izsák név jelentése: Isten mosolyoghat, nevetni fog. Élete során – talán a leggyakrabban említett esemény – a feláldozásával foglalkozó történet, amelyet több irodalmi és képzőművészeti alkotásban is megörökítettek már művészek. Izsák negyvenéves volt, amikor megházasodott. Felesége: Rebeka; gyermekei az ikerpár: Ézsau és Jákob. Izsák az a személy, akinek neve nem változott meg, valamint aki soha sem hagyta el Kánaánt. Izsák egy korai példája a cádik embernek, bár összehasonlítva a másik két ősapával, ő kevésbé produktív, sokkal csendesebb és nyugodtabb életet élt.¹¹⁶

Fontosnak tartom kiemelni azt a tényt, hogy Izsák látása nagyon meggyengül élete utolsó éveiben, így fordulhat elő, hogy betegágyán fiai között felcseréli az elsőszülöttséggel járó áldást. A vakság megjelenik *A kiválasztott* című regényben is. Ugyan Reb Saunders látja fia tehetségét, mégis vaknak tettei magát; Danny előtt úgy tesz, mint aki nem boldogul a kialakult helyzettel, mint aki nem látja a megoldást, a helyes utat a probléma megoldása érdekében.

Izsákról az *Encyclopaedia Judaica* a következőket írja: „Ábrahám és Sára fia, Izrael népének második ősatyja. Izsák akkor született, amikor Ábrahám 100 éves volt, Sára pedig 90. ... Születésével, ..., Izsák bebizonyította az utódlás gyakran ismételt

---

¹¹⁴ Reb = Rebbe megszólításokban.

Rebbe: Hászid zsidó vallási vezető.

¹¹⁵ Ábá: Héber eredetű szó. Jelentése: apa.

¹¹⁶ David J. Zucker, "Isaac Betrayed and Triumphant," *Jewish Bible Quarterly*. Volume 38. No. 3. 2010, 166-175.

isteni biztosítékának beteljesülését.”¹¹⁷ Nevét a Mindenható előre elrendelte. Ő volt az első, akit nyolcnapos korában metéltek körül. Izsák szerepének további fontosságát mutatja, hogy ő Ábrahám egyetlen örököse, féltestvérének, Izmaelnek elkergetése árán.

Izsák életének néhány kiemelkedő eseményével találkozunk a Szentírásban. Gyermekkorában az édesanyjától való elválasztásának megünneplését, majd megkötözését és feláldozását, negyvenéves korában pedig Rebekával való házasságát látjuk. Egyedüli az ősapák közül a tekintetben, hogy monogám életet él. Hosszú várakozás után Rebeka ikerpárnak ad életet. Ézsau és Jákob korán riválisokká válnak. Élete utolsó állomásaként Izsák gyermekeivel szembesül, amikor elsőszülöttségi áldását tévedésből, meggyengült látásának okán Jákobnak adja. A többi ősapához hasonlóan, Izsák is hosszú életű volt, 180 éves korában halt meg. Két fia együtt temette őt el felesége mellé, Machpéla barlangjában.

A Szentírás születésének jóslatára vonatkozó része a következőképpen szól:

„És mondta Isten Ábrahámnak: Száraj feleségednek ne hívjad nevét Szárajnak, hanem Sára legyen a neve. És megáldom őt és adok is tőle neked fiút; megáldom, hogy nemzetekké legyen, népek királyai lesznek tőle. Akkor leborult Ábrahám az arczára és nevetett; és mondta szívében: Vajjon száz éves embernek szülessék-e, avagy Sára, vajjon kilenczven éves korában szüljön-e? ... És mondta Isten: De bizony, Sára, a te feleséged szül neked fiút és nevezd őt Izsáknak; és megállapítom szövetségemet vele örök szövetségül, magzata számára ő utána.”¹¹⁸

„És mondta Sára: Nevetést szerzett nekem Isten; bárki hallja nevetni fog rajtam.”¹¹⁹

Izsák nevének értelmezésére nem utal a Biblia, jelentését azonban az öregedő Ábrahám és Sára nevetéséhez lehet kötni, amikor meghallották a gyermekük születésére vonatkozó jóslatot. Így a név jelentése: Isten mosolyoghat, nevetni fog.¹²⁰

---

¹¹⁷ „Isaac,” Michael Berenbaum – Fred Skolnik, eds. *Encyclopaedia Judaica*, Second Edition, Volume 10. (Jerusalem: Keter Publishing Ltd., 2007), 32.

¹¹⁸ Mózes 1. könyve 17:15-17, 19. *TaNaCh Biblia I.* (Budapest: Makkabi Kiadói kft., 2008), 52-54.

¹¹⁹ Mózes 1. könyve 21:6. Uo., 66.

¹²⁰ „Isaac,” Berenbaum – Skolnik, eds. *Encyclopaedia Judaica*, 33.

Az ágádában¹²¹ a következőket olvassuk: „Izsák pészách első napján született. Születésével egy időben, a meddő nőt megáldotta az Örökkévaló gyermekekkel. ... Izsák teljesen úgy nézett ki, mint az édesapja. Tekintettel arra, hogy nevét a Mindenhatótól már születése előtt megkapta, ő az egyetlen olyan ősatya, akinek neve később sem változik meg.”¹²² Megkötözésekor, Izsák teljesen együttműködött édesapjával, és amikor Ábrahám felemelte a kést, az angyalok sírtak Izsákért. Az angyalok könnycseppjei beleestek Izsák szemébe, amelyek későbbi vakságát okozták.¹²³

Izsák életének eseményei megjelennek a művészetekben. Leggyakrabban a képzőművészetben történő feláldozás-ábrázolást látjuk, de megtalálhatók a bibliai történetek úgy a zenében, mint az irodalomban is. Chaim Potok regényében maga a név elevenedik fel. A hászid rebbe viseli az Izsák nevet, aki mint *A kiválasztott* atyja egy teljes közösségnek, miközben gyenge látással közelít saját fia életéhez.

4.1.2. Dániel

Danny, azaz Daniel a bibliai Dánielről kapta nevét. A Dániel név jelentése: Isten az én bíróm. Dániel könyve a TaNaCh¹²⁴ szerkezetében Ezra és Nehemia könyvei előtt szerepel. Első látásra a könyv egy rejtélyes és apokaliptikus elemekkel felruházott írásnak látszik. Mélyebb elemzést követően azonban észre kell vennünk, hogy *Dániel könyve* egy élő antológia, próféciákkal és morális tartalmakkal, miközben hasznos, lelki útvalót ad az olvasónak.¹²⁵ Egy posztmodern feltételezés szerint, a bibliai *Dániel könyve* próféta tanításai erős hatást gyakoroltak néhány témájában és irodalmi felépítésében a Hágádára.¹²⁶ Erre utal – több tényezővel együtt – az a tény, hogy mindkét mű két nyelven, azaz héberül és arameusul íródott. Fontos továbbá

---

¹²¹ Ágádá = Rabbikus irodalom.

¹²² „Isaac,” Berenbaum – Skolnik, eds. *Encyclopaedia Judaica*, 33.

¹²³ Uo.

¹²⁴ TaNaCh: Héber betűszó. T = Tóra (Mózes öt könyve), N = Növiim (Próféták könyvei), Ch = Ketuvim (Íratok). Dolgozatomban a „TaNaCh” betűszót és a „Szentírás” kifejezést azonos értelemben használom.

¹²⁵ Nathan Moskowitz, “The Book of Daniel: Part I. – A Theological-Political Tractate Addressed to Judean Hasidim under Seleucid-Greek Rule,” *Jewish Bible Quarterly*. Volume 38. No. 2. 2010, 97-105.

¹²⁶ Hágádá: Héber eredetű szó. Jelentése: elbeszélés. Gyakran díszes kivitelű, illusztrált könyv, amelyet Pészáchkor, az Egyiptomból való kivonulás ünnepének előestéjén olvasnak fel ünnepi vacsora keretében.

kiemelni, hogy mindkét írás a türelemre és erőszakmentességre tanít évszázadok óta mind a mai napig.¹²⁷

A Dániel héber eredetű név, jelentése: Isten ítél, megvédett. Személyre vonatkozóan négy elméletet foglal össze az *Encyclopaedia Judaica*:

1. a föníciaiak jámborságáért és bölcsességéért tiszteltek egy Dániel nevű embert – Ezékiel kéziratának jelentős többségében a Dániel név jod nélkül szerepel, míg a többi bibliai Dániel név joddal íródott (דניאל);
2. Dávid második fiának neve a Krónikák 1. könyve 3:1. szerint;
3. Dániel könyvének főhőse;
4. a száműzetés utáni idők egy papjának a neve.¹²⁸

A rabbinikus irodalom szerint Dániel Dávid házának egyik leszármazottja. Három kortársával együtt eunuchok voltak a királyi palotában, így tisztázni tudták magukat az ellenük felhozott erkölestelenségi vádak alól. A keresztény források Dánielre, mint prófétára tekintenek. A Talmud azonban elutasítja azt, hogy próféta lett volna, habár olyan nagyszerű bölcsességek birtokában volt, amellyel kiemelkedett a világ bölcsei közül. Az álomfejtés szakértője volt. Sokkal inkább arra készítették fel őt, hogy feláldozza életét, mint kihagyja a napi háromszori imádságot, és az oroszlán odújába dobták, amikor rajtakapták, hogy a délutáni imát mondja. A barlang száját egy olyan óriási kővel zárták el, amely Palesztinából Babilonba gurult. Ezen a kővön oroszlán formájában ült egy angyal, hogy megvédje Dánielt az ellenségei bosszantásától. Amikor másnap a király ment megnézni Dániel sorsát, azt tapasztalta, hogy a Smá imát mondja éppen.¹²⁹ A Szentírásból az alábbiak szerint idézek:

„Ekkor meghagyta a király és elhozták Dánielt s bevetették az oroszlánok vermébe. Megszólalt a király s mondta Dánielnek: A te Istened, a kit te állandóan szolgálsz, ő fog megmenteni téged. És elhozott egy kő és tétetett a verem szájára; s lepecsételte a király pecsétjével és nagyjainak pecsétjével, hogy semmi dolog meg ne változzék Dániellel.”¹³⁰

---

¹²⁷ Nathan Moskowitz, “The Book of Daniel: Part II. – The Influence of Daniel’s Prophetic Moral Lessons on the Structure and Themes of the Passover Haggadah,” *Jewish Bible Quarterly*. Volume 38. No. 3. 2010, 175-182.

¹²⁸ “Daniel,” Michael Berenbaum – Fred Skolnik, eds. *Encyclopaedia Judaica*, Second Edition, Volume 5. (Jerusalem: Keter Publishing Ltd., 2007), 417-418.

¹²⁹ Uo., 418.

¹³⁰ Dániel könyve 6:17-18. *TaNaCh Biblia 2.* (Budapest: Makkabi Kiadói kft., 2008), 1116.

„Ekkor beszélt Dániel a királylyal: Oh király, örökké élj! Istenem elküldötte az ő angyalát és elzárta az oroszlánok száját és nem bántottak engem, mivelhogy előtte érdem találtatott mellettem; és előtted is, oh király, bünt nem követtem el.”¹³¹

Isten felfedte Dániel előtt Izrael sorsát és az utolsó ítélet időpontját, de ő elfelejtette azt. Annak ellenére, hogy Dánielt jámborságáért és emberszeretetéért dicsérték, nem a saját érdemeiért menekült meg az oroszlán verméből, hanem Ábrahám érdemein keresztül. A Talmud Dániel zsinagógájaként említ egy helyet Barnish városától három mérföldre.¹³²

Dániel személye az évszázadok során megihlette a művészeket. Születtek úgy irodalmi alkotások, mint képzőművészetiek, valamint zenei kompozíciók is. Az egyik legkorábbi példa az angolszász költészetben a VII. században íródott, majd a középkori angol szindarabokban is helyet kapott Dániel könyvének megjelenítése, sőt napjainkig töretlen a feldolgozások sorozata. A festők közül Rembrandtot és Michelangelót emelem ki. A Dániel darabok XII. századi megjelenése óta a zeneművészet is széles skálán mozog ezen a területen. Megemlítem Louis Armstrongnak, a XX. század híres jazz trombitás-énekesének előadását is.¹³³

Chaim Potok a Dániel nevet kölcsönzi a TaNaCh-ból fantasztikus képességű főhősének. Danny – a bibliai Dánielhez hasonlóan – igazán összetett egyéniség. Megáldott ésszel, türelemmel, emberszeretettel, bölcsességgel és jámborsággal, ugyanakkor erővel is. Mindezeket a tulajdonságokat ötvözi önmagában, amikor részesül apja csendes nevelésében, vagy amikor éppen a közösség előtt vizsgázik. Sőt, ugyanezeket a momentumokat látjuk, amikor Ruvennel barátkozik.

Danny élete a kiválasztottságról szól. Minden megnyilvánulásában erkölcsi tanítást ad, közben teljes korrajzot mutat az olvasó számára környezetéről és hagyományvilágáról. Teszi mindezt úgy, hogy mindennapjai során vívódik a hagyományos és a modern között, miközben a családjára iránti tisztelete végigkíséri lépéseit.

---

¹³¹ Dániel könyve 6:22-23. *TaNaCh Biblia 2.*, 1116.

¹³² „Daniel,” Berenbaum – Skolnik, eds. *Encyclopaedia Judaica*, 418.

¹³³ Uo., 418-419.

4.1.3. Dávid

A másik család esetében a David és a Robert név fordul elő. David, azaz Dávid király volt: Izrael második uralkodója. A Dávid név jelentése: szeretett, kedvelt, egyesítő. Talán a leghíresebb történet, amelyben Dávid szerepel, nem más, mint küzdelme Góliáttal, az óriással. Ez a harc jelenik meg *A kiválasztottban* is, hiszen Reb Saunders és David Malter fiaikkal és egymással is küzdenek a regényben; szellemi értelemben versengnek egymással és önmagukkal is. Teszik mindezt úgy, hogy közben egyszer sem találkoznak. Egymásról kialakult ismereteik fiaikon keresztül, illetve szájhagyomány útján jutnak el egymáshoz.

Dávid az Efráim családjába tartozó Jisáj legfiatalabb fia, aki Bét-Léchem városában, Júda tartományában élt. Dáviddal kapcsolatban a legfőbb forrás a Szentírásból Sámuel 1. könyve 16:11. versétől a Királyok 2. könyvéig terjedő rész, a Krónikák 1. könyvével kiegészítve.¹³⁴

„Ekkor szólt Sámuel Jisájhoz: Vége-e már az ifjaknak? Mondta: Még hátra van a legkisebb s ime, a juhokat legelteti. És szólt Sámuel Jisájhoz: Küldj el és hozasd őt, mert nem ülünk asztalhoz, míg ide nem jött. Küldött tehát és elhozta – ő pedig piros volt, meg szépszemű és szép tekintetű – és mondta az Örökkévaló: Kelj föl, kend föl őt, mert ez az! Ekkor vette Sámuel az olajszarut és fölkenete őt testvérei közepette; és rászökött az Örökkévaló szelleme Dávidra attól a naptól fogva.”¹³⁵

Dávidot különböző szempontok szerint lehet vizsgálni. Fontos kiemelni fizikai erejét, tanulmányozni, mint költőt, és egyúttal tudósként tekinteni rá. Megjelenik a zsinagógai liturgiában Izrael énekeseként, és a Háftóra¹³⁶ felolvasását követő áldásban is.¹³⁷

A Dávid név kiolvasható az egyik legrégebbi óhéber, moábi, valamint sémi nyelv emlékeként őrzött Moábita kőről (Mésa-sztéléről), amely Mésa, az i.e. 850 körül élt moábita király győztes hadjáratának és királysága megszerzésének állít emléket.

¹³⁴ „David,” Michael Berenbaum – Fred Skolnik, eds. *Encyclopaedia Judaica*, Second Edition, Volume 5. (Jerusalem: Keter Publishing Ltd., 2007), 444.

¹³⁵ Sámuel 1. könyve 16:11-13. *TaNaCh Biblia I.* (Budapest: Makkabi Kiadói kft., 2008), 944-946.

¹³⁶ Háftóra: A tórai hetiszakasz felolvasását követő prófétai rész a TaNaCh-ból.

¹³⁷ „David,” Berenbaum – Skolnik, eds. *Encyclopaedia Judaica*, 453.

A kő 31. sorában a „Dávid háza” kifejezés olvasható. Feltételezhetően ugyanez a szóösszetétel fedezhető fel a Tel Dán sztélé kilencedik sorában is. Ez a szöveg egy arámi király Izrael, illetve „Dávid háza” felett aratott győzelméről szól. A sztélé felállításának időpontja vitatott, talán Jéhu uralkodása idején, az i.e. IX. századból való.¹³⁸

Dávid személyére a keresztény kultúrkör is kiemelkedő hangsúlyt fordít. Ennek alapját az a szentírási ígéret adja, amely szerint a Megváltó Dávid házából fog érkezni. Nincs ez másként a képzőművészet, az irodalom és a zene terén sem. Az alkotókat évszázadok óta foglalkoztatja a bibliai Dávid alakja. Irodalmi művek például: Voltaire: *Saül* (1763), Christopher Smart: *A Song to David* (1763), Joseph Holt Ingraham: *The Throne of David* (1860), Lion Feuchtwanger: *Das Weib des Urias* (1907) és Pap Károly: *Bathséba* (1940). Rembrandt, Rubens, és Marc Chagall neveit említem meg, akik festményeiken örökítették meg Dávid alakját. A zeneművészet területén Wolfgang Amadeus Mozart *Davidde penitente* (1785) című kantátáját és Arthur Honegger *Le Roi David* (1921) című szerzeményét emelem ki.¹³⁹

A kiválasztott című regényben Chaim Potok a Dávid nevet adja Ruven édesapjának. Mindezzel azt sugallja az olvasó számára, hogy David Malter is egy összetett személyiség, akiben fellelhetők az apai szigor jegyei csakúgy, mint a tudós ember széleskörű attitűdjei. Miközben egyedül neveli fiát, őrzi az ortodox (litván) közösség hagyományait, tanít, és fáradhatatlanul küzd Izrael Államának megalakításáért.

4.1.4. Róbert = Ruven = Ruben

A Robert név nem szerepel a TaNaCh-ban. Az egyik forrás szerint a Róbert név germán eredetű, jelentése: dicsőség, fényes hírnév, híres.¹⁴⁰ Chaim Potok – néhány kivételtől eltekintve – Ruven néven szólítja karakterét. Ő az a fiú, aki ortodox (litván) zsidó családban nő fel a XX. század közepének Amerikájában. Bár nevében távol áll a zsidó vallási hagyományoktól, életpályájának a zsidóság követését választja. Ruven rabbi lesz, és így megszerzi önmaga számára az elégedettséget, sőt édesapjának is

¹³⁸ “David,” Berenbaum – Skolnik, eds. *Encyclopaedia Judaica*, 446.

¹³⁹ Uo., 455-458.

¹⁴⁰ Ladó János – Bíró Ágnes, *Magyar utónévkönyv* (Budapest: Vince Kiadó Kft., 1999), 106.

megfelel fia választása. Ő az a szereplő, aki már nevében is a modern világot hordozza magában, és mégis képes arra, hogy a hagyományokat kövesse élete minden pillanatában.

A Róbert név becézéseként a regényben a Ruven (az eredeti angol szövegben a Reuven) nevet találjuk. Számomra ez a név a bibliai Ruben (angolul: Reuben) név áthallása. „Ruben Jákobnak és Leának elsőszülött fia, Ruben törzsének névadó őse.”¹⁴¹ A bibliai név jelentése nem etimológiai, de Lea megadja azt a héber szó értelmezéseként. A „látni” (*ra'ah*) főnévi igenevet kapcsolja össze azzal, hogy a Mindenható látta, észrevette Lea bánatát. A *ben* = „fia valakinek” adja az összetétel második tagját. Nézzétek, egy fiú! – fordíthatnánk a kifejezést.¹⁴² A TaNaCh-ban a következőket olvassuk:

„Látta pedig az Örökkévaló, hogy gyűlölve van Léa, és megnyitotta méhét; Ráchél pedig magtalan volt. És viselős lett Léa, szült fiút és elnevezték Reúbénnek, mert mondta: Bizony látta az Örökkévaló nyomorúságomat, bizony most szeretni fog a férjem.”¹⁴³

Ruben az első, akit említünk a törzsek felsorolásakor. Kiemelkedő szerepe van az izraeliták történelmének hagyományában Kánaán meghódítását megelőzően, testvérének, Józsefnek eladásával kapcsolatban és Mózes vezetőként való elfogadása elleni lázadóként is.¹⁴⁴ A rabbinikus irodalom szembeállítja Rubent Ézsauval, Izsák elsőszülött fiával. Míg Ézsau mások vagyonát fosztogatta, addig Ruben bemutatta, hogy ő csak gazdátlan mandragórát fog meg. Lea maga volt az, aki különbséget tett kettőjük között, amikor elnevezte fiát Rubennek. „*Re'u bein*” jelentése: a különbséget jelöli. Ézsau eladta elsőszülöttségét és gyűlölte testvérét, Jákobot. Ruben elveszítette elsőszülöttségét József számára, mindazonáltal megmentette őt a haláltól. Bűne – az, hogy apja ágyában halt –, minimalizálódott, és mentesült a vérfertőzés alól.¹⁴⁵ A világirodalom egyik kiemelkedő alkotása Thomas Mann *József és testvérei* című írása. Ebben a műben, családjá történetével együtt, Ruben élete eseményeinek feldolgozását is olvashatjuk.

---

¹⁴¹ „Reuben,” Michael Berenbaum – Fred Skolnik, eds. *Encyclopaedia Judaica*, Second Edition, Volume 17. (Jerusalem: Keter Publishing Ltd., 2007), 244.

¹⁴² Uo.

¹⁴³ Mózes 1. könyve 29:31-32. *TaNaCh Biblia 1.* (Budapest: Makkabi Kiadói kft., 2008), 100-102.

¹⁴⁴ „Reuben,” Berenbaum – Skolnik, eds. *Encyclopaedia Judaica*, 244.

¹⁴⁵ Uo., 246.

Másik forrás szerint – szintén germán eredetű szóként tekintve a Róbert névre –, ismét egy szóösszetételt kapunk. „A régi germán névadás a kételemű nevet kedvelte. Mintegy negyven – főképpen a harcra, fegyverekre vonatkozó – névszóból alkottak különböző összetételeket. Ha az összetétel második tagja hímnemű főnév volt (*wolf, mund, berht, her*), akkor férfinév keletkezett belőle, ha a második tag nőnemű volt (*hilt, gart, gunt*), akkor női név.”¹⁴⁶ A név-összetételeket Kálmán Béla több csoportba sorolja attól függően, hogy annak egyik eleme milyen jelentést tartalmat hordoz magában. Az egyik kategóriát azon nevek alkotják, amelyek egyik eleme istenséggel vagy szent és tisztelt állattal kapcsolatos. Pl. *bern* = medve.¹⁴⁷ *Rot* + *bär* = vörös medve. Ez a megközelítés az állatiasságot, a barbárságot sugallja. Ugyanakkor a nevek másik csoportjában kap helyet a Róbert név a kálmáni gyűjteményben. Az összetétel egyik eleme a dicsőséget és a hírnevet hordozza magán: „*hród* ~ *hruod* ’hírnév, dicsőség, dicső’: *Hródberht* (fényes hírnév, *Róbert*) ... *beraht* ~ *berht* ’fény, fényes’: ... *Hrodberht*.”¹⁴⁸ A regényben a hászid fiúval így állhat szemben az ortodox (litván) gyökerekkel rendelkező tinédzser, aki vallásosságában egy más utat jár be, modernebb, közelebb áll a szekularizált világhoz. Chaim Potok érezteti a különbséget, mégis szereplőjét becenevén szólítja az esetek jelentős többségében. A Ruven név használata közel hozza, visszairányítja a karaktert a szakrális területre.

Chaim Potok regényében, Ruven, mint *A kiválasztott* jelenik meg. Édesanyja röviddel az ő születése után elhunyt, így édesapjától kapja meg mindazt a tradíciót, amelyet az ortodox (litván) közösség örököseként megkaphat. Tudása kiemelkedő, saját logikai módszert dolgoz ki a Talmud tanulmányozására, amellyel nemcsak társait, hanem tanárát is lenyűgözi. A művön végighúzó barátság kezdetén szemüvege összetörik, amely implikálja a történet során megjelenő látás- és ezzel együtt látásmód-változását is.

Az előbbi gondolatokból jól látható, hogy nem csupán a hétköznapi életben van kiemelt jelentősége a névadásnak-névválasztásnak. Legalább ugyanilyen fontos, hogy egy irodalmi alkotásban megjelenő karaktereknek, személyeknek milyen nevet ad a szerző. A név ugyanis az a többlet, amellyel egyértelműen tud beszélni a szereplő, természetesen anélkül, hogy egy szót is szólna.

---

¹⁴⁶ Kálmán Béla, *A nevek világa* (Budapest: Gondolat Kiadó, 1967), 28.

¹⁴⁷ Uo., 29.

¹⁴⁸ Uo., 31.

5. A KIVÁLASZTOTT

5.1. *The Chosen*: A regény címe

Chaim Potok 1967-ben megjelent írásának a munkacíme nem az volt, mint ahogyan később az a nyilvánosság elé került. Az *A Time for Silence* (A csend ideje) cím elemzésével disszertációm egy későbbi fejezetében foglalkozom.

Mint az emberek esetében a nevek, az irodalmi alkotások esetében a címek nagyon meghatározóak. A szerző számára kiemelkedő jelentőséggel bír írásának megnevezése. Azt, hogy miért is adja egy költő vagy egy író költeményének, illetve regényének vagy novellájának azt a bizonyos címet, csak és kizárólag ő tudhatja. Az elnevezés oka lehet belső indíttatású, de külső tényezőtől is függhet. Úgy gondolom, hogy a szerző mindig olyan címet választ, amelyben valamilyen módon megjelenik az a közeg, ahol él, illetve amelyikbe beleszületett. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy az írás valamennyi esetben hordozza azt a kultúrát, amely magát a szerzőt is körülveszi és meghatározza.

Folytatva az előbbi gondolatmenetet, az irodalmi alkotások címe a szerzőn túl, az olvasónak is jelentős tényező. Gyakran az alapján döntjük el, hogy elolvassuk-e egy művet, hogy mit jelent számunkra, mint olvasók számára annak címe. Fontos felmérni az elnevezés alapján, hogyan tudjuk beilleszteni az irodalmi alkotást mindennapjainkba, illetve érdeklődési körünkbe tartozik-e egyáltalán az írás.

Annak érdekében, hogy teljes képet kapjunk előzetesen a mű tartalmáról és értelmezési lehetőségeiről, azoknak a verseknek, regényeknek, valamint novelláknak, amelyek eredetileg nem a mi anyanyelvünkön íródtak, érdemes megvizsgálni az eredeti és a munkacímüket, analizálni az idegen nyelvű elnevezést. Ugyanezt teszem *A kiválasztott* című regénnyel én is. A mű *The Chosen* címen jelent meg, immáron több alkalommal is nyomtatásban. Nyomtatott egynyelvű szótárak, valamint egy angol-magyar kézisztár felhasználásával a következőkben bemutatom a Chaim Potok regény címének jelentéstartalmát az alábbiak szerint, az eredeti angol szöveg mellett zárójelben megadva annak jelentését, de nem megjelölve a rövidített formában feltüntetett nyelvtani kifejezések értelmezését.

A *The American Heritage Dictionary* értelmező szótár harmadik kiadásában a következőket olvashatjuk: “**chosen** v. P. part. of **choose**. –adj. Selected from or

preferred above others.”¹⁴⁹ (választva valamiből vagy előnyben részesítve másokkal szemben), és “**choose** v. **chose, chosen, choosing**. **1.** To decide on and pick out; select. **2.** To prefer above others.”¹⁵⁰ (1. Dönteni valamiről és kiemelni azt; választani. 2. Előnyben részesíteni másokkal szemben.)

A *The Oxford Quick Reference Dictionary & Thesaurus* szókincstár meghatározása a következő: “**choose** v. (**chose, chosen**) **1** select out of a greater number. **2** decide.”¹⁵¹ (1 választani egy nagyobb mennyiségből. 2 dönteni.)

Az *Oxford American Wordpower Dictionary – For Learners of English* egy nyelvű szótár ezt írja: “**chosen** p.p. of choose,”¹⁵² valamint “**choose** verb (p.t. **chose**; p.p. **chosen**) **1 choose (between A and/or B); choose sb/sth as sth** to pick or select the person or thing that you prefer” ... “**2** to decide or prefer to do sth.”¹⁵³ (1 választani [A és/vagy B közül]; választani valakit/valamit mint valami – megszerezni vagy választani a személyt vagy dolgot, amit jobban kedvelsz ... 2 eldönteni vagy jobban kedvelni egy feladatot elkészíteni.)

Az *Oxford Student’s Dictionary of Current English* szógyűjtemény összegzése szerint: “**chosen** pp of choose,”¹⁵⁴ és “**choose** v (pt **chose, pp chosen**) **1** vt, vi to pick out (a person, thing) from a large number; show what or which one wants by taking (something)” ... “**2** vt to decide (to do something)”¹⁵⁵ (1 kiemelni [egy személyt vagy dolgot] egy nagy mennyiségből; megmutatni mit vagy melyiket akarja valaki kiemelve [valamit] ... 2 eldönteni [hogyan megcsinálni valamit].)

A *The Oxford English Dictionary* nagyszótár “chosen” szócikkénél a következőket olvashatjuk: “**chosen** ... Used adjectively in the senses of the verb. **1.** Taken by preference, selected, picked out. **2.** *Theol.* Chosen of God; elect. **b.** *absol.* Elect. (mostly *pl.*)”¹⁵⁶ (Melléknévként használandó igei értelemben. 1. Előnyben

---

¹⁴⁹ *The American Heritage Dictionary*, Third Edition, Based on *The Bestselling American Heritage Dictionary of the English Language*, Third Edition, A Laurel Book (New York: Dell Publishing Group, Inc., 1994), 156.

¹⁵⁰ Uo.

¹⁵¹ *The Oxford Quick Reference Dictionary & Thesaurus*, Edited by Sara Hawker with Chris Cowley (Oxford: Oxford University Press, 1998), 66.

¹⁵² *Oxford American Wordpower Dictionary – For Learners of English*, Edited by Ruth Urbom (Oxford: Oxford University Press, 2000), 116.

¹⁵³ Uo., 115-116.

¹⁵⁴ A. S. Hornby – Christina Ruse, *Oxford Student’s Dictionary of Current English*, Second Edition (Budapest: Akadémiai Kiadó – Oxford University Press, 1990), 107.

¹⁵⁵ Uo., 106-107.

¹⁵⁶ *The Oxford English Dictionary III*. Second Edition, Prepared by J. A. Simpson – E. S. C. Weiner (Oxford: Clarendon Press, 1989), 173.

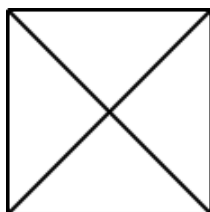
részesítve, kiválasztva, kiválogatva. 2. *Teológiai értelemben* Isten kiválasztottja; kiválasztott. b. kiválasztott).

Az *Angol-magyar kéziszótár* a következő jelentéstartalommal jeleníti meg a kifejezést: “**chosen** *a* válogatott, kiválasztott,”¹⁵⁷ illetve “**choose** *v* (*pt chose*, *pp chosen*) **A.** *vt* (ki)választ; kiválogat” ... “**B.** *vi* **1.** választ **2.** elhatározza magát, dönt.”¹⁵⁸

Mind az előbbi néhány bekezdésben leírtakat, mind korábbi nyelvismeretemet figyelembe véve, megállapítom, hogy a *The Chosen* cím nem egyértelműen határozza meg a regény belső mondanivalóját. Állítom ezt azért is, mert többször elolvasva a művet – eredeti nyelven és magyarul egyaránt – úgy gondolom, hogy *A kiválasztott* személy nincs egyértelműen definiálva a címben.

A kiválasztottság utal egy személyre. Ki is lehet *A kiválasztott*? – teszi fel a kérdést egy hétköznapi olvasó. Úgy gondolom, hogy a regény mind a négy főszereplője egyaránt lehet az a személy, aki a mű címében *A kiválasztott* megjelölést kapja. A regény főszereplőit síkban, egy képzeletbeli négyzet négy csúcán ábrázolom a következő módon. (2. ábra)

Danny Saunders

Ruven Malter

Reb Saunders

David Malter

2. ábra:

A regény főszereplőinek egymással való kapcsolata geometrikusan, a síkban ábrázolva:
Négyzetmodell 1.

A négyzet egy olyan speciális síkidom, amelynek minden oldala és minden szöge egyenlő nagyságú. A síkban bárhogyan forgatva, csak a csúcsok elhelyezkedése változik a négyzet esetében, de azok egymáshoz való viszonya mindvégig változatlan marad. Ezért is gondolom, hogy a négyzet négy csúcsában elhelyezkedő személyek egyenlő távolságban helyezkednek el szomszédaiktól, valamint az átlók mentén haladva közvetlen kapcsolatban vannak a szemközti csúcson elhelyezkedő személlyel is. Így tehát mind a négy főhős egyenrangú. Kiemelt figyelmet fordítok az átlók

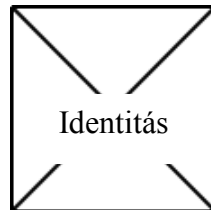
¹⁵⁷ *Angol-magyar kéziszótár*, Főszerkesztő: Országh László, Szerkesztő: Magay Tamás, Tizennyolcadik kiadás (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1992), 144.

¹⁵⁸ Uo.

metszéspontjának. Ez a pont a négyzet középpontja, amely a négyzet minden csúcsától egyenlő távolságra van. Ez tehát az a pont, ami Danny Saunderstől, Reb Saunderstől, valamint Ruven Maltertől és David Maltertől is egyenlő távolságra van. Ezt a pontot *A kiválasztott* című regény esetében Identitás-pontnak nevezem. Mind a négyüktől egyenlő távolságra van, de egyikük sem juthat el a többiek nélkül az identitás pontjáig. (3. ábra)

Danny Saunders

Ruven Malter

Reb Saunders

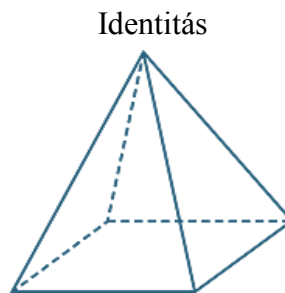
David Malter

3. ábra:

A regény főszereplőinek egymással való kapcsolata geometrikusan, a síkban ábrázolva:
Négyzetmodell 2.

A térbe kilépve az előbbi ábrát egy képzeletbeli, négyzet-alapú gúlavá egészítem ki. Ez a mértani test azért mutatja jól a regény főszereplőinek egymáshoz való viszonyát, mert a szimmetriatengelye körül elforgatva a mértani testet, annak csúcsai egymáshoz viszonyítva változatlan helyzetben maradnak. A gúla alaplapjának csúcsai a főhősök neveit viselik, míg az ötödik csúcs az Identitás elnevezést kapja. A mértani testet egy piramisként ábrázolom – tehát a gúla minden esetben felfelé néz –, amelynek tetején helyezkedik el az Identitás, mint cél. Ennek keresése és elérése jelenik meg a regényben. Mind a négy főszereplő keresi saját identitását, amelyet csak ők négyen együtt érhetnek el. (4. ábra)

Danny Saunders

Ruven Malter

Reb Saunders

David Malter

4. ábra:

A regény főszereplőinek egymással való kapcsolata geometrikusan, a térben ábrázolva:
Gúlamodell

Akár síkbeli, akár térbeli mértani ábrázolási módot választunk a regényhez, fontos kiemelni, hogy Danny Saunders, Reb Saunders, valamint Ruven Malter és David Malter is egyaránt kiválasztottak. Mind a négyen kiválasztottak egy feladat elvégzésére úgy, hogy közben identitásuk megkeresése a cél. A regény végére megtalálják önzönosságukat, miközben több lelki megpróbáltatáson mennek keresztül.

5.2. Karakterek a regényben

Danny Saunders tizenéves zsidó fiú, aki a hászid irányzat örököséként tűnik fel a regényben. Ő az *A kiválasztott*, akinek édesapja a közösség rabbija, így ő az a személy, aki – a zsidó szokásjog szerint – édesapja halála után várományosa ugyanennek a címnek. Mindeközben a Mindenható kimagasló tehetséggel áldotta meg őt a tudományok területén. Kiemelkedő memóriával, valamint olvasási képességgel rendelkezik, továbbá mindezek a tehetségek szorgalommal és tanulási vágygal is párosulnak. Danny kiválasztott arra vonatkozóan, hogy édesapja nyomdokaiba lépjen és egész közössége életének útmutatást nyújtson.

Reb Saunders Danny édesapja, aki családi leszármazottság okán, több éve megörökölte édesapjától a rebbe tisztet. Ő is betölti *A kiválasztott* szerepét. Kiválasztott egyrészt arra, hogy vezesse a hászid közösséget, másrészt arra, hogy elsőszülött fiát, Dannyt úgy nevelje fel, hogy halála után ellássa ugyanezt a feladatkört.

Ruven Malter édesanyja halála után édesapjával kettesben él a XX. század közepén New York zsidók lakta negyedében. Ő az *A kiválasztott*, akit ugyan David Malter matematikusnak készít fel élete során, de tanulmányait befejezve rabbi lesz. Rabbi, hogy vallási vezetőként irányítsa közösségét, és tanításaival hittestvéreit az Örökkévaló felé fordítsa. Kiválasztott ő abban a tekintetben is, hogy barátságukon kívül, közvetítőként Reb Saunders által, Danny nevelője legyen.

David Malter Ruven édesapja. Egészségi állapotát tekintve több alkalommal is gyengélkedik. Egyedül neveli fiát, a család életét pedig egy olykor-olykor megjelenő házvezetőnő segíti a házimunkák elvégzésével. Ő az *A kiválasztott*, aki Danny olvasási vágyát kiaknázva, megismerteti őt a modern pszichológia alapelveivel, új irányzataival, valamint fordulópontot is hoz a fiú életébe azzal, hogy megteremti a Ruvennel való igaz barátság létrejöttének lehetőségét.

Az édesapák, Reb Saunders és David Malter együtt is kiválasztottnak tekinthetőek. Ők *A kiválasztottak* arra vonatkozóan, hogy egymás fiaival kommunikáljanak, így tanulmányaikat és nevelési folyamatukat, egyúttal személyiségüket a számukra kijelölt útra tereljék, formálják, valamint a zsidó hagyományok megőrzésére tanítsák.

A fiúk, Danny Saunders és Ruven Malter szintén együtt is kiválasztottak. Ők *A kiválasztottak* abban a tekintetben, hogy egymás barátai, közvetlen bizalmasai, illetve személyiségformáló és identitáskereső közvetítői legyenek. Ők ketten együtt teljesítik a Talmud azon feladatát, hogy:

„Az embernek két dolgot kell megtennie önmagáért. Az egyik, hogy szert kell tennie egy tanítómesterre.”¹⁵⁹

A másik:

„Barátot kell választania magának.”¹⁶⁰

Egymásban meglátják a barátot, valamint az édesapákban meglátják a tanítómestert. Különleges kapcsolat alakul ki Danny és Ruven édesapja között. David Malter lesz Danny tanítómestere azáltal, hogy különböző olvasmányokkal látja őt el, így utat mutatva a fiúnak a zsidó világon kívüli életre, azaz a modern világra. Ez a tudás lesz az, ami a regény végén Danny identitásválsága megoldásának kulcsát adja. Danny édesapja mindeközben Ruven tanítómesterévé válik. Reb Saunders feltárja előtte a hászid világ értékeit, megmutatva, milyen érzés egy közösség aktív tagjaként tevékenykedni úgy, hogy közben a vezetői feladatok elvégzését is megismerteti Ruvennel.

Az előbbi bekezdésekben arról nem ejtettem szót, hogy az édesapák és fiaik együtt is kiválasztottak. Gondolok itt arra, hogy Danny és Reb Saunders mindketten *A kiválasztottak*, ugyanis a hászid közösség vezetésén túl arra is determináltak, hogy egy nem mindennapi nevelési folyamat részesévé tegyék az olvasót. Azáltal, hogy a rebbe a zsidó tudományokon túl, mások fájdalmának elviselésére is meg kívánja tanítani fiát, felnevelésének módjául a csendet választja. Dannyvel csak a hászid közösségek

---

¹⁵⁹ Potok, *A kiválasztott*, 78.

¹⁶⁰ Uo.

előtt beszél, de akkor is csupán vizsgáztatásról van szó. Reb Saunders vizsgáztatja fiát úgy, hogy beszédében szándékosan hibákat ejt, amelyeket Dannynek meg kell találnia. Ez a társalgás vallási vonulatú, így azt mondhatjuk, hogy közvetlen magántermészetű kommunikáció kettőjük között nincs. Ha valamit szeretne az édesapja fiáról megtudni, vagy közölni szeretne vele információt, akkor azt Ruvenen, a barátán keresztül teszi meg minden alkalommal.

A regényben szereplő másik édesapa és fia páros is kiválasztott. Ők *A kiválasztottak* abból a szempontból, hogy mindketten tanítók. David Malter előadásokat tart, a könyvtárban dolgozik. Tanítja fiát és annak barátját, Dannyt is. Danny az ő általa kapott olvasmányokon keresztül jut el az identitás állapotához. Ruven is tanít. Megtanítja Dannyt arra, hogy elfogadja Reb Saunders nevelési módszerét, valamint – miközben kimondva látjuk a regényben, hogy gyűlöli Danny édesapját, amiért nem szól fiához – megtanítja a rebbét arra, hogy rajta keresztül kommunikálhat fiával, Dannyvel.

Egy irodalmi alkotás címe kiemelkedő jelentőséggel bír a szerző és az olvasó számára egyaránt. Nincs ez másként Chaim Potok *A kiválasztott* című regénye esetében sem. Mint az előző bekezdésekben láttuk, az angol nyelvű cím, a *The Chosen*¹⁶¹ különböző szótárakban vizsgált értelme és jelentése alapján implikálja azt a tényt, hogy a mű valamennyi főszereplője *A kiválasztott* kategóriába esik. A magyar nyelv többesszámú alakjának, 'a kiválasztottak' kifejezésnek angol nyelvben a 'the chosen ones' forma felel meg. Kiválasztottak ők egyenként, külön-külön, valamint párokba állítva is. Elmondhatjuk tehát, hogy mind a négyen együtt alkotják *A kiválasztott* kategóriát, azt, amit a szerző a regény címében megjelöl. Mindez alátámasztja azokat a szerkezeti rajzokat, amelyekben a főhősök egymáshoz való viszonyát ábrázolom. (2-4. ábrák)

A fentiek figyelembevételével elmondhatjuk ugyanakkor azt is, hogy *A kiválasztott* című regényben négy különféle életutat mutat be a szerző *A kiválasztottság* alapján. A mű végén tudja meg az olvasó, hogy mindez *A kiválasztottság* – az író szándéka szerint – Dannyben összegződik.

---

¹⁶¹ *A kiválasztott* = *The Chosen*.
A kiválasztottak = *The chosen ones*.

6. A CSEND IDEJE

6.1. A *Time for Silence*: A regény munkacíme

Chaim Potok *A kiválasztott (The Chosen)* című regényének munkacíme: *A csend ideje (A Time for Silence)*. Ez a kifejezés a jelen fejezet alap gondolata. A mű cselekménye 1944-ben kezdődik, és hat év időtartamot foglal magában. Az Amerikai Egyesült Államokban, New York városában, Brooklyn Williamsburg negyedében zajlanak az események. A regény 1967-ben jelent meg nyomtatásban először. A műben megjelenő időintervallumban, 1944 és 1950 között, valamint a nyomtatásban való megjelenés idejéig, 1967-ig a világ történelmének, kultúrájának, sportéletének, valamint tudományos fejlődésének, így az Amerikai Egyesült Államok, illetve Izrael életének vezérfonalában egyaránt jelentős események történtek. Az alábbiak szerint szemezgetek a sorból, kiemelek néhány fordulópontot, amelyek a világ zsidóságának életében jelentősek voltak:

- 1944: tart a második világháború, zajlik a zsidók deportálása, tudatos és tömeges megsemmisítése Európában;
- 1945: Franklin Delano Roosevelt amerikai elnök halála; utódának, Harry S. Trumannak hivatalba lépése; és a második világháború vége;
- 1948: Izrael Állam megalakulása;
- 1948-1949: sikeres függetlenségi háború Izraelben;
- 1950: Yosef Yitzchok Schneersohn, a hatodik lubavicsi hászid rebbe halála;
- 1967: Hatnapos háború Izraelben.

Chaim Potok életének több kiemelkedő eseménye is köthető a fent megjelölt időszakhoz. Az alábbiakban felsorolom ezeket az állomásokat is:

- 1950: angol irodalomból summa cum laude végzett a Yeshiva Egyetemen;
- 1954: rabbi diplomát szerzett a Jewish Theological Seminary-ben;
- 1965: filozófiai doktorátust szerzett a Pennsylvania Egyetemen;
- 1966: az Amerikai Zsidó Kiadó Társaság (The Jewish Publication Society of America) szerkesztője lett;
- 1967: nyomtatásban először jelenik meg *A kiválasztott (The Chosen)* című regénye.

6.2. Zsidó vallási irányzatok a csendben

Az Amerikai Egyesült Államokban – a politikai és történelmi események szülte csendben – számtalan zsidó vallási irányzat található a reformtól kezdve, a konzervatívon és az ortodoxon át, egészen a hászidizmusig. Az egyes irányzatokon belül több, kisebb közösség fedezhető fel, amelyek saját hagyományokkal rendelkeznek. Ebben a hálóban él és alkot Chaim Potok a XX. század közepén, amikor *A kiválasztott* című regényét írja. A műben megjelenik az ortodox (litván) közeg és a hászid irányzat egyaránt. Több jel utal arra, hogy a lubavicsi hászid mozgalom tűnik fel a regényben. Így látjuk például azt a helyet, ahol Reb Saunders a családjával együtt lakik, illetve a regény időbeli összeegyeztethetőségét a hatodik lubavicsi hászid rebbe halálával és örökösének megjelölésével. Ugyanakkor, a szatmári hászid irányzat megjelenésére is több gondolat enged sejtetni. Ilyen például a gyülekezet számára kötelező kaftán viselése, valamint Izrael Állam megalakulásának elutasítása. Jól érzékelhető tehát, hogy Potok mindkét hászid irányzat ismerője, és műveiben a valóság elemei keverednek.

6.3. Zsidók a második világháború alatt az Amerikai Egyesült Államokban

A fenti eseményeket figyelembe véve mondhatjuk, hogy a regény munkacíme nem csupán arra a csendre utal, amely végighúzódik a műben, hanem a történelmi események sorozata szülte csendről is beszél. A második világháború alatt, a koncentrációs táborok borzalmait látva, illetve átélve, majd a Holokauszt utáni újakezdés időszakára egyaránt a csend volt a jellemző. A zsidók életben akartak maradni, helyüket keresték a politikailag átrendeződött Európában, valamint a világban; új otthont, illetve új hazát építettek maguknak. Regényében, Chaim Potok mindezt az alábbiak szerint ábrázolja az Első könyv Első fejezetében:

„Danny és én talán soha meg nem ismerjük egymást – vagy egészen más körülmények között –, ha Amerika nem lép be a második világháborúba, és ez nem kelti fel a zsidó hitközség néhány angoltanárában a vágyat, hogy megmutassa a keresztény világnak: a jesivanövendékek a tanulás hosszú órái ellenére fizikailag éppoly rátermettek, mint bármely más amerikai iskolás.

Ennek bizonyítására odáig mentek, hogy ligákba szervezték a környékünk és más közeli zsidó hitközségek iskoláit, és az iskolák minden második héten különféle sportágakban játszottak egymás ellen. Én az iskolai baseballválogatottba kerültem be.”¹⁶²

Az előbbieken idézett bekezdésben több jel is utal arra, ami a második világháború alatti és utáni időszakban lezajlott útkeresést mutatja be a zsidók szemszögéből. Elsőként az a gondolat, amely Danny és Ruven megismerkedését Amerika [értsd: az Amerikai Egyesült Államok] második világháborúba történő belépésével hozza összefüggésbe. Teszi ezt úgy, hogy Ruven – mint narrátor – állítása szerint talán soha nem is találkoztak volna Dannyvel, vagy esetleg egészen más körülmények között, egy másik szituációban valósulhatott volna meg megismerkedésük. Miközben Európában zsidók millióinak pusztítása zajlik, addig a másik kontinensen egy életreszóló barátság szövődik. A második világháború jelentőségteljes esemény a világ zsidósága és a mű szempontjából egyaránt. A háború egyértelműen központi témája a regénynek. Amint a két fiú találkozik a baseballmeccsen – mint egy gyűlölet harcban –, úgy találkozik a két különböző zsidó hagyományvilág is a műben.¹⁶³

Az idézet kitér továbbá arra, milyen fontos az Amerikában élő zsidóságnak a keresztény világ, gondolhatnánk úgy, hogy a nem zsidó világ véleménye a zsidó közösségekről és a zsidó emberekről, valamint a zsidó gyerekekről. Ezért válik lényegessé, mit lát a külvilág egy jesiváról: angoltanárokat, jó fizikumú diákokat, sportversenyeket. Az angoltanárok megjelenése a szövegben azt engedi sejtetni, hogy a növendékek nem csupán a zsidó tudományok és ehhez kapcsolódóan a héber, illetve a jiddis nyelvek tanulmányozásával foglalkoznak az iskolában (a jesivában), hanem az angol nyelvet is tanulják. A napi több órával eltöltött tanulás után a zsidó gyerekek sportolással is foglalkoznak, így testük fizikailag is fejlődik. A sporttevékenységet versenyek szervezésével egészítik ki, és a diákok részt vesznek a különböző sportágak esetében szervezett mérkőzéseken. Az egyes sportcsapatok ligákba szerveződnek, ami egy tipikusan amerikai jelenség. A sportág, amit Ruven játszik – a baseball –, szintén tipikusan amerikai, angolszász hagyományokkal rendelkezik.

---

¹⁶² Potok, *A kiválasztott*, 10-11.

¹⁶³ Jan M. Osborn, “The Chosen,” Thomas Riggs, ed. *Reference Guide to Holocaust Literature* (London: St. James Press, 2002), 390.

Mindhárom tevékenység – az angol nyelv tanulása, a jó fizikum és a sporttevékenység – egyaránt azt a nézetet támasztják alá, amely szerint a zsidóság keresi az útját, új életet teremt úgy, hogy közben olyan „mint bármely más amerikai iskolás.”¹⁶⁴ Angolul beszél, és sokkal inkább amerikainak tekinti magát, mint zsidónak.

Az idézet tehát azt mutatja, hogy a második világháború idején és azt követően az Amerikai Egyesült Államokban, a vallásos zsidók is próbálnak lépést tartani a kor követelményeivel, megkezdték az integrálódást, és ráléptek az asszimiláció irányába vezető útra. A gyerekek egy része továbbra is jesivákban tanul, rendszerint a héber és a jiddis nyelvet használja, valamint zsidónak tartja magát. Beszéli az ország nyelvét, és fizikai felépítésükben, valamint sporttevékenységükben is hasonlítani kívánnak annak az államnak a polgáira, ahol élnek. Ez az azonosulási folyamat a csend jegyében telik, ahogy a regény munkacíme is sugallja: *A csend ideje (A Time for Silence)*.

6.4. Mi történt 1945-ben?

A kiválasztott című regény Második könyvében, a Tizenegyedik fejezet történelmi szempontból több információt is hordoz magában. Ebben a részben olvashatunk Franklin Delano Rooseveltt¹⁶⁵ elnök haláláról, és az új amerikai elnök személyéről, Harry S. Trumanról.¹⁶⁶ Ruven nem érti, hogyan történhetett meg a haláleset, így a következő kérdéseket teszi fel, miután ábrázolja, hogyan fogadta az Amerikai Egyesült Államok lakossága a hírt:

„Sietve átkeltem, a troli után szaladtam, épp elértem, amikor a lámpa váltott.
Le is ültem egy középkorú hölgy mellé, aki maga elé bámulva, némán sírt.
Körülnéztem. A trolin senki nem beszélt. Zsúfolva volt, és ahogy továbbment,

---

¹⁶⁴ Potok, *A kiválasztott*, 11.

¹⁶⁵ Franklin Delano Roosevelt (1882-1945): Az Amerikai Egyesült Államok 32. elnöke, 1933 és 1945 között vezette az országot. Ez idáig ő az egyetlen amerikai elnök, aki két négyéves ciklusnál többet töltött el egyhuzamban az elnöki székben. Az 1930-as években, a Nagy Gazdasági Világválság idején New Deal (Új Irányvonal) elnevezésű programjával segítette a munkanélküliség csökkentését és a gazdaság talpra állását. Ezen időszak alatt lépett be a szövetségesek oldalán az Amerikai Egyesült Államok a második világháborúba. Roosevelt jelentős szerepet játszott az Egyesült Nemzetek Szervezetének megalakulásában.

Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ): 1945-ben létrejött nemzetközi szervezet, amelynek célja a világbéke elérése; feladatai között szerepel: szociális ügyek, emberi jogok, nemzetközi jog.

¹⁶⁶ Harry S. Truman (1884-1972): Az Amerikai Egyesült Államok 33. elnöke, 1945 és 1953 között vezette az országot. Fellépett a faji diszkrimináció ellen, növelte az atombombák számát, és engedélyt adott a hidrogénbomba kifejlesztésére.

még többen szálltak fel, de odabenn teljes némaság honolt. Egy férfi eltakarta a szemét, és jó ideig úgy ült. Kibámultam az ablakon. Az emberek kis csoportokban álldogáltak a járdán. De nem szóltak egymáshoz. Csak álltak ott, mint egy összeverődött csorda, egymástól várva védelmet. ... Úgy éreztem magam, mintha apám halt volna meg.”¹⁶⁷

„Hogy lehet, hogy Rooseveltnél meghalt? Egy percig se gondoltam, hogy ő is halandó. És hogy most haljon meg, pont most, amikor a háborúnak majdnem vége, amikor nemsokára összeül az újonnan megalakult Egyesült Nemzetek. Hogyan is halhat meg egy ilyen ember?”¹⁶⁸

Ruven édesapja, David Malter elismeréssel beszél Rooseveltnél elnökről:

„Sábát délután Rooseveltnél elnökről beszélt, arról, ahogy a reményt tartotta az ország népében a gazdasági válság idején.

– Te nem emlékszel a nagy gazdasági válságra, Ruven – mondta. – Rettenetes idők voltak, gyászos idők. Lehetetlenség elhinni, hogy ez az ember nincs többé. Olyan, mint amikor... – A hangja elcsuklott, hirtelen elsírta magát.”¹⁶⁹

Danny röviden csak a következőket mondja a történetekkel kapcsolatosan:

„Igen, Rooseveltnél halála rettenetes.”¹⁷⁰

A második világháború egyik, az Amerikai Egyesült Államok életét is jelentősen befolyásoló lényeges eseményét Ruven, az édesapja és Danny is tragédiának érzi az ország szempontjából, ugyanúgy, ahogyan az amerikai polgárok is a fenti idézet szerint. Egy olyan jelentőségteljes dolog Rooseveltnél elnök halála, amely nemcsak a gazdasági, hanem a kulturális és a vallási életre is kihat. Ez is egy olyan esemény, amelynek következménye a csend, *A csend ideje (A Time for Silence)*.

Ugyanebben a fejezetben kap hírt az olvasó a második világháború végéről is. A borzalmakról a regény főszereplői a következőket mondják:

---

¹⁶⁷ Potok, *A kiválasztott*, 187.

¹⁶⁸ Uo., 188.

¹⁶⁹ Uo.

¹⁷⁰ Uo., 189.

David Malter: „Hála Istennek! – sóhajtott apám, és a szemébe örömkönnnyek gyűltek. – Micsoda árat fizettünk Hitlerért és a többi elmebetegért! ... Most már csak egyetlen zsidóság létezik a világon – mondta szelíden, és fölnezt a mennyezetre. Ez az itteni, amely Amerikában él. Rettenetes felelősség szakadt ránk. A mi feladatunk pótolni az elveszett kincseket. ... Tanítókra és rabbikra lesz most szükségünk, hogy vezessék népünket. – Kinyitotta a szemét és rám nézett. – A zsidó világ megváltozott – mondta szinte suttogva. – Egy tébolyult elpusztította a kincseinket. Ha nem támasztjuk fel a zsidóságot Amerikában, ez a nép kihal. – Azzal ismét lehunyta a szemét és elnémult.”¹⁷¹

Ruven Malter: „Sehogyan sem tudtam elképzelni, hogy a népemből megöltek hatmillió embert. Feküdtem az ágyon, és feltettem magamnak a kérdést: mi az értelme ennek? Nem volt semmi értelme. Agyam egyszerűen képtelen volt felfogni hatmillió ember halálát.”¹⁷²

Reb Saunders: „Hiába, ez Isten akarata. Tudomásul kell vennünk Isten akaratát.”¹⁷³

Valamennyien megpróbálják megérteni a felfoghatatlant, ugyanakkor tudják, hogy tovább kell lépni, és meg kell teremteni az alapokat a jövő zsidóságához. Ez az egyetlen út a fennmaradás irányában. Tenni kell mindezt a csend jegyében: *A csend ideje (A Time for Silence)*.

6.5. Új állam született – Izrael

Hosszú és fáradságos munka eredményeként 1948-ban megalakult Izrael Állama. Létrejöttét viták előzték meg a zsidóságon belül is, megosztottságot eredményezve a vallásos zsidók körében. Az egyik csoport elfogadó, míg a másik közösség nem ismeri el a Messiás eljövetele előtti Izraelt. Erről tanúskodik Chaim Potok *A kiválasztott (The Chosen)* című regénye is. Ruven Malter édesapja, David

---

¹⁷¹ Potok, *A kiválasztott*, 190-192.

¹⁷² Uo., 190.

¹⁷³ Uo., 191.

Malter a cionizmus¹⁷⁴ híve, aki úgy gondolja, hogy létre kell hozni a zsidó államot. Több előadást tart a témában, rendszeresen gyűlésekre jár, és fiát is ebben a szellemiségben neveli. Amikor David Malter betegsége idején Ruven hosszabb ideig a Saunders család otthonában lakik, a rebbe elmesél egy történetet egy idős hászid férfiről, aki útnak indult a Szentföldre, hogy élete utolsó éveit ott töltsse, és a megérkezését követően három nappal, amint a Siratófalnál imádkozott a Messiás¹⁷⁵ eljövételéért, illetve népe megváltásáért, meghalt. Ekkor Ruven, édesapjára gondolva, de nevét nem említve, a következőket mondja:

„Manapság egyre többen követelik, hogy Palesztina hazája legyen a zsidóknak, ne csupán egy olyan hely, ahová az öreg zsidók meghalni járnak.”¹⁷⁶

Reb Saunders reakciója jól tükrözi a regényben megjelenő hászid világ nézőpontját a zsidó állam létrejöttével kapcsolatban. Olyan kirohanással reagál Ruven mondatára, amely az egész családot aggodalommal tölti el:

„Kik azok, akik követelik? ... A gójok!¹⁷⁷ Még hogy Ben Gurion¹⁷⁸ építené fel Erec Jiszroélt¹⁷⁹ a gój bandájával? Azok építenek majd nekünk zsidó hazát? Azok viszik ebbe a zsidó hazába a Tórát? Azok csak gójságot visznek ebbe a hazába, nem a Tórát! Azt a hazát Isten fogja felépíteni, nem pedig Ben Gurion meg a gójok! Amikor a Messiás eljön, megkapjuk Erec Jiszroélt, a Szentföldet, amit nem szennyeznek be gój zsidók! ... És hol van a Messiás? Mondd csak, a Messiást szépen felejtsük el? Ezért gyilkoltak meg hatmilliót a mieink közül? Hogy teljesen megfélemedkezzünk a Messiásról, hogy teljesen megfélemedkezzünk a Világegyetem Uráról? Mit képzelsz, miért hoztam én a népemet Oroszországból

---

¹⁷⁴ Cionizmus: A XIX. század második felében indult zsidó mozgalom, amelynek kezdeti célja a Szentföld területén egy zsidó állam megalakítása volt. A Cion = Sion szóból ered a kifejezés.

¹⁷⁵ Messiás: Héber eredetű szó. Jelentése: felkent, segítő. A zsidóság a Messiás eljövételéhez köti a Harmadik Szentély létrejöttét.

Szentély = Templombelső, ahová csak a papok léphetnek be. Az Első Szentélyt i.e. 586-ban a babilóniaiak rombolták le. A Második Szentélyt i.sz. 70-ben a rómaiak pusztították el.

¹⁷⁶ Potok, *A kiválasztott*, 198.

¹⁷⁷ Gój: Héber eredetű szó. Jelentése: nép, nemzet. Napjainkban és a regényben szereplő jelentése: nem zsidó.

¹⁷⁸ David Ben-Gurion (1886-1973): Politikus, aki vezéregyénisége volt Izrael Állam megalakulásának. Miniszterelnök volt Izraelben 1948 és 1954, valamint 1955 és 1963 között.

¹⁷⁹ Erec Jiszroél = Izrael országa. Erec: héber eredetű szó. Jelentése: föld, ország. Jiszroél = Izrael.

Amerikába, miért nem vittem Erec Jiszroélbe? Mert jobb az igazi gójok országában élni, mint a gój zsidók között!”¹⁸⁰

Az előbbi idézetből jól látszódik a regényben megjelenő két nézet közötti különbség. Míg az ortodox zsidóság egy része – mint David Malter is – sürgeti a zsidó állam létrejöttét, és az egész zsidó nép hazájának tekintik a létrehozandó országot, addig a hászid világ itt megjelenő csoportja tartja magát a TaNaCh-ban szereplő ígérethez, amely szerint akkor jön létre az állam, ha eljön a Messiás. Reb Saunders feláldozná magát Istenért és a Tóráért, a környékbeli hászid rabbikkal közösen létrehozza a 'Szövetség a Vallásos Erec Jiszroélért' elnevezésű csoportosulást, amelynek alap gondolata szerint csak akkor kell zsidó haza, ha eljön a Messiás, és a középpontban a Tóra áll; miközben David Malter továbbra is részt vesz a cionisták tevékenységében, és pénzt gyűjt a Zsidó Nemzeti Alapnak.¹⁸¹

Eközben a fiúk beiratkoznak a Hirsch Főiskolára, ahol Danny a hászid hallgatók vezetője lesz, Ruven pedig már nem jár át Saundersékhez sábbátkor. Az intézmény kettészakad: cionista hívőkre és ellenzőkre, így a cionizmus áll szemben a hászid anticionizmussal, ahol a fő kérdés az alábbi:

„Mennyire lehet elkötelezett híve egy amerikai zsidó egy idegen zsidó államnak?”¹⁸²

A Palesztina-kérdésről, a Madison Square Gardenben tartott gyűlésen felszólal Ruven édesapja is, akinek beszéde után Reb Saunders eltiltja Dannyt Ruventől. David Malter véleménye a két fiú barátságáról a következő:

„Az őszintén vállalt véleménykülönbségnek soha nem szabad beárnyékolnia egy barátságot.”¹⁸³

A regény kezdetén, a balesettel végződött baseball meccset követően, David Malter az, aki a két fiú barátságának alapjait megteremti. A történet fonalának

---

¹⁸⁰ Potok, *A kiválasztott*, 198-199.

¹⁸¹ Zsidó Nemzeti Alap = Zsidó Nemzeti Alapítvány: A Cionista Világszövetség adománygyűjtő szervezete, amely a világ számos pontján működik.

¹⁸² Potok, *A kiválasztott*, 228.

¹⁸³ Uo., 219.

érdekessége, hogy most éppen ő az, aki miatt a barátságot szüneteltetni kell Reb Saunders döntése nyomán. Mégis a következők szerint fogalmazza meg David Malter Reb Saunders iránt tanúsított tiszteletét:

„A Saunders rabbiéhoz hasonló emberek fanatizmusa tartott bennünket [értsd: zsidókat] életben kétezer év száműzetésben. Ha a palesztinai zsidókban akár egy szikrányi is van ebből a fanatizmusból, és azt okosan használják, akkor nekünk hamarosan lesz zsidó államunk.”¹⁸⁴

Így tehát a fenti vitát hosszabb csend követi. Ezen a téren is itt *A csend ideje* (*A Time for Silence*) a fiúk barátságát illetően. Danny Saunders és Ruven Malter csupán az iskolában találkoznak, látják egymást, de nem beszélgetnek. Ez az időszak mindkettőjük számára egy megpróbáltatás, amely során a korábban egymással töltött időt tanulásra fordítják.

1947. november 29-én az Egyesült Nemzetek Szervezete megszavazta, hogy létrejöhessen az önálló zsidó állam, amelynek hírére David Malter így kommentálja:

„A hatmillió zsidó halála végre értelmet nyert. ... Bekövetkezett. Kétezer év elteltével végre bekövetkezett. Ismét nemzet lettünk, akinek saját hazája van. Áldott ez a nemzedék. Megadatott számunkra a lehetőség, hogy megteremtsük a zsidó államot. – Köszönöm, Isten! – mondta.”¹⁸⁵

Vitáról csak addig beszélhetünk, amíg maga az esemény megvalósul, utána már tényről van szó, amiről nincs értelme vitatkozni. Az állam létrejötte után már nincs miért távol tartani egymástól Dannyt és Ruvent Reb Saunders szerint, hiszen a tényen már nem lehet változtatni, azt el kell fogadni. Két év csend után a beszélgetést ugyanott folytatják a fiúk, ahol egykor abbahagyták azt. Így véget ér *A csend ideje* (*A Time for Silence*).

---

¹⁸⁴ Potok, *A kiválasztott*, 233.

¹⁸⁵ Uo., 241.

6.6. Az 1950-ben bekövetkezett fordulatok

Dr. Kecskeméti Lipót főrabbi 1913-ban Nagyváradon megjelent tanulmánykötetének címe: „Egy zsidó vallás van-e, több-e?”¹⁸⁶ Egy olyan kérdés körbejárását kísérelem meg egy rövid összefoglaló formájában, amelynek kidolgozásához számos szakirodalom felhasználásával, egy vagy több doktori értekezés is elkészíthető lenne. Ebben a dolgozatban azonban nem foglalkozom részletesen a zsidóság irányzataival, csak érintőlegesen vázolom fel a fenti kérdésre adható választ, tekintettel arra, hogy disszertáciomban Chaim Potok *A kiválasztott* című regényének elemzésével foglalkozom. A téma analizálása során nem hagyható figyelmen kívül a zsidóság irányzatai közül a műben ábrázolt hászidizmus bemutatása, annak is elsősorban a kezdeti időintervallumára, illetve *A kiválasztott*-ban megjelenő időszakokra és helyszínre vonatkozóan, az 1940-es évek második felének Amerikájában. Teszem mindezt a regényben szereplő információk alapján.

Az 1700-as évek derekán indult hódító útjára Lengyelországból a hászidizmus, amelynek előzményeként az akkori kor messiásvárása jelölhető meg. Az irányzat megalapítójának egy még gyermekkorában árvaságra jutott, Izrael nevű embert tekintenek, akit Báál Sém Tovnak (Név Kegyes és Kedves Mesterének – a Jó Név Mesterének) neveznek el hívei. A hászidizmus követői a Talmudot tanulmányozzák, a világi irodalom olvasását megtiltják, ruházatukban pedig az évszázadokkal ezelőtti, Lengyelországban eredetileg a nemesség által használt öltözékeket találjuk ma is. Az irányzat vezetői a cádikok, a szent emberek. A közösség vezetésének feladata generációról generációra öröklődik a családokban.¹⁸⁷ Ezt látjuk a regényben is: Reb Saunders kiváló tudós és igazi cádik, fia (Danny) szintén zseniális ésszel megáldott gyermek, akiről tudjuk, hogy édesapjának szellemi örökösévé kellene válnia. Így alakul ki a műben egy kimondatlan konfliktus Reb Saunders, az apa és Danny, a fia között. *A kiválasztott (The Chosen)* című regényben megjelenő apa-fiú kapcsolattal disszertációm egy későbbi fejezetében foglalkozom.

A regény Második könyvében, a Hetedik fejezetben részletes leírást olvashatunk Danny felmenőiről, közösségirányító tevékenységükről, megölt családtagjaikról, valamint arról a folyamatról, ahogyan szülei Oroszországból az Amerikai Egyesült

---

¹⁸⁶ Kecskeméti Lipót, Dr., *Egy zsidó vallás van-e, több-e?* (Nagyvárad: Sonnenfeld Adolf Grafikai Műintézete, 1913), címlap.

¹⁸⁷ Potok, *A kiválasztott*, 103-117.

Államok, New York városának Williamsburg nevű negyedébe kerültek az 1920-as években úgy, hogy az egész gyülekezet követte a rebét. Danny édesapjának eredeti vezetékneve Senders volt, ami a hivatalos iratokon lett Saunders. A 'senders' szó az angol és a német nyelvben egyaránt megtalálható. Az angol kifejezés jelentése: küldöttek. A német nyelvben 'der Sender' = küldő szóból, 'die Senders' kifejezés jelentése: küldők. A Senders-Saunders név egybeesik a 'sliách' héber szó jelentésével.¹⁸⁸ Itt kiegészítem a dolgozatom első fejezetének azon részét, ahol megvizsgálom a szerző által választott neveket. Ott nem tértem ki a vezetéknevek analizálására, pedig a keresztneveken kívül, a családnevek éppolyan beszédesek, mint az általam már korábban bemutatott személynevek. Reb Saunders eredeti családneve magában hordozza saját és őseinek tevékenységét, utalva arra, hogy a Mindenható küldte el őket közösségük vezetésére, a nép tanítására, a szóbeli és az írott tan továbbadására. További megközelítés a Senders név eredetére vonatkozóan annak szöösszetétel-rövidítésként történő értelmezése. Senders = Senderson, aminek jelentése: Sender fia, (Alek)Sender fia. Ez utóbbi kifejezés az Aleksander (Alexander)¹⁸⁹ névre utalhat, amely gyakori a zsidók között, az ókori őseikkel szemben barátságosan viselkedő makedón Nagy Sándorra¹⁹⁰ való emlékezés következtében. „A Saunders családnév meglehetősen gyakori és elterjedt a Brit-szigeten, így számos egykori gyarmati területén is.”¹⁹¹ Családfakutatók szerint 'Alexanderhez tartozó' jelentéstartalommal bír a Saunders név. Ez két dolgot jelenthet. „Egyrészt: ... a név viselője Nagy Sándorhoz köthető személyiségjegyeket hordoz, vagy kíván hordozni önmagán. Másrészt: ... olyan személy tulajdonát képezte az illető családja – tanítványként, rabszolgaként, jobbágyként vagy katonaként –, akit Alexandernek hívtak.”¹⁹²

1929-ben, a Brooklyn Memorial Kórházban megszületett a regénybeli Danny. Ugyanebben az évben, szintén New Yorkban született Chaim Potok, a regény szerzője is, Lengyelországból az Amerikai Egyesült Államokba vándorolt szülők gyermekeként. Ezek az egyezések – a születési év és az Amerikába vándorolt szülők – is arra utalnak,

---

¹⁸⁸ שָׁלַח (Sálách): Héber szó. Jelentése: küldeni.

שָׁלַח (Soléách): Héber szó. Jelentése: küldött.

¹⁸⁹ Alexander: Görög eredetű név. Jelentése: az emberek védelmezője.

¹⁹⁰ Nagy Sándor = III. Alexandrosz makedón király (élt: i.e. 356. és i.e. 323. között; uralkodott: i.e. 336-tól haláláig). Kiváló hadvezér hírében állt.

¹⁹¹ Steven James Saunders, "Saunders History,"

elérhetőség: <http://www.sandersweb.net/PDF/saunders.html>,

letöltés ideje: 2015. március 20.

¹⁹² Uo.

hogy párhuzamba állítható az író és művének egyik főszereplője. Potok Dannyként önmagát ábrázolja *A kiválasztott* című regényben. Felmerül a kérdés: Ki is tulajdonképpen *A kiválasztott*: Danny Saunders vagy Chaim Potok?

A mű ugyanebben a fejezetében kap képet az olvasó arról a kétemeletes barna kőházzól, ahol a Saunders család lakik, illetve, amelynek földszintjén a közösség zsinagógája található. Az épület, valamint az ott megjelenő hívek leírása teljesen egybeesik a hászid világ központjával, amelynek címe: 770 Eastern Parkway. További azonosságot mutat az épülettel kapcsolatosan annak használata is. A földszinten helyezkedik el a zsinagóga, a fenti szinteken pedig családjával együtt Reb Saunders lakik úgy, hogy a második emeleten található a rebbe dolgozószobája.¹⁹³ Ugyanez az elrendezés volt jellemző a hászid közösség vezetőjének lakhelyére is az 1940-es években. Yosef Yitzchok Schneershon lubavicsi rebbe a háromszintes barna kőépület földszintjét zsinagógának rendezte be, a fenti szinteken lakott a családjával, a második emeleten pedig a dolgozószobáját helyezte el. Így elmondható, hogy Reb Saunderst valós személyről mintázta Potok *A kiválasztott*-ban, aki nem más, mint Yosef Yitzchok Schneershon lubavicsi rebbe.

A hászidizmus fennállásának egyik fordulópontja 1950-ben következett be. Ez volt az az esztendő, amikor a hatodik lubavicsi rebbe, Yosef Yitzchok Schneershon elhunyt. Három lánygyermek volt, de nem volt fiú utóda, így veje, Rabbi Menachem Mendel Schneerson lett az irányzat vezetője 1951-ben. *A kiválasztott* című regényre úgy tekintek, mint Chaim Potok önéletrajzi elemekkel átszőtt, illetve valóságos alapokon nyugvó írására, ezért tartom lényegesnek megfogalmazni a következő elméletet, amely szerint Yosef Yitzchok Schneershon rebbe és Reb Saunders között további párhuzamosság állítható fel. Mindketten közösségük aktív és elismert vezetői, a Tóra és a Talmud, valamint a Gemátia¹⁹⁴ kimagasló tehetségű ismerői, akiknek utódlásuk kérdése problémát okoz. Yosef Yitzchok Schneershon rebbének nem volt fiú gyermeke, ezért egyik lányának férje lett a következő lubavicsi rebbe. Reb Saundersnek ugyan van két fiúgyermek és egy lánya, de a legnagyobb fiú, aki a rebbe-szék várományosa, nem kívánja ellátni ezt a feladatot. A regényen végigvonul az a lelki küzdelem, amit Danny vív önmagával szemben. Öröldik a tradíciók és a neki szánt teendők, valamint a modern világ kínálta kihívások között. Végül fel meri vállalni döntését, így nem ő követi

---

¹⁹³ Potok, *A kiválasztott*, 117-150.

¹⁹⁴ Gemátia: Betű- és számmissztika. A héber ABC (alef-bét) minden betűjének, így valamennyi szónak is van számértéke, amely a szavakat extra jelentéssel ruházza fel.

édesapját a rebbe tisztségben, hanem a testvére. Reb Saundersnek nem egyszerű elfogadni azt, hogy zseniális képességekkel megáldott fia nem lép nyomdokaiba. Teszi mindezt – Danny felnevelését és fia döntésének elfogadását is – a csend erejével: *A csend ideje (A Time for Silence)*, és a mű végén így fogalmazza meg a cádik-életre való felkészítéssel kapcsolatos nézetét, így ad magyarázatot fiának az elmúlt években közöttük tátongó csendre:

„Apám maga sohasem szólt hozzám, csak amikor együtt tanultunk. A hallgatással tanított. Arra tanított, hogy nézzek magamba, merítsek magamból erőt, hogy belülről, a lelkem segítségével járjam körbe magamat. Amikor a hívei megkérdezték, hogy miért nem szól a fiához, azt felelte nekik, hogy nem szeret beszélni, a szavak kegyetlenek, csalfák, eltorzítják azt, ami a szívben lakozik, elleplezik a szívet, a szív a csend által szól. Az ember a mások szenvedését a saját fájdalmán keresztül érzékeli, azáltal, ha befelé fordul, ha megleli önnön lelkét. És fontos, hogy tudomást vegyünk a fájdalomról, mondta. Mert az elpusztítja büszkeségünket, önteltségünket, a mások iránti közönyünket. Rádöbrent arra, hogy milyen törékenyek vagyunk, milyen parányiak, és mennyire kiszolgáltatottak a Világegyetem Urának. Csak lassan, nagyon lassan kezdtem megérteni, miről beszél. A hallgatása évekig megdöbrentett, és rémülettel töltött el, bár mindig bíztam benne, sosem gyűlöltem. És amikor már elég nagy voltam ahhoz, hogy megértsem, elmondta, hogy minden ember közül elsősorban a cádiknak kell ismernie a fájdalmat. A cádiknak tudnia kell szenvedni az övéiért, mondta. Magára kell vennie, a maga vállán kell cipelnie a fájdalmukat. Mindig. Hamarabb kell megvénülnie a koránál. Sírnia kell, befelé, a szívében mindig sírnia kell. Még amikor táncol és énekel, akkor is sírnia kell az övéi szenvedése miatt.”¹⁹⁵

Reb Saunders egy élet tapasztalatait foglalja össze az előbbi idézetben a csend lényegét illetően. Egész nevelési folyamata arra irányult, hogy Dannyből igazi cádik váljék, aki átérzi az emberek fájdalmát és szenvedéseit. A csendet választotta kimagasló képességű és tudású fia felnevelési módjaként annak érdekében, hogy az esze mellett a

---

¹⁹⁵ Potok, *A kiválasztott*, 282-283.

lelke is olyan módon fejlődjön, ami az igaz emberré váláshoz nélkülözhetetlen. Reb Saunders nevelési elve meghozza gyümölcsét, és Dannyből igazi cádik lesz.

Chaim Potok önéletrajzi ihletésű gondolatait olvashatjuk a regény végén, amikor Reb Saunders és Danny között megszűnik a csend. Danny és barátja, Ruven is summa cum laude végeznek a Hirsch Főiskolán. Ezt a mozzanatot, elsősorban Dannyvel kapcsolatban összefüggésbe hozom a szerzővel, Potokkal, aki ugyanebben az esztendőben, 1950-ben szintén summa cum laude diplomázott angol irodalomból a Yeshiva Egyetemen. Az angol nyelvet szimbolikusan tekintem, szimbolizálja a modern világot, mintha magának Potoknak kellene választania a zsidó hagyományok és a modern amerikai értékek között úgy, hogy közben várományosa irányzatának szellemi vezetői feladatainak ellátására. Az ugyanebben az évben elhunyt Yosef Yitzchok Schneershon rebbére és önmagára úgy tekint, mint a regényben Reb Saundersre és Dannyre. Megtalálható a csend, egészen pontosan a csend feloldása ezen a ponton a műben és Potok életében egyaránt. Reb Saunders többé nem alkalmazza Dannyvel szemben a csendet, miután Pészachkor, az Egyiptomból való szabadulás ünnepén a fenti idézet elhangzik. Ugyanígy nem marad tovább Chaim Potok sem csendben, amikor megkapja diplomáját, nyíltan foglalkozik innentől kezdve az angol irodalommal, tehát nem zsidó tudományokkal is. *A csend ideje (A Time for Silence)* ezennel véget ér.

6.7. A csend a TaNaCh alapján

Az előbbieken, több pontban mutattam be azokat a történelmi, illetve zsidó vallással kapcsolatos eseményeket, valamint Chaim Potok rabbi és író életének azon állomásait, amelyek *A kiválasztott (The Chosen)* című regényhez kapcsolhatóak. Ezt elsősorban a mű munkacíme, *A csend ideje (A Time for Silence)* megközelítés alapján vezettem végig. Említést tettem a második világháború alatti és utáni időszakról az Amerikai Egyesült Államokban, Franklin Delano Rooseveltnél elnök haláláról, Izrael Állam megalakulásáról és az azt megelőző, a zsidóságon belüli vitás időszakról, a hászidizmusról és vezető rebbéjének haláláról, valamint utódlásáról; továbbá Chaim Potok életének néhány kiemelkedő eseményéről: születéséről, valamint diplomájának megszerzéséről. Mindezt úgy, hogy közben összefüggéseket vizsgáltam a regény szereplői és a valóság, illetve a mű hősei és Potok között, kiemelve a csend szerepét és betöltött funkcióját *A kiválasztottban* és a valós életben egyaránt.

A csend ideje (A Time for Silence) regénycím az olvasó számára sugallja azt a megközelítést, amely szerint van ideje a csendnek. Ezzel összefüggésben jelennek meg a TaNaCh ismerői előtt Kohelet könyve szerzőjének, a Prédikátornak a gondolatai, a Prédikátor könyvéből Bárány József néhai kecskeméti rabbi fordításában:

„Mindennek megvan a kora, és ideje van minden dolognak az ég alatt.

Ideje van a születésnek és ideje a meghalásnak;

ideje van az ültetésnek és ideje az ültetés kiszakításának.

Ideje van a megölésnek és ideje a gyógyításnak;

ideje a lebontásnak és ideje az építésnek.

Ideje van a sírásnak és ideje a nevetésnek;

ideje van a gyásztartásnak és ideje a tánczolásnak.

Ideje van a kövek eldobásának és ideje a kövek fölhalmozásának;

ideje van az ölelésnek és ideje az öleléstől való távolodásnak.

Ideje van a keresésnek és ideje az elvesztésnek;

ideje a megőrzésnek és ideje az eldobásnak.

Ideje van a megszaggatásnak és ideje az összevarrásnak;

ideje van a hallgatásnak és ideje a beszélésnek.

Ideje van a szeretésnek és ideje a gyűlölésnek;

ideje van a háborúnak és ideje a békének.”¹⁹⁶

„Ideje van a hallgatásnak és ideje van a beszélésnek.”¹⁹⁷ – mondja a Prédikátor, és ez a gondolat húzódik végig Chaim Potok regényén is az előbbieken bemutatott módon.

---

¹⁹⁶ Kóhélet könyve 3:1-8. *TaNaCh Biblia 2.* (Budapest: Makkabi Kiadói kft., 2008), 1034.

¹⁹⁷ Uo.

7. APA-FIÚ KAPCSOLAT

A mindenkori társadalom alapja az a szűkebb közeg, ahol az egyén felnő, ahol gyermekkorát tölti, később pedig ahol a szülői feladatokat ellátja. Ez a család. A családon belül beszélhetünk szerepekről, illetve egymáshoz kötődő viszonyrendszeréről. Dolgozatom jelen fejezetében az apa-fiú kapcsolatot elemzem Chaim Potok regénye alapján. Teszem ezt azért, mert *A kiválasztott*ban olyan családi kapcsolatokat figyelhetünk meg, olyan szülő-gyermek közötti kötéssel találkozunk, amelyek a főszereplők életét meghatározzák, annak alapját adják.

A mű első könyvének mottójaként a szerző a Példabeszédek könyvéből idéz:

„Fia voltam apámnak...

És ő tanított, mondván,

’Kapaszkodjon szíved a szavaimba...’

Példabeszédek könyve¹⁹⁸

A regény cselekményét Danny Saunders és Ruven Malter, két tinédzser zsidó fiú barátságán keresztül látjuk úgy, hogy közben *A kiválasztott* című regény elemzése során nem hagyható figyelmen kívül a mű másik két főszereplője, Reb Saunders, valamint David Malter sem, akik nem csupán édesapaként, hanem egy-egy közösség elhivatott tagjaként, illetve vezetőjeként tűnnek fel a történetben. Közösségi tevékenységükről és gyermekeik barátságáról többet megtudhatunk, ha megvizsgáljuk Reb Saunders és Danny kapcsolatát, valamint David Malter és Ruven viszonyát, mint édesapákat és fiaikat, elemezve a közöttük fennálló szituációt.

Reb Saunders New York Williamsburg nevű negyedében él családjával, a hászid közösség nagyrabecsült vezetője. Három gyermeke van, közülük a legidősebb Danny, aki egyben az utódlás során a rebbe tisztség várományosa édesapja tevékenységének továbbvivőjeként.

David Malter tanár, aki elkötelezett híve Izrael Állam létrejöttének, így tagja és vezéregyénisége az Amerikai Egyesült Államokban működő cionista szervezetnek, amelynek gyűlésein rendszeresen előadásokat tart. Egyedül neveli egyetlen gyermekét,

---

¹⁹⁸ Potok, *A kiválasztott*, 7.
Példabeszédek könyve 4:4.

Ruvent, mert felesége a fiúk születését követően elhunyt. Vallásosságában az ortodox (litván) irányzatot követi.

A négy főszereplő egymás nélkül nem érhetne el fejlődést személyiségükben, így nem juthatnának el az Identitás-pontra. Most úgy ábrázolom Reb Saunderst, David Maltert, Dannyt és Ruvent, mint apákat és gyermekeiket, elemzem a közöttük lévő kapcsolatot, kiemelve szerepüket a történet előrehaladása során.

Mi a szerepe az apának a családban? Mi a feladata az apának a gyermeknevelés során? – ezek a kérdések merülnek fel, amikor az apa szerepét vizsgáljuk. Természetesen apának lenni egy összetett folyamat, amely minden családban másként jelenik meg. Az azonban biztos, hogy az apa egy mintát képviselve továbbadja mindazt, amit őseitől örökségként magában hordoz; továbbá tanító, személyiségformáló szülő és barát is egy személyben.

Mi a szerepe a fiúnak a családban? Mi a feladata a fiúnak a felnőtté válás folyamatában? – olyan kérdések ezek, amelyek megválaszolása – az előző két kérdéshez hasonlóan – nem egyszerű. A fiú az a személy, aki továbbviszi szülei életét, követve hagyományait és gondolatvilágukat. Mindezt úgy kell tennie, hogy nem hagyhatja figyelmen kívül a Tíz Parancsolat ötödik parancsolatát:

„Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszú legyen az életed a földön, melyet az Örökkévaló, a te Istened ad neked.”¹⁹⁹

A kiválasztottban megfigyelhetők a fentiekben említett jellemvonások az apák és fiaik tekintetében. Személyüket megvizsgálva állítom, hogy valamennyien egyszerre mindkét szerepet betöltik: apák és fiúk, azaz nevelők és neveltek is egy személyben. Chaim Potok szerint: „Drámai erővel, egyszerűséggel, ami hatalmába keríti a szívet, *A kiválasztott* megvilágítja – nekünk, most – a szeretet és a fájdalom örök, hatalommal bíró kötelékét, ami összeköti az apát és a fiút, valamint azokat az utakat, amelyeken ezek a kötelékek összetörnek, és össze kell törniük, amikor a fiú férfivé válik.”²⁰⁰

---

¹⁹⁹ Mózes 2. könyve 20:12. *TaNaCh Biblia I.* (Budapest: Makkabi Kiadói kft., 2008), 250.

²⁰⁰ Chaim Potok, „The Chosen,” *Chaim Potok lecture* (1986), elérhetőség: <http://www.lasierra.edu/~ballen/potok/Potok.unique.html>, letöltés ideje: 2007. január 24.

7.1. Reb Saunders és Daniel Saunders

A rebbe és Danny kapcsolatát elemezve egy olyan szülő-gyermek kapcsolattal találkozunk, ahol a nevelés egy különös, a hétköznapiétól eltérő formája tárul a szemünk elé. Reb Saunders a csend módszerével neveli fiát, aki zseniális képességekkel megáldott, de szenved attól, hogy apja nem kommunikál vele, sőt éppen ellenkezőleg: a csend erejével kommunikál vele. Az egyetlen helyszín és közeg, ahol beszéd figyelhető meg kettőjük között, az a szombatoként az egész hászid közösség előtt történő párbeszéd, amikor a rebbe rendszeresen kikérdezi fiát az istentisztelet után az aktuális Tóra szakasról, illetve az általa magyarázott Talmud vitáról. Ez a beszélgetés egy vizsgának tekinthető diskurzus. A vizsgáról Paul Rabinow a következőket mondja: „A vizsga ötvözi a megfigyelési hierarchia technikáját a normalizáló döntéssel. ... A tudomány folyamatának középpontjában megmutatja azok alávetettségét, akikre tárgyként tekintünk, és azok tárgyiasítását, akikre alávetettként tekintünk.”²⁰¹ *A kiválasztott* Második könyvében, a Hetedik fejezetben láthat az olvasó egy példát a rebbe és fia közötti kommunikációra egy vizsga formájában. Miután Reb Saunders befejezi az aznapra szánt tanítását, a következő társalgást figyelhetjük meg:

„Saunders rabbi hangosan felsóhajtott, majd Danny felé bökött: – Nu, Daniel, van valami mondanivalód? – A hangja halk volt, majdhogynem szelíd.

Láttam, hogy Danny bólint.

– Nu, mi légyen az?

– Jákob rabbi mondja, nem Meir rabbi – jegyezte meg Danny halkán, jiddisül.

Elismerő suttogás jött a gyülekezet tagjai felől. Gyorsan körülnéztem. Mindenki Dannyt nézte.”²⁰²

Ebből a rövid idézetből több következtetést is levonhatunk. Elsőként megfigyeljük az apát, mint tanárt. Reb Saunders úgy tanítja közösségét és fiát, hogy tanításaiban szándékosan hibákat rejt el, amelyek felismerését várja el gyermekétől. Így bizonyosodik meg arról, hogy Danny figyelni őt ismeretátadás közben, valamint egyúttal így le is ellenőrzi fia tanulmányaiban történő előrehaladását.

---

²⁰¹ Paul Rabinow, ed. *The Foucault Reader. An Introduction to Foucault's Thought* (London: Penguin Books, 1991), 197.

²⁰² Potok, *A kiválasztott*, 138.

Megfigyelve Reb Saunderst, amint minta és személyiségformáló szülő, önmagával egyenrangúnak tekinti Dannyt, amit abból is láthatunk, hogy bátran engedi megnyilatkozni az egész közösség előtt. Sőt ő maga az, aki ezt a helyzetet megteremti úgy, hogy közben egyértelművé válik a gyülekezet tagjai számára, hogy mind tudását, mind jellemét tekintve Danny méltó utóda lesz apjának rebbeként. Reb Saunderst büszkeséggel tölti el fiának vizsgán való megfelelése, valamint a közösség előtt való szereplése.

Danny válaszát jiddis nyelven adja. Ez a mozzanat mutatja a fiút, mint szüleinek hagyományvilágát tisztelő és továbbvivő gyermeket, aki közösségének megbecsült és elismert tagja. Éppen ez az a tisztelet, amely Danny egész regényen végighúzódó lelki vívódása forrásának tekinthető. Tanulmányaiban nem csupán a Tóra és a Talmud szerepel, gyakran olvas pszichológiai témájú írásokat, megismerkedik a modern amerikai gondolkodással, betekintést kap a freudi pszichoanalízis rejtelseibe is. Innen ered tépelődésének másik területe. Eldönti, hogy nem kívánja apját követni az utódlási rangsorban, sokkal inkább olyan foglalkozást választ magának, amelynek nézetei a hászidizmus tanításaival nem egyeztethetőek össze. Ezt a döntést hosszas gondolkodás és mérlegelés előzi meg, egy csendes elmélkedés, amelynek során Danny felismeri, hogy meg kell tennie a lépést, és szólnia kell Reb Saundersnek jövőbeni terveiről. Tekintettel arra, hogy Danny fél szembenézni az édesapjával, fél elmondani neki az igazságot, úgy gondolja, hogy Ruvennek, mint legjobb barátnak, és mint aki nyomon követte, végigélte vele a vívódásokkal teli időszakot, ott kell lennie, amikor Reb Saunders tudomására hozza döntését.

Reb Saunders ugyan soha nem beszél fiával a sábbáti tanuláson kívül, mégis ismeri fia minden rezdülését. Tudja, hogy Danny ki-kitekint a vallásos neveltetéséből adódó olvasmányokon túlra is, de nem tiltja meg neki azt. A rebbe csendes szemlélőként tűnik fel *A kiválasztottban*. Mindig a háttérből figyeli a fiával kapcsolatos eseményeket, de bölcsességével, megnyilatkozásaival a történet cselekményét folyamatosan befolyásolja. Ő az, aki a regényben végighúzódó szituáció megoldását adja azzal, ahogyan a mű végén beszélgetést folytat Ruvennel, miközben mondandóját Dannynek szánja:

„Úgy véled, kegyetlen voltam? Igen, a szemedből látom, hogy úgy véled, kegyetlen voltam Daniel fiamhoz. Meglehet. De tanult belőle. Legyen Daniel fiamból pszichológus. Tudom, hogy pszichológus akar lenni. Hogy nem látom a

könyveit? Hogy nem láttam az egyetemekről érkezett leveleket? Hogy ne látnám a szemét? Ne hallanám a síró lelkét? Persze, hogy tudom. Régóta tudom. Legyen Daniel fiamból pszichológus. Már nincs mitől félnem. Cádik lesz egész életében. A világnak pedig szüksége van a cádikra.”²⁰³

Az idézetből látjuk, hogy Reb Saunders mindent tud fiáról a vele való beszélgetés nélkül is. Ezzel a néhány mondattal, mindketten feloldják félelmüket, befejeződik az a lelki küzdelem, amely bennük zajlott. Nevelési módszerével, a csenddel Reb Saunders megvalósította célját, elérte azt, hogy fiából cádik legyen, aki megtanulja átélni az emberek fájdalmát. Danny pedig szülői beleegyezéssel kezdhet ahhoz a tevékenységhez, amelyet magának választott. Teszi mindezt úgy, hogy közben megtartja ősei hitét, de a szokásokkal együtt járó külső jegyeket nem hagyja meg magán tovább. Itt érkezünk el arra a pontra, amikor bizonyos hagyományokat mellőzve, a modern világ kerül előtérbe. Az előbb idézett monológ a következő párbeszéd formájában folytatódik, majd realizálódik is *A kiválasztott* megoldása úgy, hogy közben a csend – kommunikációs szándékkal – ismét többször megjelenik:

„... Aztán kimondta a fia nevét.

Csend lett.

Saunders rabbi ismét kimondta a fia nevét. Danny elvette kezét a szeme elől, és az apjára nézett.

– Daniel – mondta Saunders rabbi szinte sűgva –, ha elmész az egyetemre, és megkezded tanulmányaidat, leborotválod a szakálladat és a pajeszodat?

Danny az apjára bámult. A szeme nedves. Lassan bólintott.

Saunders rabbi ránézett. – És hívő zsidó maradsz? – kérdezte szelíden.

Danny ismét bólintott.

Saunders rabbi lassan hátradólt székén. És ajkáról halk, remegő sóhaj szakadt fel. Egy percig hallgatott, kitágult szeme, sötét, borongó tekintete a fián. Egyet bólintott, mint aki végleg nyugtázza gyötrelmes diadalát.”²⁰⁴

---

²⁰³ Potok, *A kiválasztott*, 284-285.

²⁰⁴ Uo., 285.

7.2. David Malter és Ruven Malter

David Malter tanár, a cionizmus elkötelezett híve. Felesége elhunyt, így egyetlen gyermekét, Ruvent egyedül neveli. A lakás rendben tartását és a főzést Manya, a házvezetőnő végzi. David Malter vallásosságában nem a hászidizmus követője. Az ortodox (litván) irányzat képviselője, aki fiát is ebben a szellemben neveli, és – képességeit figyelembe véve – matematikusnak szánja őt.

Ruven Malterrel a regény kezdetén, egy baleset során találkozunk először. A baseball meccsen történt események következtében egy műtéten esik át, majdnem elveszíti látását, ugyanakkor élete teljesen megváltozik innentől kezdve. A változás okának a Danny Saundersszel való barátságának létrejöttét tekinthető. Mindezt Ruven – aki *A kiválasztott* című regény narrátora, azaz mindent az ő szemén, szemüvegén keresztül látunk – a következő módon szemlélteti az olvasó számára:

„Úgy éreztem, azóta átkerültem egy másik világba, hogy régi énem diribdarabkáit hátrahagytam az iskolaudvar fekete aszfaltján, szemüvegem szilánkokra tört lencséivel egyetemben.”²⁰⁵

Ebből a regénybeli idézetből választottam disszertációm alap gondolatát, és erre utal az „üvegszilánkjai” kifejezés dolgozatom címében.

David Malter szívproblémákkal küzd, a regény történetfonalánál során több alkalommal lesz rosszul, olykor hosszabb-rövidebb időt is kénytelen kórházban tölteni. Egy ilyen, hosszabb kórházi kezelés alkalmával Ruven átköltözik a Saunders családhoz, és ekkor következik be az a vita, amely a cionizmus kapcsán Reb Saunders kitöréséhez vezet. Erről írtam dolgozatom azon fejezetében, amelyikben megvizsgáltam a regényhez kapcsolódó történelmi eseményeket, konkrétan Izrael Állam megalakulását. (5.4. fejezet)

Apja betegsége és többszöri kórházi tartózkodása arra ösztönzi Ruvent, hogy önálló legyen. Ezért is nélkülözhetetlen számára Danny barátsága, akivel mindent meg tudnak beszélni. Ugyanakkor nem hagyhatóak figyelmen kívül azok az időszakok sem, amikor Ruven apjától választ kap kérdéseire. Bármilyen üggyel fordulhat David Malterhez, és ő ezt meg is teszi. Társalgásuk elsősorban Danny és családja, így Reb

---

²⁰⁵ Potok, *A kiválasztott*, 102.

Saunders hagyományvilága és nevelési módszere, valamint a zsidó tudományok köré csoportosítható. David Malter elmagyarázza Dannynek, hogyan épül fel egy hászid közösség, és hogyan neveli Dannyt Reb Saunders, megtanítva fiát az elfogadásra.

David Malter, Reb Saundersszel ellentétben nem a csend, hanem – éppen ellenkezőleg – a beszélgetés erejével neveli fiát. Mégis a regényben kisebb hangsúlyt kapnak az ő társalgásaik, mint a másik apa-fiú pár nem beszélgetése. David Malter életfilozófiája, amely szerint Ruvent is neveli, a következő:

„Egy szemhunyorintás, az semmi. De a szem, amelyik hunyorít, az már valami. Az emberélet, az semmi. De az ember, aki azt megéli, ő már valami. Ő értelemmel töltheti meg ezt az apró kis időtartamot, hogy ettől felbecsülhetetlen értékű legyen a minősége, ha mégoly kurta és jelentéktelen is a hossza. ... Az embernek értelemmel kell kitöltenie az életét, ez az értelem ugyanis nem automatikus velejárója az életnek. Az élet nehéz, csak fáradtságos munka árán telik meg értelemmel.”²⁰⁶

Ruvennek is, akárcsak barátjának, Dannynek, szembe kell néznie azzal a helyzettel, hogy nem kívánja azt az utat bejárni, amit az apja szánt neki. Nem matematikus szeretne lenni, sokkal inkább rabbi diplomát kíván szerezni, így tanulmányaiban is arra helyezi a hangsúlyt, és ezt az iskolában is több alkalommal bizonyítja jó feleletek formájában. Apja elfogadja döntését, mert tudja, hogy Ruven tehetséges, és örömmel végzi azt a feladatot, amit magának választ.

7.3. Ki az apa? Ki a fiú?

Két olyan apa-fiú kapcsolatot láttunk az előbbiekből, amelyek teljesen különböznek egymástól. Reb Saunderst és fiát, Dannyt a csend kapcsolja össze, míg David Maltert és fiát, Ruvent a beszélgetés köti össze. Chaim Potok regényében, *A kiválasztottban* hangsúlyosabb a csend által összetartott családi kötelék. Mindkét esetben láttuk az édesapákat, mint tanítókat és személyiségformáló szülőket, akik mintául szolgálnak gyermekeik számára. Nyomon követtük fiaikat, mint az őseiktől

---

²⁰⁶ Potok, *A kiválasztott*, 217.

kapott hagyományvilág továbbvivőit, szüleik tisztelőit, akik a történet fejlődése során megvalósítják elképzeléseiket jövőjükre vonatkozóan.

Chaim Potok szerint: „David Malter és Reb Saunders mindketten alapos ismeretek és mély lelki kötelezettség birtokában vannak, olyan képességek ezek, amelyeket továbbadnak fiaiknak.”²⁰⁷ Valamint: „A két apa a judaizmust²⁰⁸ különböző módokon értelmezik. Valójában, különböző hitük van arra vonatkozóan, milyen kötelezettségeik vannak a külvilág felé. Ezek a hitbeli különbségek mutatják, ahogyan mindkét édesapa tanítja fiát, és ahogyan viszonyulnak gyermekükhöz, valamint ugyanezek mutatják, ahogyan a fiúk fejlődnek és éretté válnak.”²⁰⁹

Megfigyelhető, hogy az apa-fiú szerepek felcserélhetőek, és fel is cserélődnek a műben. Danny Saunders apává válik, amikor megtanítja Reb Saunderst fia döntésének elfogadására. Reb Saunders egyúttal fiúvá válik, amikor elfogadja fia döntését tanulmányai folytatását, illetve új életmódját illetően. A nevelési folyamat eredményesen zárul, mert „Danny a saját útját választja, de megtanulta a cádik-lét és családja örökségének értékét.”²¹⁰ Ruven Malter is apává válik, amikor gondoskodik édesapjáról betegsége során, valamint David Malter is fiúvá válik, amikor megtapasztalja Ruven gondoskodását. Az előbbi gondolatok alapján elmondható, hogy a nevelés akkor éri el célját, ha mindkét fél egyaránt betölti mindkét szerepet, és a nevelés folyamatában a nevelő maga is változik. Az apa fiú is, azaz a nevelő nevelt is egyben, illetve a fiú apa is, tehát a nevelt nevelő is egyben.

A regény címe azt sugallja, hogy „Amint Reb Saunders és David Malter hangsúlyozzák, megválaszthatjuk barátainkat, de nem választhatjuk meg édesapáinkat. ... Ez a választhatósági hiány nem teszi kevésbé jelentőségteljessé kapcsolatukat [értsd: az apa-fiú kapcsolatot].”²¹¹ Valamint: „Habár nem választjuk meg édesapáinkat és fiainkat, meg kell becsülnünk, és tisztelnünk kell őket.”²¹²

---

²⁰⁷ “The Chosen: Themes, Motifs & Symbols,” *SparkNotes*.

²⁰⁸ Judaizmus: Komplex kifejezés, amely a zsidó vallás, történelem és kultúra egészét jelenti.

²⁰⁹ “The Chosen: Themes, Motifs & Symbols,” *SparkNotes*.

²¹⁰ Uo.

²¹¹ Uo.

²¹² Uo.

7.4. Érzékelés, mint a kommunikáció eszköze

Az érzékelés – vagy éppen annak hiánya – végighúzódik a regényen. Két fő érzékszervünket veszi alapul a szerző: a szem a látásért felel, a fül pedig a hallásért. A regény bevezető könyvében Ruven – egy véletlen baleset következtében – elveszíti látását az egyik szemére. Ez az állapot ugyan csak rövid ideig tart, de végig meghatározó jelentőséggel bír. Ő *A kiválasztott* narrátora, tehát mindent az ő szemén, szemüvegén keresztül látunk. Az olvasóban felmerülhet a homályos látás, és ezzel együtt a homályos látásmód gondolata. „A látásmód a regényben a világ látásának képességét szimbolizálja: látni valakit, a felszín alá látni, és a dolgok közepébe látni. Amint Danny és Ruven egyre érettebbé válnak a regény menete során, egyre tisztább képet rajzolnak önmagukról és a körülöttük lévő világról.”²¹³

„A szem a lélek tükre” – tartja a mondás. Hogy ez mennyire igaz a valóságban és a regényben is, álljon itt egy rövid idézet *A kiválasztott*ra vonatkozóan! „A szemek nemcsak arra valók, hogy nézzünk velük, hanem arra is, hogy nézve legyenek. Az a mód, ahogyan a szereplők szemei felfedik belső állapotukat, magában foglalja, hogy az észlelés egy kétirányú folyamat, nem csupán nézésről szól, hanem tanulásról, tanulmányozásról és befogadásról is.”²¹⁴ Látni, láttatni, látva lenni – mind-mind a szemmel kapcsolatos érzékelések. Érzékeljük a külvilágot, és a külvilág is érzékel minket. Ruven is érzékel a regényben: lát, láttat és egyúttal látott is, azaz látva is van.

A kommunikáció egy eszköz, amelynek segítségével az emberek közel kerülnek a külvilághoz, megismerik a körülöttük lévő környezetet, a társadalmat és a kultúrát. A kommunikációnak számtalan eszköze létezik a beszélgetéstől, az újságolvasáson át, egészen az Internet kínálta lehetőségekig. A kommunikáció legfontosabb céljának egymás megismerése és megértése kell, hogy legyen. Egy kommunikációs eszköz *A kiválasztott*ban végighúzó csend.

A másik érzékszervünk a fül, amely megjelenik a műben. A csend az, amit hall vagy éppen ellenkezőleg, nem hall meg. A kommunikáció eszközeként: „A csendnek ugyanolyan jelentősége van az emberi kapcsolatokban, mint a szavaknak.”²¹⁵ Így „A csend végighúzódik a regényen, de jelentősége rejtve marad a regény

---

²¹³ “The Chosen: Themes, Motifs & Symbols,” *SparkNotes*.

²¹⁴ Uo.

²¹⁵ Uo.

megoldásáig.”²¹⁶ „David Malter egyfajta csendet varr Ruven nyakába, amikor visszautasítja annak elmagyarázását fia felé, ahogyan Reb Saunders neveli Dannyt. Mindazonáltal, Ruven is egyfajta csendet ró Reb Saundersre, amikor figyelmen kívül hagyja a beszélgetésre vonatkozó kérését.”²¹⁷

„Bizonyos fizikai ingerektől megfosztva, Reb Saunders arra sarkallja, hogy kifejllessze az érzékelés más érzeteit. Más szavakkal: a ráért csend kényszeríti Dannyt a fejlődésre.”²¹⁸ Amint Danny elkezd Freudot olvasni, lassanként ráébred a világra, elkezd látni és hallani, milyen a körülötte lévő környezet. A történet kezdetén – mint tinédzserek – Dannynek és Ruvennek van egyfajta ismerete a világról, de valós képet csak a regény eseményeinek során kapnak. Fokozatosan ismerik meg a valóságot. Mindkét érzékelés – a látás és a hallás – kiemelkedő fontossággal jelenik meg *A kiválasztottban*. „Potok kapcsolatba hozza Ruven élményét a vakság-közeli állapothoz Danny csenddel kapcsolatos élményéhez.”²¹⁹

„Bolond világ. Kancsal mind a két szemére.”²²⁰ – mondja Mr Savo, a kórház szemészeti osztályán fekvő egyik beteg. Potok tudatosan újra és újra használja ezt a kifejezést a regényben: amikor Danny arról elmélkedik, mennyire különböznek Ruvennel, és mi válik belőlük felnőttkorban; vagy amikor Ruven édesapja a Holokausztról gondolkodik a világ örültsége okán. Ebből is jól látható, hogy az érzékelés kulcsfontosságú szerepet tölt be *A kiválasztottban*.²²¹

---

²¹⁶ “The Chosen: Themes, Motifs & Symbols,” *SparkNotes*.

²¹⁷ Uo.

²¹⁸ Uo.

²¹⁹ Uo.

²²⁰ Potok, *A kiválasztott*, 61.

²²¹ Osborn, “The Chosen,” 390.

8. NYELVI MEGKÖZELÍTÉS

Az irodalmi művek megértéséhez kimondottan fontos eszköz a nyelv. Különösen igaz ez a zsidó témájú könyvek és írások esetében, hiszen az olvasónak ismernie kell a műben előforduló nyelvi fordulatokat is. Ugyanakkor a kutatást előre vihető tényező lehet a zsidósággal más szemszögből foglalkozó írások tanulmányozása is. Dolgozatomban egy zsidóellenes forrást mutatok be röviden, így ábrázolva azt a megközelítést, amely szerint a zsidóknak saját titkos nyelvük van, amelyet másokra vonatkoztatva negatív megközelítésben ábrázol a gondolatok szerzője. A zsidóknak van egy speciális nyelvük, a bölcsesség nyelve, amely használata során elfedik valódi mondandójukat, miközben egy ismert talmudi vagy tórai szövegrészre utalnak. Mindennek háttérében az a kiindulópont, amely szerint ők az Örökkévaló kiválasztottai.²²²

A *The Secret Language of the Jews: Leshon Hakmah (A zsidók titkos nyelve: A bölcsesség nyelve)* című cikkben a következőket olvashatjuk: „Megérthetjük tehát, hogy amikor a zsidók a ’bölcsesség nyelvén’ beszélnek és kommunikálnak, a maguknak tulajdonított felsőbbrendűséggel beszélnek az idegenekről, és a bölcsesség nyelve ennek pusztán egy kifejezése, ami megengedi nekik, hogy felsőbbrendűek legyenek, és érvényesítsék felsőbbrendűségüket a nem zsidók felett.”²²³

A cikk szerzője Albert Einsteint idézi arra vonatkozóan, hogyan használják a zsidók a bölcsesség nyelvét: „A Talmud – amely olykor metaforákat, allegóriákat és példaértékű személyeket ábrázol, valamint pantomimot és gesztusokat is használ – mint egy titkos párbeszéd elfedését jelenti, amely történelmi események kritikája is lehet, vagy szolgálhat figyelmeztetésként Izrael és a judaizmus ellenségeivel szemben.”²²⁴

Mi is valójában a nyelv? Erre a kérdésre a következő idézettel adom meg a választ: „A nyelv azonban nem egy eszköz, amivel mintegy „formát adunk” a fejünkben meglévő gondolatoknak, hanem sokkal inkább a gondolkodás közege. Akármennyire is próbálnánk, nem tudunk a „nyelv mögé nézni”, ehhez ugyanis tételeznünk kellene egy

---

²²² Karl Radl, “The Secret Language of the Jews: Leshon Hakmah,”
elérhetőség: <http://semiticcontroversies.blogspot.hu/2010/07/secret-language-of-jews-leshon-hakmah.html>,
letöltés ideje: 2015. november 20.

²²³ Uo.

²²⁴ Uo.

olyan pozíciót, ami kívül van a nyelven, ez pedig nem lehetséges (eddig legalábbis még senkinek sem sikerült). ... Vagyis nyelvünk határai világunk határai is egyben.”²²⁵

Az alábbi, *A kiválasztott* című regényből vett részlettel kívánom érzékeltetni a nyelv megfelelő ismeretének szükségességét a mű teljes és maradéktalan megértéséhez:

„– Hová akarsz menni? – kérdezte.

– Nekem mindegy.

– Arra gondoltam, átmehetnénk apám süljába. Meg akar ismerni.

– Az hol van? – kérdeztem.

– Ötsaroknyira innét.

– Apám itthon van?

– Nem láttam. Az alkalmazott engedett be. Nincs kedved jönni?

– Dehogynem – feleltem. – Gyorsan megmosakodom, nyakkendőt és zakót veszek. Kaftánom az nincs, tudod.

Rám vigyorgott. – Az uniformis csak a gyülekezet tagjainak kötelező.

– Oké, te gyülekezeti tag. Gyerünk be.

Megmosdottam, felöltöztem, és megkértem Manyát, hogy ha apám megjön, mondja meg neki, hová mentem, azzal útnak eredtünk.”²²⁶

Egy rövid töredéket választottam ki a műből, mégis jól látható, hogy a szerzőnek és az olvasónak közös nyelvet kell birtokolnia ahhoz, hogy az író által várt hatás elérhető legyen. A fenti idézetben két olyan kifejezés található, amelyek jelentését ismernie kell annak, aki befogadni kívánja a regény tartalmát. A 'súl'²²⁷ és a 'kaftán'²²⁸ fogalmak azok, amelyek ebben az esetben a történetrészlet jelentésének kulcsát adják. Aki ismeri e két, a zsidók által gyakran használt szó jelentését, annak nem okoz problémát a megértés. Ellenkező esetben azonban – tehát amikor valaki nem ismeri a fogalmak pontos értelmezését – nem érthető meg a szövegrészlet, és így maga a regény sem.

---

²²⁵ Kamrás Orsolya, „Mi van a nyelven túl?”

elérhetőség: <http://www.nyest.hu/hirek/mi-van-a-nyelven-tul>,
letöltés ideje: 2015. december 10.

²²⁶ Potok, *A kiválasztott*, 118.

²²⁷ Súl: Imádkozási hely, tanulási központ. Jiddis szó, a német die Schule = iskola szóból ered.

²²⁸ Kaftán: Eredetileg lengyel öltözet. Napjainkban a hászid, illetve az igen vallásos zsidó férfiak ruhaviselete. Térd alatt érő, fekete kabát.

8.1. A nyelv, mint „beszélő rács”

Dolgozatom bevezető részében már utaltam arra, hogy egy irodalmi alkotás teljes körű megértéséhez elengedhetetlen az abban szereplő szavak, valamint nyelvtani fordulatok ismerete. Különösen igaz ez akkor, amikor egy műben szakkifejezések, szakszavak, illetve az olvasó anyanyelvében nem használatos fogalmak szerepelnek. Amikor egy olyan írást olvasunk, amelyben valamilyen módon a zsidóság kerül ábrázolásra, biztosak lehetünk abban, hogy héber, arámi vagy jiddis eredetű szavakkal és kifejezésekkel is találkozhatunk a műben. Ez a tény megfigyelhető Chaim Potok írói tevékenysége során is, ugyanis valamennyi regényében felfedezhetünk a vallással kapcsolatosan előforduló idegen hangzású, az eredeti szövegben angolra, illetve a fordításban magyar nyelvre át nem ültetett kifejezéseket. *A kiválasztott* című regény is bővelkedik héber, valamint jiddis kifejezésekben. Disszertációm jelen fejezetében bemutatok egy olyan megközelítést, amely egy szöveg, illetve egy irodalmi mű nyelvtani elemzését teszi lehetővé. Ennek a módszernek a felhasználásával elemzem *A kiválasztott* című regény, egy általam kiválasztott részletét, így mutatva meg a módszer elmélete és annak használata közötti kapcsolat realizálódását.

A nyelvhasználat fontossága vitathatatlan az emberi kapcsolatok területén. Olyannyira igaz ez, hogy a nyelv az egyik kulcs az ember személyiségének fejlődése során, tekintettel arra, hogy egy adott kultúrába születve, az ember egy nyelvi közegbe is belekerül. Azt gondolom, hogy az individuum formálódása során lényeges dolgok veszhetnek el. Elveszíthető egy ház, egy munkahely, egy barátság, de nem veszíthető el a nyelv, amelyet az ember, illetve a szubjektum használ.

A nyelv fejlődésének és folytonos változásának az alapját a világ megismerése adja. A nyelv mindig készen áll a használatra, amelynek segítségével, mint eszközzel az ember megmutatja a valóságot. Továbbgondolva az előbbi állítást, úgy vélem, hogy a valóság megismeréséhez mindenekelőtt a nyelven keresztül vezet az út. Tanulmányában, Iain Chambers a következőket írja: „A nyelv elsődlegesen nem a kommunikáció eszköze, hanem azé a kulturális konstrukcióé, amelyben saját énünk és értelmünk konstituálódik.”²²⁹ Arra a tényre vonatkozóan, hogy beleszületünk egy kultúrába, Wolfhart Pannenberg szavai a következők: „Minden kultúra használ egy

---

²²⁹ Iaian Chambers, „Vándorlás, kultúra, identitás,” *Helikon. Irodalomtudományi Szemle.* 2002/4. A multikulturalizmus esztétikája, 453.

nyelvet, tehát a nyelv része a kultúrának.”²³⁰ Az ember azzal tölti életét, hogy saját maga és társai körül létrehoz dolgokat, amelyeket elnevez. Így mondhatjuk, hogy a nyelv eszközként szolgál az ember számára, hogy felépítse a világot. Fontos továbbá kiemelnünk, hogy a nyelv nem változtatja meg az életet, az élet viszont megváltoztatja a nyelvet.

Az a kultúra, amibe beleszületünk, befolyásolja mind az emberi kapcsolatainkat, mind a mindennapjainkat. A kultúra kommunikációban betöltött szerepének bemutatására, egy általam korábban már idézett párbeszédet választottam Chaim Potok *A kiválasztott* című regényéből. Az alábbi párbeszéd Danny Saunders és Ruven Malter egy tipikus beszélgetése a megismerkedésük utáni időszakból. Az előbbieken már idézett rövid párbeszéd eredetiben, angolul a következők szerint hangzik:

“Where do you want to go?” he asked.

“I don’t care.”

“I thought we’d go over to my father’s shul. He wants to meet you.”

“Where is it?” I asked him.

“It’s five blocks from here.”

“Is my father inside?”

“I didn’t see him. Your maid let me in. Don’t you want to go?”

“Sure,” I said. “Let me wash up and put a tie and jacket on. I don’t have a caftan, you know.”

He grinned at me. “The uniform is a requirement for members of the fold only,” he said.

“Okay, member of the fold. Come on inside with me.”

I washed, dressed, told Manya that when my father came in, she should let him know where I had gone, and we went out.”²³¹

Az irodalmi alkotások, valamint a rövidebb és hosszabb szövegek elemzésével foglalkozó kutatók közül, a Deborah Schiffrin tanulmánykötetében szereplő elméletet veszem alapul a regény elemzése során. Véleménye szerint: „A kommunikációnak központi szerepe van az antropológiai és a nyelvészeti tudományokban egyaránt.”²³²

---

²³⁰ Pannenberg, 21.

²³¹ Chaim Potok, *The Chosen* (New York: The Random House Publishing Group, 2004), 115.

²³² Deborah Schiffrin, *Approaches to Discourse* (Oxford, Cambridge: Blackwell, 1994), 140.

A 'The Ethnography of Communication' (A kommunikáció etnográfija) elnevezésű megközelítés jelenti azt az elemzési módszert, amely az antropológián és a nyelvészetten alapul. Ennek a módozatnak a jeles képviselője és kutatója Dell Hymes,²³³ aki a kultúráról a következő gondolatot állítja: „A kultúra ötletek rendszere, amely a társadalomban való viselkedés alapjául szolgál, és egyúttal, ezáltal ad annak [a kultúrának] jelentést.”²³⁴ Az a mód, ahogyan kommunikálunk egymással, a kultúránkon alapul, és meghatározott is ugyanezen kultúra által.

Az előzőekben idézett párbeszéd nyelvi elemzése során a 'SPEAKING grid' (beszélő rács) nevű módszert használom, amely a 'The Ethnography of Communication' (A kommunikáció etnográfija) elnevezésű megközelítés alapjául szolgál. Dell Hymes ismerteti ezt a módszert, amely nevét angol kifejezések kezdőbetűinek összeolvasásából kapjuk. Mindezeket az alábbiakban sorolom fel, zárójelben megadva a szavak magyar jelentését, értelmezéssel kibővítve. Egy szöveg analízise során figyelembe kell venni az összes alkotóelemet annak érdekében, hogy teljes képet kapjunk, amikor nyelvtani elemzést végzünk:

S = setting and scene (környezet [közeg] és helyszín),

P = participants (résztevők),

E = ends (célok [végkifejletek]),

A = act sequence (cselekménysorozat),

K = key (kulcs [megoldás]),

I = instrumentalities (eszközök),

N = norms of interaction and interpretation (az egymásra hatás és az értelmezés normái),

G = genre (műfaj).²³⁵

A fent idézett párbeszédben két fiatal fiú, Danny és Ruven beszélgetnek. Danny kezdi a társalgást a 'Where do you want to go?' ('Hová akarsz menni?') kérdéssel. Ez a kérdés két ötletet vet fel. Az egyik esetben Dannynek nincs célja, így Ruvené a lehetőség eldönteni, hogy hová menjenek. Másrészt viszont, ez a kérdés magában

---

²³³ Schiffrin, 137-141.

²³⁴ Uo., 138.

²³⁵ Uo., 142.

foglalja azt a lehetőséget, hogy Dannynek kialakult terve van, de udvariasságból és érdeklődésből megkérdezi Ruven gondolatait a lehetőségről.

Az 'I don't care.' ('Nekem mindegy.') válasszal Danny számára egyértelművé válik, hogy elgondolása működik, és azt tehetnek, amit ő eredetileg elképzelt. Rögtön megadja a célt, valamint annak okát is. Az 'I thought we'd go over to my father's shul. He wants to meet you.' ('Arra gondoltam, átmehetnénk apám süljába. Meg akar ismerni.') mondatok elárulják, hogy Dannynek van ötlete arra vonatkozóan, hogy hová menjenek. Az a hely, ahová meghívja Ruvent, az édesapjának a sülja. A sül a zsidó emberek számára létrehozott imádkozási hely, valamint tanulási központ is egyben. Amikor Danny kimondja azt, hogy 'to my father's shul' ('apám süljába'), az olvasó biztos lehet abban, hogy a regény helyszínén több sül is működik egy időben, amelyek közül az egyiknek Danny édesapja a vezetője. Az előbbieken kiemelt másik mondat azt sugallja, hogy bár Danny édesapja és Ruven még nem találkoztak, de korábban hallottak már egymásról.

Ennél a mozzanatnál ki kell emelni, hogy mind Danny, mind Ruven hasonló tudással rendelkeznek a zsidó kultúra és a zsidó hagyományvilág vonatkozásában, mert Ruven egy kérdéssel válaszol arra vonatkozóan, hol találja az imaházat, ahelyett, hogy a sül szó jelentésére vonatkozóan tenne fel kérdést. Így állíthatjuk, hogy a fiúk hasonló kulturális háttérrel rendelkeznek. A 'Where is it?' ('Az hol van?') kérdés továbbá magában foglalja egyrészt Ruven indulási szándékát, másrészt azt az udvariasságot, amely szerint nem kívánja visszautasítani a meghívást.

A válasz szerint a sül nagyon közel van ahhoz a helyhez, ahol a fiúk a jelenlegi beszélgetést folytatják, így gyorsan és egyszerűen odajuthatnak a kérdéses épülethez. Az 'It's five blocks from here.' ('Ötsaroknyira innét.') mondat elárulja, hogy az a hely, ahol most Danny és Ruven tartózkodnak, egy olyan közeg, amelyben épülettömbök találhatóak. A mondat azt jelenti, hogy a távolságot nem méterben vagy mérföldben mérik, hanem háztömbben, és mindketten tudják, hogy körülbelül mekkora a mérete egy háztömbnek arrafelé.

Ezt követően, az eredeti kérdésre adandó válasz helyett, Ruven egy kérdést tesz fel. Arra kíváncsi, hogy vajon az ő édesapja otthon van-e vagy sem. Az 'Is my father inside?' ('Apám itthon van?') kérdés azt az érzetet kelti, hogy Ruven vagy meg kívánja kérdezni édesapját az otthonról való elmenetellel kapcsolatban, vagy esetleg nem szeretné, ha az édesapja tudomást szerezne indulási tervéről. Ez az a pillanat, amikor egyértelművé válik az olvasó számára a jelenlegi párbeszéd helyszíne. A fiúk Ruven

otthonában tartózkodnak jelenleg. Érdekes dolog, hogy Ruven nem tudja, vajon otthon van-e az édesapja, és ezt a vendégtől kérdezi meg. Az előzményt ismerve tudjuk, hogy Ruven alszik, amikor Danny megérkezik.

'I didn't see him. Your maid let me in. Don't you want to go?' ('Nem láttam. Az alkalmazott engedett be. Nincs kedved jönni?') – mondja Danny. Első mondata nem teszi egyértelművé Ruven édesapjának otthonlétét. Elképzelhető, hogy nem tartózkodik a lakásban, hiszen Danny nem találkozott vele, amikor megérkezett. Ezt a felvetést támasztja alá a következő megállapítás is, amely szerint az alkalmazott nyitott ajtót Dannynek. Ugyanez a gondolat azt is jelenti, hogy Ruvenék otthonában van alkalmazott, továbbá sugallhatja azt a lehetőséget is, hogy a Malter család tehetős annyira, hogy megengedhetik maguknak az alkalmazott jelenlétét mindennapjaikban. A Ruven útnak indulásával kapcsolatos szándékára vonatkozó kérdés feltevésével Danny azt hangsúlyozza, hogy ebben az esetben nem fontos Ruven édesapjának jelenléte, sokkal inkább lényeges Ruven célja.

Ruven megpróbálja meggyőzni Dannyt szándékának pozitív voltáról a 'Sure.' ('Dehogynem.') válasszal. Ebben a pillanatban egyfajta bizonytalanság érezhető Ruven gondolkodásában. A 'Let me wash up and put a tie and a jacket on. I don't have a caftan, you know.' ('Gyorsan megmosakodom, nyakkendőt és zakót veszek. Kaftánom az nincs, tudod.') válasz két dolgot rejt magában. A szituáció egyik oldala szerint Ruven menni készül, de fél a Danny édesapjával való találkozástól, így időt szeretne nyerni a mosakodással és a felöltözéssel. Ezt a gondolatot erősíti a következő mondat, amely szerint nincs megfelelő öltözéke, nincs kaftánja a találkozáshoz. Ebben az esetben Ruven félénknek és bátortalannak érzi magát, mindeközben Danny édesapjára, mint egy elismert, bár nehezen megközelíthető emberre gondol. A másik megközelítés szerint, Ruven olyan hamar indulni szeretne, amilyen hamar csak lehet úgy, hogy közben Danny édesapjára különleges tekintéllyel tekint, ezért nem szeretne mosakodás, illetve nyakkendő és zakó felvétele nélkül elindulni. Sajnálatosnak érzi azt a tényt, hogy nincs kaftánja, és kérdés formájában tudakolja meg Dannytól, hogy ilyen esetben mi a teendő. A 'you know' ('tudod') közbeiktatás egyrészt azt sejteti, hogy Ruven és Danny már egy ideje ismerik egymást, másrészt pedig azt jelzi, hogy Ruven talán meg kívánja változtatni szándékát a Danny édesapjához való indulást illetően.

Danny észreveszi Ruven problémáját, és nevetve meg akarja őt győzni a mielőbbi indulásról, miközben a 'The uniform is a requirement for members of the fold only.' ('Az uniformis csak a gyülekezet tagjainak kötelező.') megállapítást teszi.

Az első esetben, Danny azt kívánja mondani, hogy az édesapja nem megközelíthetetlen, és Ruvennek nem szabad félnie tőle, hiszen ő is egy ember. A második esetben, Danny azt sugallja, hogy Ruven nem a ruházatával tudja megtisztelni az édesapját, sokkal inkább fontos tényező a viselkedése. Az előbbieken idézett mondat azt a tényt jelöli, amely szerint kötelező kaftánt viselnie annak, aki a gyülekezet tagja, de ez az elvárás csak és kizárólag a közösség tagjai számára kötelező, így senki mást nem érint ez a kötelezettség.

'Okay, member of the fold. Come on inside with me.' ('Oké, te gyülekezeti tag. Gyerünk be.') gondolat szolgál Ruven kommentárjaként Danny szavaira utalva. A válasz első része két módon interpretálható. Egyrészt, Ruven csupán megismétli Danny utolsó mondatának néhány szavát, mint egy megerősítés, illetve mint jelen beszélgetésük újragondolása. Másrészt, egy kis iróniát érzek Ruven mondatában úgy, hogy közben feltűnik az a mód, ahogyan Ruven Dannyt szólítja. Sokkal inkább az édesapja gyülekezetének egyik tagjaként nevezi Dannyt Ruven, ahelyett, hogy a nevéen szólítaná. Ettől eltekintve, úgy tűnik, hogy Ruven mindkét esetben megkéri Dannyt, hogy legyen a kísérője, amikor az épületbe megérkezik.

A regényben olvasható további mondatokból, Ruven narrációján keresztül megtudhatjuk, hogy végül megmosakszik, felöltözik és megkéri Manyát, az alkalmazottat, hogy édesapjának mondja el útnak indulását, és végül Dannyvel együtt elhagyja a házat. Így az olvasóban realizálódik az alkalmazott neve. Ő Manya. Egyértelművé válik továbbá, hogy Ruven édesapja nem tartózkodik otthon a fenti beszélgetés idején. Mindezekon túl, bármilyen okból is olvashattuk az idézett mondatokat – talán Ruven nem kívánt sietni, vagy a Danny édesapja iránti tisztelet okán –, végül mégis elmegy Dannyvel, elfogadva édesapjának meghívását az imaházba.

Chaim Potok *A kiválasztott* című regénye egy általam bemutatott részletének, a két főszereplő tinédzser fiú közötti párbeszéd mondatonkénti értelmezési lehetőségeinek vizsgálatát követően, visszatérek a korábbiakban ismertetett nyelvi elemzési módhoz, a 'SPEAKING grid' (beszélő rács) analízáló módszerhez. A fentiekben összegeztem, hogy az egyes betűk a szisztéma rövidítésében mit jelentenek. Most bemutatom ennek a területnek az alkalmazhatóságát *A kiválasztott* című regényen keresztül. Az általam már eddig elemzett diskurzust mutatom be a 'SPEAKING grid' (beszélő rács) elméleten keresztül:

10.13146/OR-ZSE.2016.002

- S = setting and scene (környezet [közeg] és helyszín) – Ruven otthona,
P = participants (résztevők) – Danny és Ruven,
E = ends (célok [végkifejletek]) – elmenni Danny édesapjához,
A = act sequence (cselekménysorozat) – Danny megérkezése utáni beszélgetés,
K = key (kulcs [megoldás]) – humorral történő időkitöltés,
I = instrumentalities (eszközök) – kérdések és kijelentések,
N = norms of interaction and interpretation (az egymásra hatás és az értelmezés normái) – tisztelet és baráti hangvétel,
G = genre (műfaj) – párbeszéd.

A diskurzus helyszíne Ruven otthona, ahol a két barát, Danny Saunders és Ruven Malter beszélgetnek. Célmeghatározás szempontjából Dannyé az elsődleges: rávenni Ruvent, hogy elmenjen vele édesapjának imaházába. Másodsorban igaz az, hogy Ruven elképzelése is ugyanaz, elmenni és megismerni Danny édesapját. Mindkét fél egyaránt használ kérdéseket és válaszokat annak érdekében, hogy hangsúlyossá tegyék saját mondanivalójukat ebben a Danny megérkezését követő párbeszédben. Kommunikációjukban előfordulnak eldöntendő kérdések is úgy, hogy közben válaszaik, illetve kijelentéseik kéréseket és állításokat is kifejeznek. A dialógus hangneme természetes, amelynek során olykor humor fedezhető fel. Ez az a humor, amely végül a felvetett kérdés megoldásaként szolgál, ez a kulcsmozzanata Danny és Ruven társalgásának. Fontos kiemelni, hogy a kommunikáció résztvevői tisztelettel viseltetnek egymás iránt, egyszer sem vágnak egymás szavába a beszélgetés során, valamint megfigyelhető, hogy egymás kigúnyolására sem kerül sor. Az idézett részlet műfaja párbeszéd, méghozzá egy baráti hangvételű dialógus.

A Danny és Ruven közötti beszélgetés témáját és stílusát tekintve egyaránt speciális. Egy különleges zsidó közegben zajlik ez a párbeszéd két tizenéves fiú között, akik mindketten vallásosak, vallásos nevelésben részesülnek, de nem ugyanazt az irányzatot képviselik. Danny Saunders egy hászid család leszármazottja, a hászid hagyományvilág és vallásosság örököse, az élet vidám dolgainak fontosságával együtt, míg Ruven Malter egy ortodox (litván) család tagja, az annak megfelelő gondolkodás és vallási szokások tradícióinak őrzője. Így állíthatjuk, hogy egyszerre azonos, illetve más-más kultúrából is táplálkoznak, elfogadják egymást, és nem gördítenek akadályt egyikük vallásosságának útjába sem. Hagyományvilágaik különbözősége

öltözködésükben is észrevehető. Míg Danny kaftánt visel, addig Ruven nyakkendőt és zakót hord.

A párbeszéd stílusában a baráti légkör érezhető, ugyanakkor egyfajta irónia is megfigyelhető a gyülekezet öltözködésére vonatkozóan. A társalgás témája azért különleges, mert kirajzolódik belőle az a tisztelet, amely a két fiúban egymás iránt megtalálható, valamint az a tekintély, amely Danny Saunders édesapját körülveszi a közösségén belül és azon kívül egyaránt. Az olvasó számára talán érdekes lehet az a megfogalmazás és jelentéstöbblet, amely ebben a rövid diskurzusban megtalálható. Érdekes azért, mert kirajzolódik az az elvárás, amely szerint különleges előkészületek szükségesek a Danny édesapjával való találkozáshoz.

Ebben az idézetben két olyan szó található, amelyek megértése nélkül a párbeszéd értelmét veszti. A 'súl' és a 'kaftán' ez a két kifejezés. Mindkét szó zsidó vallási eredetű tartalommal bír. Ebben a fejezetben nem térek ki még egyszer részletesen arra a gondolatra, amely szerint a fenti dialógus nem értelmezhető helyesen abban az esetben, ha az olvasó nincs birtokában a 'súl' és a 'kaftán' szavak jelentésének, illetve értelmének.

Chaim Potok regénye két tinédzser zsidó fiú barátságáról szól, akik hasonló kulturális tudással és tapasztalattal rendelkeznek arra vonatkozóan, milyen zsidónak lenni. Így akár az általam korábban idézett dialógusban, akár *A kiválasztott* című írás során végighúzódo párbeszédflowamban sincs megértési problémája sem Dannynek, sem Ruvennek.

Chaim Potok regényéből tetszőlegesen kiválasztott részek esetén is hasonló elemzés készíthető a műről a fenti analízáló módszert felhasználva.

A 'The Ethnography of Communication' (A kommunikáció etnográfija) megközelítés a nyelv és a kultúra együttes tanulmányozásával foglalkozik. Fontos megvizsgálni azt a felvetést, hogy a kommunikáción keresztül hogyan jön létre a jelentés, tekintettel azokra a tényekre, amelyek szerint egyrészt a nyelv egy szabályokkal rendelkező rendszer, másrészt a nyelv valamennyi aspektusa kultúrához köthető. A kultúra egy olyan rendszer, amelynek az ember birtokában van, de ez nem azt jelenti, hogy minden ember egyformán rendelkezik vele. A kulturális antropológusok és a nyelvészek jelentőséget tulajdonítanak a kommunikációnak, így céljuk nem lehet más, mint a kommunikáció megértése. Úgy gondolom, hogy az a mód, ahogyan mi emberek kommunikálunk egymással, a kultúránkon alapul. Ez azt is jelenti, hogy a nyelvtan ismerete, valamint annak megfelelő használatával kapcsolatos ismeret

nem elegendő a kommunikáció során. Annak érdekében, hogy eredményesen kommunikáljunk más emberekkel, hasonló tudással kell rendelkezünk az adott kultúrával kapcsolatban is.

Michel Foucault azt állítja, hogy „A társalgás függetleníti magát a társadalmi gyakorlatoktól és intézményektől, amelyekben egyúttal beágyazódott is.”²³⁶ Továbbá: „A társalgás nem a stratégia közege, sokkal inkább a leleményességé.”²³⁷ A nyelv az emberek számára forrásként szolgál a kommunikáció során. Nem történik ez másként Chaim Potok írásaiban sem, így *A kiválasztott* című regényben sem. A jelen fejezet korábbi szakaszában általam a műből idézett párbeszéd is azt az elgondolást támasztja alá, amely szerint a nyelv és a kultúra között szoros kötelék található. Egyik sem létezik a másik nélkül, szimbiózisban élve egymással és harmóniában az emberrel.

8.2. Nyelvtani fordulatok *A kiválasztottban*

Egy irodalmi alkotás elemzésekor nem hagyható figyelmen kívül az a nyelv, amelyen a művet eredetileg írták, illetve az adott nyelv kifejezőképességének, szóhasználatának, szerkezetének, valamint mondatszerkesztésének vizsgálata sem mulasztható el. Az eredeti szöveg nyelvtani szerkezete mindig árulkodik a szerző szándékáról. Az olvasó megtapasztalhatja az elrejtett, így közvetett, hozzáadott értékét az irodalmi alkotásnak, tehát mindazokat a nyelvtani fordulatokat, a hiányosságot, vagy – éppen ellenkezőleg – a teljességet egy-egy mondatban. Ezért is fontos, hogy egy irodalmi alkotás bemutatása során, nem csupán a magyar fordításból dolgozzon az elemző, hanem az eredeti szöveget is használja, és valamennyi esetben idézze azt a fordítással együtt. Disszertációm jelen fejezetében én is ezt az eljárást használom úgy, hogy *A kiválasztottból* általam ábrázolt idézeteket az angol nyelv szabályait figyelembe véve, és a szerző angolságának összevetésével mutatom be.

Forrásértékű munkájában, Michael Swan a következőket írja: „A nyelv az, ami megkülönböztet minket, embereket egymástól. Ez a legnagyobb észbeli tettünk, és az alapja minden más cselekedetünknek. Külön megvalósításuk – egyes nyelveké – csodálatos struktúra.”²³⁸ A folytatásban felteszi a következő kérdéseket: „Mi a

---

²³⁶ Rabinow, 9.

²³⁷ Gordon, 251.

²³⁸ Michael Swan, *Grammar* (Oxford: Oxford University Press, 2005), xiii-xiv.

nyelvtan?” „Mi célt szolgál a nyelvtan?”²³⁹ Anélkül, hogy ezeket a kérdéseket megválaszolnánk, megállapítható, hogy a nyelvet a szavak mellett, a nyelvtan teszi érthetővé és alkalmazhatóvá, mert „szükséges egy olyan mód, amelynek segítségével a kifejezések és mondatok struktúrája leírható.”²⁴⁰

A kiválasztott című regény 1967-ben jelent meg először nyomtatásban az Amerikai Egyesült Államokban. A mű angol nyelven íródott, cselekménye az 1944 és 1950 közötti időszakot öleli fel a modern kor földjén (az Amerikai Egyesült Államokban), egy hagyományos zsidó közösség mindennapi életét ábrázolva. Chaim Potok írása tükrözi a szerző nyelvismeretét, ami magában foglalja az angol, a héber, valamint a jiddis nyelvek mindegyikét.

8.2.1. Ábrázoló bemutatás: a mondatszerkezet változatossága

Elsőként lássunk egy leíró gondolatsort!

“It was a large room and looked to be the exact size of the apartment in which my father and I lived. What was my father’s bedroom was here the section of the synagogue that contained the Ark, the Eternal Light, an eight-branched candelabrum, a small podium to the right of the Ark, and a large podium about ten feet in front of the Ark. The two podiums and the Ark were covered with red velvet. ... the walls were painted white. The wooden floor was a dark brown. The three rear windows were curtained in black velvet. The ceiling was white, and naked bulbs hung from it on dark wires, flooding the room with harsh light.”²⁴¹

„Hatalmas helyiség volt, látszólag éppen akkora, mint a lakás, amelyben apámmal laktunk. Az apám hálósobájának megfelelő helyiség volt itt a zsinagóga, volt benne frigyszekrény, örökmécses és nyolcágú gyertyatartó, egy kis dobogó a frigyszekrénytől jobbra és egy nagy, legalább háromméteres dobogó a frigyszekrény előtt. A két dobogót és a frigyszekrényt vörös bársony

---

²³⁹ Swan, 3.

²⁴⁰ George Yule, *The Study of Language – An Introduction* (Glasgow: Cambridge University Press, 1994), 69.

²⁴¹ Potok, *The Chosen*, 121.

borította. ... A falakat fehérre festették. A fapadlót sötétbarnára. A három hátsó ablakot fekete bársonnyal sötétítették el. A fehér mennyezetről sötét dróton csupaszz villanykörték lógtak alá, éles fénnel árasztva el a helyiséget.”²⁴²

Mindezeket a mondatokat Ruven narrációjából ismerhetjük meg, aki a fenti módon látja azt az épületet, ahol a Saunders család lakik. Az idézett szöveg szerint az olvasó könnyen elképzelheti, hogyan néz ki a zsinagóga Dannyék otthonának földszintjén.

Az idézet hét mondatból áll. Egy olyan gondolatsort olvasunk, amely egyszerű múlt időben (Simple Past Tense) íródott, egyszerű és összetett mondatokat (Simple and Complex Sentences) tartalmaz aktív és szenvedő szerkezetek (Active and Passive Voice) felhasználásával.

A citátum első mondata 'It was a large room and looked to be the exact size of the apartment in which my father and I lived.' ('Hatalmas helyiség volt, látszólag éppen akkora, mint a lakás, amelyben apámmal laktunk.') három részből álló összetett mondat, amelyet az 'and' ('és') kötőszó köt össze elsőként mellérendelő módon (Coordination), majd az 'in which' ('amelyben') alárendelő szó tesz alárendeltté (Subordination). A mellérendelő mondatok azon csoportjába tartozik a mondat első része – a két mondatrész közötti kapcsolatot mutatva –, amelyben a második mondatrész kiegészíti az elsőt.²⁴³ Az alárendelő összetétel (Relative Clause) egy tárgyra utal, és használatát tekintve – mivel két szóból áll – a kötőszó elhelyezkedése az angol nyelvtan szabályai szerint módosulhat a következőképpen: '... which my father and I lived in.'²⁴⁴

A regény következő mondata: 'What was my father's bedroom was here the section of the synagogue that contained the Ark, the Eternal Light, an eight-branched candelabrum, a small podium to the right of the Ark, and a large podium about ten feet in front of the Ark.' ('Az apám hálószobájának megfelelő helyiség volt itt a zsinagóga, volt benne frigyszekrény, örökmécses és nyolcágú gyertyatartó, egy kis dobogó a frigyszekrénytől jobbra és egy nagy, legalább háromméteres dobogó a frigyszekrény előtt.') Ez egy olyan összetett mondat, amely egy kérdőszóval kezdődik, de jelen esetben nem kérdés bevezetéseként funkcionál, hanem magyarázó céllal bír. A 'What

---

²⁴² Potok, *A kiválasztott*, 124.

²⁴³ Randolph Quirk – Sidney Greenbaum, *A University Grammar of English* (Harlow: Addison Wesley Longman Limited, 1996), 257.

²⁴⁴ A. J. Thomson – A. V. Martinet, *A Practical English Grammar*, Fourth Edition (Oxford: Oxford University Press, 1994), 83.

was' ('Ami volt') kifejezés el is hagyható a mondat elejéről, és így elkerülhető a 'was' ('volt') szó kétszeri használata, azaz elkerülhető a szóismétlés; ugyanakkor a kezdő figyelemfelkeltés is elmarad. A mondatban szereplő alárendelést bevezető 'that' ('ami') szó elhagyható a mondatból anélkül, hogy jelentésbeli változás következne be a szövegben. A kifejezés elhagyása esetén a 'contained' ('tartalmazta') szó helyettesíthető a 'containing' ('tartalmazza') változattal, amely jobban mutatja a folyamatosságot a felsorolásban szereplő tárgyak állandó jelenlétében.

A folytatásban egyszerű múlt idejű, szenvedő szerkezetű (Passive Voice) mondattal találkozunk. 'The two podiums and the Ark were covered with red velvet.' ('A két dobogót és a frigyszekrényt vörös bársony borította.') A szenvedő szerkezetű mondatok esetén vagy nem fontos, vagy nem tudjuk, ki a cselekvő személye.²⁴⁵ Így van ez ebben a mondatban is. A lényeges dolog az, hogy a cselekmény megtörtént, a dobogók, valamint a frigyszekrény vörös bársonnyal történő befedését valaki végrehajtotta. Nyelvtani szempontból ez a mondat teljesen illeszkedik az előbbiekhez, akár csak a következő rövid gondolat is: 'the walls were painted white.' ('A falakat fehérre festették.') Mindkét szerkezet megfelel az angol nyelv szabályainak, amely szerint a szenvedő szerkezetű mondatban az aktív mondat tárgya alannyá válik úgy, hogy közben a 'to be' ('lenni') létige a kívánt igeidőbe kerül, az aktív mondatban szereplő ige pedig befejezett formát (Past Participle) ölt. Az első szenvedő szerkezetű mondat aktív formája a következő: 'Somebody covered the two podiums and the Ark with red velvet.' ('Valaki beborította a két dobogót és a frigyszekrényt vörös bársonnyal.'). ahol az alany a 'Somebody' ('Valaki'), a 'cover' ('beborítani, lefedni') ige egyszerű múlt időben szerepel, a mondat tárgya pedig 'the two podiums and the Ark' ('a két dobogó és a frigyszekrény'), amely a szenvedő szerkezetben az alany szerepét tölti be. A regényből vett idézetben a létige egyszerű múlt időbe kerül, valamint az aktív mondatban szereplő ige befejezett formáját használva kapjuk a 'were covered' ('be voltak borítva') kifejezést.²⁴⁶ A másik mondat aktív változata: 'Somebody painted the walls white.' ('Valaki fehérre festette a falakat.') Az előbbiekben leírt szabályszerűségeket figyelembe véve a szenvedő szerkezetű mondat alanya a 'walls' ('falak'), az aktív mondat tárgya; az igét és a létigét vizsgálva azt látjuk, hogy a 'paint' ('festeni') ige és a létige múlt idejű összetételéből alakul ki a 'were painted' ('le voltak festve') kifejezés.

---

²⁴⁵ Thomson – Martinet, 263.

²⁴⁶ Uo., 263-268.

Az idézet következő mondatának fordítása nem pontos. 'The wooden floor was a dark brown.' ('A fapadlót sötétbarnára.') A magyar fordításban ugyanis azt sugallja a fordító, hogy az előző mondatot folytatja a szerző a falfestéssel kapcsolatosan. Az eredeti angol szöveg azt mondja, hogy 'A fapadló sötétbarna volt.' Ez egy egyszerű mondat egyszerű jelen időben, semmi sem utal szenvedő szerkezetre ebben az összetételben.

A 'The three rear windows were curtained in black velvet.' ('A három hátsó ablakot fekete bársonnyal sötétítették el.') mondat is szenvedő szerkezetű. Aktív formája: 'Somebody curtained the three rear windows in black velvet.' ('Valaki fekete bársonnyal sötétítette el a három hátsó ablakot.') Nem lényeges, vagy nem ismert, hogy ki sötétítette el az ablakokat. A 'curtain' ('függöny') főnév igévé képzésével, majd annak múlt idejű alkalmazásával, a befejezett formáját használva, valamint a létige múlt idejű formájával keletkezik a 'were curtained' ('el volt sötétítve') kifejezés. A mondat alanya a 'The three rear windows' ('A három hátsó ablak').²⁴⁷

Az idézet záró mondata, 'The ceiling was white, and naked bulbs hung from it on dark wires, flooding the room with harsh light.' ('A fehér mennyezetről sötét dróton csupasz villanykörtek lógtak alá, éles fénnel árasztva el a helyiséget.') összetett mondat. A mellérendelő mondatszerkezetet az 'and' ('és') kötőszó köti össze, kiegészítve az első mondatrész tartalmát.²⁴⁸ A folytatásban kötőszó nélküli alárendelést látunk, így utal a cselekmény, a helyiségben található világítás folytonosságára. Ez a mondatrész bevezethető a 'that' ('ami') kötőszóval is, valamint az ige múlt idejének alkalmazásával együtt is használható a kötőszóval: 'that flooded' ('ami elárasztotta').²⁴⁹

A fenti idézet Chaim Potok angolságáról a szóhasználatával is árulkodik, nem csupán a nyelvtani szerkezetek alkalmazásával teszi ezt meg. Két kifejezést emelek ki a szövegből. Az 'apartment' ('lakás') szó főként az Amerikai Egyesült Államokban használatos, az Egyesült Királyság területén elfogadottabb a 'flat' elnevezés. A 'ten feet' ('tíz láb' = 'háromméteres')²⁵⁰ mértékegység elsősorban szintén az Amerikai Egyesült Államokban és Nagy-Britanniában alkalmazott, Európa többi országában az SI mértékrendszer használata a gyakorlat.²⁵¹

²⁴⁷ Thomson – Martinet, 263-268.

²⁴⁸ Quirk – Greenbaum, 257.

²⁴⁹ Thomson – Martinet, 82-83.

²⁵⁰ 1 láb = 30,48 cm.

²⁵¹ SI mértékrendszer = Mértékegységek Nemzetközi Rendszere (Système International d'Unités). A XI. Általános Súly- és Mértékügyi Konferencia fogadta el azt a mértékegységrendszert 1960-ban, amely a tízes számrendszert és néhány kiválasztott mértékegységet vesz alapul.

8.2.2. Baráti párbeszéd: a mondatszerkezet egyszerűsége

A folytatásban egy rövid dialógus következik, amelyben megfigyelhető a mondatok tömörsége és rövidegsége utalva arra, hogy a megszólalók már jól ismerik egymást, és rövid információk felhasználásával is megértik a másik felet:

“I’m sorry,” I said. “It just seems strange to me, your studying German.”

“What’s so strange about it?”

“Nothing. How are you teaching it to yourself?”

“There’s a grammar book in the reference library. I’m almost done memorizing it. It’s an interesting language. Very technical and precise. It’s amazing the way they put nouns together.”²⁵²

„– Bocs – mondtam. – Csak hát olyan különös, hogy németül tanulsz.

– Mi benne a különös?

– Semmi. Hogy lehet nyelvet egyedül tanulni?

– Van egy nyelvtankönyv a szabad polcon. Már majdnem az egészet tudom kívülről. Érdekes nyelv. Nagyon módszeres és precíz. Elképesztő, ahogy a főneveket összerakják.”²⁵³

Az idézet nem csupán nyelvtani szempontból érdekes. Fontos megemlíteni azt a tényt, hogy ebben a részletben mesél Danny Saunders arról, hogyan tanul idegen nyelvet, jelen esetben milyen módon ismerkedik meg önállóan a német nyelvvel. A nyelvtani megközelítésen és elemzésen túl, *A kiválasztott* című regény önéletrajzi alapokon nyugvó vonulatait tekintve is lényegesnek tartom ezt a gondolatsort. A szerző, Chaim Potok nyelvtanulási módszeréről, valamint az idegen nyelvekhez történő megközelítéséről is képet kap az olvasó. Egyedül megtanulva a nyelvkönyvet, a szóösszetételeket csodálva mutat nyitottságot, valamint beszél a német nyelv szépségeiről Danny, és így Chaim Potok is.

A mondatokat elemezve megfigyelhető, hogy a beszélgetés során a magyarázó kiegészítéseket leszámítva, az általánosságot kifejező, illetve a rendszeresen

---

²⁵² Potok, *The Chosen*, 157.

²⁵³ Potok, *A kiválasztott*, 159.

megismétlődő cselekmények esetén használatos egyszerű jelen időben (Simple Present Tense) íródtak a fenti sorok.

Az idézet kezdete egy hétköznapi mondat, amely a szóbeli megnyilvánulásokban gyakran előforduló rövid formát hordozza magában a személyes névmás vonatkozásában. Az 'I'm sorry,' ('Bocs') kifejezés teljes alakja 'I am sorry.' Az 'I said.' ('mondtam.') hozzáfűzés kiegészíti az előbbi párbeszédkezdetet. Ez a mondat egyszerű múlt időben (Simple Past Tense) íródott.

A következő mondat két tagmondatból álló egységet alkot. Az 'It just seems strange to me, your studying German.' ('Csak hát olyan különös, hogy németül tanulsz.') első része nyelvtani szempontból nem hordoz különleges tartalmat tekintettel arra, hogy egyszerű jelen időben lévő mondatról van szó. A második egység birtokos szerkezet, amely egy birtokos személyes névmásból és egy gerundiumból (Gerund) áll.²⁵⁴ Az első mondatrész kezdő szava, az 'It' ('az') egyes szám harmadik személyű, tárgyra vonatkozó személyes névmás, az említett birtokos szerkezetre vonatkozik. A két tagmondat helyett használható egy mondatként a következő: 'Your studying German just seems strange to me.' ('Németül tanulásod különösnek tűnik számomra.')255 Egy másik lehetőség pedig bővítő értelmű kifejezésnek tekinteni az egység második részét. Ilyenkor a következő történik: 'It just seems strange to me that you study German.' ('Csak hát olyan különös, hogy németül tanulsz.') Folyamatos alakban pedig: 'It just seems strange to me that you are studying German.' ('Csak hát olyan különös, hogy németül tanulsz.') Ezekben az esetekben az 'It' ('az') alanyként viselkedik az általános ige mellett.²⁵⁶

A következő mondat kérdés, amelyben egyszerű jelen időben szerepel a létige rövid alakja. A 'What's so strange about it?' ('Mi benne a különös?') teljes alakja 'What is so strange about it?' ('Mi benne a különös?') A rövidített alak szóbeli használata gyakori a beszélt angol nyelvben, míg a hivatalos dokumentumok esetén a teljes alak használatos.

A folytatásban szereplő 'Nothing. How are you teaching it to yourself?' ('Semmi. Hogy lehet nyelvet egyedül tanulni?') kérdés folyamatos jelen időben (Present Continuous Tense) áll, utalva arra, hogy a nyelvtanulás egy folyamat, amelynek eredménye a nyelvtudás.

---

²⁵⁴ Gerundium: Főnévi igenév olyan alakja, amely névszó meghatározására szolgál. Az angol nyelvben: a főnévi igenév + 'ing' formátum.

²⁵⁵ Thomson – Martinet, 75-80.

²⁵⁶ Uo., 78.

A 'There's a grammar book in the reference library.' ('Van egy nyelvtankönyv a szabad polcon.') az előbbieken már említett csoportba tartozó mondat, mert egyszerű jelen időben szerepel úgy, hogy közben a létige rövid alakját használja a szerző. Kiemelem azonban a 'There's' = 'There is' ('Van') szerkezet jelenlétét, amely a mondat állítmánya, és létezését határoz meg. Ebben a mondatban a nyelvtankönyv létezése a lényeges.

A következő mondat nyelvtani szempontból különösen érdekes. Az 'I'm almost done memorizing it.' ('Már majdnem az egészet tudom kívülről.') egyszerű mondat a nyelvtani szabályoktól eltérő összeállítás. Az 'almost' ('majdnem') szó arra utal, hogy a megjeleníteni kívánt nyelvtani szerkezet a befejezett jelen idő (Present Perfect Tense), amelyet akkor használunk, amikor a cselekvés a múltban kezdődött és hatással van a jelenre, vagy még a jelenben is tart. A személyes névmást, annak számától és személyétől függően, a 'have / has' szavak egyike, majd az ige befejezett alakja követi. Így az idézett mondat helyesen: 'I've [= I have] almost done memorizing it.' ('Már majdnem az egészet tudom kívülről.') További érdekessége az egységnek a befejezett jelen idő és a gerundium együttes alkalmazása. A gondolat leegyszerűsíthető az 'I've almost memorized it.' ('Már majdnem az egészet megtanultam kívülről.') formátumra.

A folytatásban két összetartozó mondatot olvasunk: 'It's an interesting language. Very technical and precise.' ('Érdekes nyelv. Nagyon módszeres és precíz.') Az első részben ismét a létige rövid alakjával találkozunk, míg a második egység nyelvtani szempontból hiányos, mert nincs sem alany, sem állítmány, mégis egyértelmű, hogy az előző gondolathoz tartozik, annak folytatásaként tekinthető.

A fenti idézet zárása a következő, a létige rövid alakját tartalmazó, egyszerű jelen idejű mondat: 'It's amazing the way they put nouns together.' ('Elképesztő, ahogy a főneveket összerakják.') Az 'It' ('Az') a már korábban említett egyes szám harmadik személyű, tárgyra vonatkozó személyes névmás, amely a 'way' ('út, mód') kifejezés értelmét erősíti meg. A mondat ilyenkor a következő: 'The way they put nouns together is amazing.' ('Elképesztő, ahogy a főneveket összerakják.') Más megközelítésben a mondat kiegészíthető a 'how' ('hogyan') kérdőszóval alárendelő összetétel formájában. 'It is amazing the way how they put nouns together.' ('Elképesztő, ahogy a főneveket összerakják.')

---

²⁵⁷ Quirk – Greenbaum, 317-318.

Átfogó, nyelvtani összefoglaló kötetükben, Randolph Quirk és Sidney Greenbaum a főnevet nevezik meg, mint az angol nyelv elsődleges elemét.²⁵⁸ Nem véletlen tehát, hogy Danny, és így Chaim Potok is a főnevet említi meg a regényben, közben elismeréssel szólva itt ugyan a német nyelv felépítésének logikájáról.

8.2.3. Monológ: érzelmek és indulatok a mondatszerkezetben

Végül egy olyan részletet idézek a regényből, amelyet egy monológból emelek ki annak érzékeltetése céljából, hogyan kezelhetőek az indulati megnyilvánulások a nyelvi megközelítés szempontjából. Reb Saunders a következőket mondja Ruvennek, és általa saját fiának, Dannynek:

“You think I was cruel? Yes, I see from your eyes that you think I was cruel to my Daniel. Perhaps. But he has learned. Let my Daniel become a psychologist. I know he wishes to become a psychologist. I do not see his books? I did not see the letters from the universities? I do not see his eyes? I do not hear his soul crying? Of course I know. For a long time I have known. Let my Daniel become a psychologist. I have no more fear now. All his life he will be a tzaddik. He will be a tzaddik for the world. And the world needs a tzaddik.”²⁵⁹

„Úgy véled, kegyetlen voltam? Igen, a szemedből látom, hogy úgy véled, kegyetlen voltam Daniel fiamhoz. Meglehet. De tanult belőle. Legyen Daniel fiamból pszichológus. Tudom, hogy pszichológus akar lenni. Hogy nem látom a könyveit? Hogy nem láttam az egyetemekről érkezett leveleket? Hogy ne látnám a szemét? Ne hallanám a síró lelkét? Persze, hogy tudom. Régóta tudom. Legyen Daniel fiamból pszichológus. Már nincs mitől félnem. Cádik lesz egész életében. A világnak pedig szüksége van a cádikra.”²⁶⁰

---

²⁵⁸ Quirk – Greenbaum, 18.

²⁵⁹ Potok, *The Chosen*, 287.

²⁶⁰ Potok, *A kiválasztott*, 284-285.

Ez a rövid idézet érzelmekben gazdag, indulatoktól fűtött, ugyanakkor nyelvtani szempontból különösen érdekes. Több igeidő, különböző nyelvtani szerkezetek, valamint a mondatfajták változatossága jellemzi a fenti monológot.

Az első mondat egy kérdőhangsúllyal nyomatékosított kijelentés. A 'You think I was cruel?' ('Úgy véled, kegyetlen voltam?') kérdésként történő megjelenése esetén két részből tevődik össze a kifejezés a következők szerint: 'What do you think? Was I cruel?' ('Mit gondolsz? Kegyetlen voltam?').

A folytatásban szereplő mondat összetett szerkezetű. A 'Yes, I see from your eyes that you think I was cruel to my Daniel.' ('Igen, a szemedből látom, hogy úgy véled, kegyetlen voltam Daniel fiamhoz.') szóösszetételben a 'that' ('ami') szó főnévi mellékmondatot határoz meg az ige tárgyaként (Noun Clause as Object of a Verb).²⁶¹ Az 'I see' = 'I can see' ('látom') ige tárgyát jeleníti meg a 'that' ('ami') kifejezéssel bevezetett mellékmondat.

'Perhaps.' ('Megléhet.') – áll a következőkben, egyszerű gondolatként.

A folytatásban egy befejezett jelen idejű mondatot látunk, annak valamennyi szabályszerűségével együtt: 'But he has learned.' ('De tanult belőle.')

A következő szerkezet megengedő, és javaslat kifejezésére szolgál. A 'Let my Daniel become a psychologist.' ('Legyen Daniel fiamból pszichológus.') mondat a harmadik személyre vonatkozó felszólító mód (The Third Person Imperative) szabályosságát hordozza magán. A 'Let' ('Enged') szót egyes szám vagy többes szám harmadik személyű kifejezés, jelen esetben 'my Daniel' ('Danielem' = 'Daniel fiam'), majd sima főnévi igenév (Bare Infinitive) 'become' ('válni valamivé') követ.²⁶² Ez a mondat kétszer szerepel a bekezdésben, így az ismételés megerősítő, megengedő és beletörődő szerepe is hangsúlyosabb.

Az 'I know he wishes to become a psychologist.' ('Tudom, hogy pszichológus akar lenni.') mondat teljes alakja 'I know that he wishes to become a psychologist.' ('Tudom, hogy pszichológus akar lenni.'), ahol a 'that' ('ami') szó olyan tagmondatot vezet be, amely az ige tárgyaként jelenik meg. A 'wish' ('óhajt') kifejezés főnévi igenevet vonz, ezért áll utána 'to become' ('válni valamivé') alak.²⁶³

A folytatásban, az idézet kezdetén található szerkezethez hasonlóan, kérdőhangsúllyal nyomatékosított mondatok következnek. Az 'I do not see his books?'

---

²⁶¹ Thomson – Martinet, 304-305.

²⁶² Uo., 245.

²⁶³ Uo. 156.

(‘Hogy nem látom a könyveit?’), ‘I do not see his eyes?’ (‘Hogy ne látnám a szemét?’) és ‘I do not hear his soul crying?’ (‘Ne hallanám a síró lelkét?’) szerkezetek mindegyike egyszerű jelen időben van úgy, hogy a hangsúlyozást a segédige és a tagadószó együttes használata is erősíti. A ‘do not’ (‘nem’) forma megfelelő a tagadás kifejezésére. Egyszerű jelen idejű, tagadó kérdésként megfogalmazva az előbbieket, a szabály szerint: ‘Do I not see his books?’ (‘Hogy nem látom a könyveit?’), ‘Do I not see his eyes?’ (‘Hogy ne látnám a szemét?’) és ‘Do I not hear his soul crying?’ (‘Ne hallanám a síró lelkét?’) kérdéseket kapjuk.²⁶⁴ Ez utóbbi mondatban a ‘hear’ (‘hallani’) ige vonzataként, a folyamatosságra utaló gerundiumot találunk: ‘crying’ (‘sírás’).

Az előbbi mondatokba ékelődve egyszerű múlt időben lévő, kérdőhangsúllyal ellátott állítást találunk. Az ‘I did not see the letters from the universities?’ (‘Hogy nem láttam az egyetemekről érkezett leveleket?’) szerkezet szabályos alakja: ‘Did I not see the letters from the universities?’ (‘Hogy nem láttam az egyetemekről érkezett leveleket?’)²⁶⁵

Az ‘Of course I know. For a long time I have known.’ (‘Persze, hogy tudom. Régóta tudom.’) mondatok összetartoznak. Elsőként egy egyszerű jelen idejű, majd egy befejezett jelen időben lévő kifejezés ad megerősítést a korábban feltett kérdésekre.

A folytatásban, az ‘I have no more fear now.’ (‘Már nincs mitől félnem.’) kijelentésben a ‘have got’ (‘birtokolni’) ige rövid alakját használja a szerző. Teljes formában a mondat: ‘I have got no more fear now.’ (‘Már nincs mitől félnem.’)

Az ‘All his life he will be a tzaddik. He will be a tzaddik for the world.’ (‘Cádik lesz egész életében.’) mondatok következnek. Mindkét szerkezet egyszerű jövő időben (Simple Future Tense) szerepel, és egymás kiegészítésére szolgálnak. Egyszerű jövő időben a ‘will’ (‘akarni’) segédige után az ige szótári alakját használjuk annak kifejezésére, hogy valami a jövőben történni fog.²⁶⁶ Jelen esetben mindkét mondatban a ‘will be’ (‘lesz’) kifejezést látjuk.

Az idézet utolsó gondolata: ‘And the world needs a tzaddik.’ (‘A világnak pedig szüksége van a cádikra.’) Ez egyszerű jelen időben álló mondat, amelynek kezdőszava az ‘And’ (‘És’) szorosán összekapcsolja ezt a kijelentést az előző mondatokkal, akár egy mondatban is megfogalmazhatóak lennének: ‘All his life he will be a tzaddik, and the world needs a tzaddik.’ (‘Egész életében cádik lesz, és a világnak szüksége van

---

²⁶⁴ Thomson – Martinet, 159.

²⁶⁵ Uo., 161.

²⁶⁶ Uo., 180-194.

cádikra.'). A 'need' ('szükségesnek lenni') ige vonzata egyaránt lehet főnév és ige is.²⁶⁷ Ebben az esetben főnév áll vonzatként: 'needs a tzaddik' ('cádikra van szükség').

Olyan idézettel ismerkedtünk meg az előzőekben *A kiválasztottból*, amelyben különösen fontos a mondatok egymásra épülése, sorrendje, valamint nyelvtani pontatlanságuk és egyszerűségük az érzelmek kifejezése, valamint az indulatok kezelése szempontjából. Reb Saunders érzelmi túlfűtöttsége, feszültsége és ingerültsége, ugyanakkor az eseményekbe történő belenyugvása egyaránt végighúzódik a fenti szövegrészleten, és mindezek az angol nyelvtan szabályain keresztül is nyomon követhetőek.

8.3. Chaim Potok és az angol nyelv

Tanulmánykötetében, Jeremy Harmer öt ismérvet sorol fel az anyanyelvi szintű nyelvtudás jellemzőjeként. Ezek a következők: kiejtés, nyelvtan, szókincs, társalgás és nyelvtani készségek, amelyek az olvasást, az írást, a beszédet, valamint a hallás utáni szövegtértést határozzák meg.²⁶⁸ Mindezeket az elemeket az angol nyelvet idegen nyelvként tanulóknak is el kell sajátítaniuk úgy, hogy közben nem szabad figyelmen kívül hagyniuk a nyelvváltozatokat, valamint a nyelvjárásokat sem.²⁶⁹ „Egy nyelv, amelyen emberek milliói beszélnek és írnak, természetesen nagyon távol van az egységességtől. Amit az aktuális életben találunk sokkal inkább egy köteg variáció, mintsem egy egyszerű homogén nyelv. Ilyen módon több angol nyelv létezik, és nem csupán egy.”²⁷⁰

Chaim Potok az amerikai-zsidó irodalom második generációjának képviselője. Jellemző rá, hogy szülei anyanyelvét, a jiddis nyelvet is elsajátítja. Az angolt gyermekként tanulja meg, és műveit is ezen a nyelven írja. Nem mellékes tehát *A kiválasztott* című regény nyelvtanulásról szóló párbeszéde, mert Potok emlékezetében élesen kirajzolódik az ő egykori angol nyelvtanulásának módja.

A fenti idézetekből látható, hogy Chaim Potok angolságában egyaránt megtalálható a hétköznapi beszélt nyelv egyszerűsége, a hiányos és a teljes mondatok

²⁶⁷ Thomson – Martinet, 142-146.

²⁶⁸ Jeremy Harmer, *The Practice of English Language Teaching – New Edition* (London, New York: Addison Wesley Longman Limited, 1997), 11-20.

²⁶⁹ Uo., 21-30.

²⁷⁰ L. T. András – E. Stephanides, *An Outline of Present-Day English Structure – Phonetics and Phonology* (Budapest: Tankönyvkiadó, 1990), 19.

változatossága; az összetettség mellérendelésekben és alárendelésekben is kifejeződik, valamint példát láthattunk a bonyolultabb mondatszerkesztésre is. Mindezek alátámasztják a szerző angol nyelvismeretét, valamint igazolják nyelvtani szabálytudását is. Regényében Chaim Potok az egyszerűbb nyelvtani elemeket használja. A tő- olykor körmondatok során szóhasználatában jiddis és héber kifejezések is gyakran fordulnak elő. Az általa feldolgozott téma, valamint családi indíttatása és szűkebb közege is ezt indikálják.

9. ÖSSZEGZÉS

9.1. A kiválasztottnak lenni

A hagyomány szerint: „A zsidó nép a kiválasztott.”²⁷¹ Nem ők választották maguknak, hanem az Örökkévaló adományozta ezt nekik. Tekintettel arra, hogy az emberek beleszületnek egy kultúrába, minden egyénnek megvan a saját helye a világban. A zsidó emberekre jellemző az úgynevezett kettős kötődés. Egyfelől kötődnek vallásukhoz, amelynek népi aspektusai is vannak, de a nép és a vallás nyelvét már kevesen ismerik. Másfelől kötődnek az országhoz, amely számukra a szülőföld, az otthon és a haza. Dannyn keresztül ugyan, de Reb Saundersszel mondatja ki a szerző a zsidó gondolkodásmód alapját:

„Az ember Isten teremtménye, és ... a zsidóknak küldetésük van ebben az életben. ... Hogy engedelmessé legyenek Istennek.”²⁷²

A kiválasztott New York hászid közösségében játszódik, ahol még megmaradt a Kelet-Európából származó közösségek különleges életformája. A regény alaptörténete két vallásos zsidó generációról szól, egyrészt egy fiúról, aki egyidőben harcol az édesapjával szemben és önmaga ellen is, másrészt az édesapáról, aki az általa legjobbnak tartott módon szeretné felnevelni a fiát. A főszereplő, Danny az Örökkévaló szavait testesíti meg, tekintettel arra, hogy életét a Tóra szerint éli. Ezen kívül, szeretné megőrizni saját identitását. Ez az oka annak, hogy édesapjával nézeteltérésbe kerül. A történeten keresztül a regény egyértelműen megmutatja a zsidó emberek hagyományaikhoz és lelki örökségeikhez való ragaszkodását.

A kiválasztott című regényben valamennyi karakter harcol önmaga kiválasztott voltával szemben. Míg a szereplők élete születésüktől fogva kiválasztott, addig valamennyiüknek van választási lehetősége életmódjukat tekintve.

Reb Saunders természetesnek tartja azt, hogy közössége számára zsidónak lenni a Tóra és a Talmud tanulmányozását és az Örökkévaló törvényeinek betartását jelenti. Emellett, ő az, aki megválasztja fia felnevelésének módját. Ő az, aki a csendet választja,

---

²⁷¹ „The Chosen: Themes, Motifs & Symbols,” *SparkNotes*.

²⁷² Potok, *A kiválasztott*, 84.

tekintettel arra, hogy gyermekkorában őt is így nevelte az édesapja.²⁷³ „David Malter számára zsidónak lenni egy bizonyos intellektuális és spirituális kötelességet jelent, annak érdekében, hogy az élet jelentéssel töltsön meg.”²⁷⁴ Ő a harc módját vallásának újjászületésében látja a második világháború után. A zsinagógában történő imádkozás helyett, az új zsidó állam megalapításában való részvételt választja.

Ruven azt gondolja, hogy zsidónak lenni „egy vidám találkozás vallási hagyományokkal és intellektuális tradíciókkal.”²⁷⁵ Ruven választja meg saját tanulmányai folytatásának módját. Rabbi szeretne lenni, annak ellenére, hogy az édesapja matematikusnak szánja őt. Danny szerint: „Zsidónak lenni egy nehéz teher cipelését jelenti, és egyúttal büszke intellektuális hagyományok megőrzését is magában hordozza.”²⁷⁶ Danny is választ. Megválasztja, hogyan szeretne élni. A kultúrája és a jövője kiválasztott számára, de a lelkében dúló harc lezárásaként más életmódot választ önmaga számára.

„A Danny és édesapja közötti konfliktus valójában egy konfliktus a kiválasztottság és a saját út választása között.”²⁷⁷ Minden szituációban van választás. Azzal, hogy az ember az egyik lehetőséget választja, elveszíti a másikat. Ez azzal jár együtt, hogy közben az egyén megnyeri azt a lehetőséget, amit kiválasztott önmaga számára. Így, a választás veszteséget és nyereséget is jelent. Másrésztől, kiválasztottnak lenni is veszteség, mert az ember elveszít valamit, ami nem választott a számára. Ezzel a veszteséggel azonban megnyeri azt a pozíciót, ami számára választott.

Mindazonáltal, hogy a mű végén – a szerző szerint – *A kiválasztottság* Dannyben összegződik, Ruven az, akinek több alkalommal is választania kell. Választja magának Dannyt, mint barátot; elfogadja édesapja cionizmusát; tudomásul veszi apja életfilozófiáját; valamint meg kell értenie Reb Saunders választását a tekintetben, hogy a csend erejével neveli fel fiát.²⁷⁸ „Ennek a választásnak a megértése, és ezzel együtt egy a sajátjától eltérő kultúra elfogadása áll a regény középpontjában.”²⁷⁹

A kiválasztott című regény rövid összefoglalójában, Jan M. Osborn a következő módon fogalmaz: „Két zsidó fiú a Holokauszt árnyékában történő felnőtté válásának története végtére is a szeretet választásának története, annak története, hogy másokhoz

---

²⁷³ „The Chosen: Themes, Motifs & Symbols,” *SparkNotes*.

²⁷⁴ Uo.

²⁷⁵ Uo.

²⁷⁶ Uo.

²⁷⁷ Uo.

²⁷⁸ Osborn, „The Chosen,” 390.

²⁷⁹ Uo.

szeretettel közelítsünk. Potok olyan módon mondja el a történetet, amely értelmet ad a szenvedésnek; a történetet úgy mondja el, hogy a megértés reményt szolgáltat a jövő számára.²⁸⁰

9.2. Záró gondolatok

Disszertációmban Chaim Potok *A kiválasztott* című regényének elemzésével foglalkoztam. Tettem ezt úgy, hogy értelmezési lehetőségeket kínáltam az olvasó számára, a mű több szempontból történő vizsgálatával, az adott területre vonatkozó szakirodalom – legyen az újságcikk, tanulmány, tanulmánykötet, nyomtatott szótár vagy lexikon – felhasználása mellett. Megközelítesemben a következő aspektusok szerepeltek:

1. az amerikai-zsidó irodalom fogalma és generációi;
2. a szerző munkássága;
3. a regény utóélete;
4. a regény műfaja és szerkezeti felépítése;
5. a kultúra-, valamint a Másik-kérdésköre;
6. a szubjektum és az identitás vonulatai;
7. a kettős kötődés és a Jónás-komplexus elmélet;
8. a regényben szereplő nevek bemutatása;
9. a mű címének értelmezése;
10. a mű munkacímének vizsgálata történelmi szemszögből;
11. az apa-fiú kapcsolat jellemvonásai; valamint
12. nyelvi és nyelvtani elemzés.

A kiválasztott első mondata egy szakadékról árulkodik. Egy olyan szakadékról, amelynek átlépését kísérel meg az olvasó, amikor a főszereplő fiúk, Danny Saunders és Ruven Malter barátságán keresztül két világot ismer meg, a szerző szemével ábrázolva azokat:

„Életünk első tizenöt esztendejében alig öt háztömbnyire laktunk Dannyvel, mit se tudva egymásról.”²⁸¹

---

²⁸⁰ Osborn, “The Chosen,” 390.

²⁸¹ Potok, *A kiválasztott*, 9.

Kathryn McClymond szerint, regényének első két oldalán, Chaim Potok egy ellentétet ábrázol, amely alapján nem a hászid zsidók tűnnek különösnek a modern amerikaiak számára, sokkal inkább az ortodox közösség látszik idegennek a hászid közeg szemében. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy Ruven szerepe nem központi a műben, nem azért, mert túlságosan zsidó a nem zsidó amerikaiak gondolkodásában, hanem éppen ellenkezőleg, mert nem eléggé zsidó a hászidok szemében. Ezt ellensúlyozza Potok azzal, hogy az olvasó Ruven szemén keresztül látja az eseményeket.²⁸² Ruven a történet narrátora. „Őt bízta meg a szerző azzal, hogy képviselje az ortodox zsidó közösséget a műben, egyúttal részese legyen a modern amerikai életnek is. Mindez okozója annak, hogy más zsidókkal konfliktusba kerül, legjelentőségtejtjesebben Dannyvel és Reb Saundersszel.”²⁸³

A folytatásban, a jesivák közötti baseball meccs alkalmával érezteti a szerző a két zsidó irányzat közötti különbséget. Ahogy Potok 1976-ban mondja: „Abban a baseball meccsben a két zsidó ortodox irányzat nézetkülönbsége található meg. Látható a kelet-európai nézet, amely elsődlegesen befelé fordul, és nem konfrontálódik a külvilággal. Továbbá látható a nyugat-európai, objektívebb, tudományos irányzat az ortodoxián belül, amely nem fél kitekinteni a tudósokat teremtő külvilág irányába. Ezek legbelül kölcsönhatásban vannak egymással. Ez a baseball meccs.”²⁸⁴

Mindezek kiindulópontként szolgálnak *A kiválasztottban*.

Úgy gondolom, hogy az élet akkor nevezhető sikeresnek, ha az egyén miután megszerezte identitását, mindvégig meg is őrzi azt. Éppen ezért tartom a mű lényeges mozzanatának azt a pontot, amikor Danny ráébred arra, hogy édesapja nevelési módszere beteljesült. A Tizenhetedik fejezetben Ruven a következőket mondja barátjának:

„A cádik teljes némaságban ül, nem szól semmit, követői pedig figyelmesen hallgatják.”²⁸⁵

Erre Danny reakciója felismerésről és a megtapasztalásról árulkodik, egyúttal a nevelési módszer és a regény végkifejletét is realizálja az alábbiak szerint:

---

²⁸² Kathryn McClymond, “The Chosen: Defining American Judaism,” *Shofar: An Interdisciplinary Journal of Jewish Studies*. 25.2. 2007, 10.

²⁸³ Uo.

²⁸⁴ Ribalow, 13.

²⁸⁵ Potok, *A kiválasztott*, 265.

„Több igazság van ebben, mint gondolnád – suttogta. – A csendet is lehet hallgatni, Ruven. Csak most kezdek ráérezni, hogy a csendet hallgatni lehet, és tanulni is lehet belőle. Megvan a maga minősége, a maga kiterjedése. És néha szól hozzám. Élek benne. Beszél. Én pedig meghallom. ... Akarnod kell meghallani, és akkor meg is hallod. Különös, gyönyörű szövete van. Nem beszél mindig. Néha... néha sikoltozik, s hallod benne az egész világ fájalmát. Akkor fáj hallgatni. Mégis muszáj.”²⁸⁶

Az eredeti szövegben Chaim Potok a “texture”²⁸⁷ szót használja, ami utalhat szövegre, szövetre, szerkezetre és alkatra egyaránt, így utalhat magára az egész regényre is. *A kiválasztott* az a tér, ahol Roland Barthes szerint a modern író saját szövegével egy időben születik meg.²⁸⁸ „A szöveg egységét nem az eredete, hanem a rendeltetése adja, ez a rendeltetési hely azonban maga sem személyes: az olvasónak nincs történelme, életrajza vagy lelki alkata, az olvasó pusztán az a valaki, aki egybegyűjti mindazon nyomokat, amelyekből egy írás összeáll.”²⁸⁹

A regény önéletrajzi ihletését maga a szerző a következőképpen fogalmazza meg: „Évekkel ezelőtt, *A kiválasztott*ban kijelöltem egy térképet egy New York-i világról, ahol valaha utaztam. Nemcsak megtört utcákról, veszélyes sikátorokról, betonfelületekről, környékbeli iskolákról és áruházakról készítettem térképet ... egy térképet, nem csupán korai életem fizikai elemeiről, hanem a szellemi vonatkozásairól egyaránt.”²⁹⁰

Dolgozatom zárásaként Mike Field gondolatát idézem, aki a regényíró munkásságáról, *A kiválasztott* szófordulatát használva a következőket mondja Chaim Potokról: „Potok azt választotta, hogy világokat teremt a szavakból.” (“Potok has chosen to create worlds from words.”)²⁹¹

---

²⁸⁶ Potok, *A kiválasztott*, 265.

²⁸⁷ Potok, *The Chosen*, 267.

²⁸⁸ Roland Barthes, „A szerző halála,” *A szöveg öröme – Irodalomtörténeti írások* (Budapest: Osiris Kiadó, 1996), 53.

²⁸⁹ Uo., 55.

²⁹⁰ “The Chosen – Study Guide,” 8.

²⁹¹ Mike Field, “Potok Has Chosen to Create Worlds from Words,” Daniel Walden, ed. *Conversations with Chaim Potok* (Jackson: University Press of Mississippi, 2001), 100.

10. UTÓSZÓ

*„Igaz boldogság
Nem az, ha sok barátod van,
Hanem ha kiderül, jól választottál.
(Ben Jonson)²⁹²*

---

²⁹² Potok, *A kiválasztott*, 6.

ABSTRACT

American Jewish literature is a complex field containing numerous poems, short stories and novels. In my dissertation, I deal with one of the major representatives of the second generation of American Jewish writers, Chaim Potok. Next to his life, my interests go to his works, especially his first published novel, *The Chosen*.

I examine this literary work from various aspects:

- the meaning and the generations of American Jewish literature,
- the life-stages and the works of the author,
- the after-life of the novel,
- the structure and the language of this novel,
- the spectrum of the culture and of the Other,
- the role of the subject and the identity,
- the double ties and the Theory of the Jonah Complex,
- the importance of the names in the story,
- the title of this literary work focusing on the role of the characters,
- the study of the working title of the novel through historical events,
- father-son relationship, and
- the analysis of the words and of the sentences through grammatical eyes.

The Chosen is about two teenage boys and their fathers living in Williamsburg, New York, in the middle of the 20th century. Reb and Danny Saunders are from the Hassidic community while David and Reuven Malter come from the orthodox group. As time goes on, the reader meets the Holocaust, the death of President Franklin Delano Roosevelt and the foundation of Israel in the story. Whilst fathers and their sons have struggles in themselves, the solution of the situation comes at the end of the novel. The main characters face various challenges. Danny and Reuven are friends although they represent two different worlds of the Jewish tradition. Both boys face to the new trends of the outside world while they live in Jewish communities according to strict rules. Their fathers look at the society in different ways. David Malter and Reb Saunders represent the old values but they are ready to choose the new perspectives. By the end of the novel, the oppositions gradually disappear. Fathers and sons also find peace in their hearts which is the consequence of their tiring mental struggles so every main character reaches a development in his thinking.

Silence is a major component that appears in the story – the working title of the novel, the behaviour of Reb Saunders towards his son, and the reaction of the Jews all share this factor. Chaim Potok argues that silence “has as much meaning in a relationship as words.”²⁹³

In *The Chosen*, the author wants to look for the answer to the following elements of ongoing tension: “I don’t need the outside world to solve my problems. It is disgusting and creates only ugliness. Why do I need the noise, the music, the pornography, and the heathenism therein. Using my own inner resources I can solve all my problems from inside my own tradition. There are some really beautiful things in the world beyond us. There are really things that we can learn from the world. Not everything about the outside world is ugly. Let’s borrow the good things, and, by integrating them with our tradition, enrich ourselves as a result.”²⁹⁴

Chaim Potok asks: “How do you relate this kind of a system to a religious world?”²⁹⁵ He gives the answer: “Danny Saunders comes to this realization in ironic fashion in *The Chosen*. Caught in the throes of a strange method by which his father is teaching him compassion for human suffering. Danny finds in Freud the instrumentality for handling this pain and suffering.”²⁹⁶

Chaim Potok died in 2002, but he opened a new perspective in American Jewish literature for the 21st century. As Mike Field says: “Potok has chosen to create worlds from words.”²⁹⁷

---

²⁹³ “The Chosen: Themes, Motifs & Symbols,” in *SparkNotes*, available: <http://www.sparknotes.com/lit/chosen/themes.html>, access: 24 January 2007.

²⁹⁴ Chaim Potok, “The Chosen,” *Chaim Potok lecture* (1986), available: <http://www.lasierra.edu/~ballen/potok/Potok.unique.html>, access: 24 January 2007.

²⁹⁵ Ibid.

²⁹⁶ Ibid.

²⁹⁷ Mike Field, “Potok Has Chosen to Create Worlds from Words,” Daniel Walden, ed. *Conversations with Chaim Potok* (Jackson: University Press of Mississippi, 2001), 100.

IRODALOMJEGYZÉK

„80 éve született Chaim Potok.” *Stop*. 2009. február 17.

Elérhetőség: <http://www.stop.hu/kultura/80-eve-szuletett-chaim-potok/453287/>.

Letöltés ideje: 2012. július 10.

“Abraham Maslow.”

Elérhetőség: <http://www.rpi.edu/~verwyc/MASLOWOH.htm>.

Letöltés ideje: 2011. június 10.

Agrawal, Sanjay S. “The Jonah Complex.”

Elérhetőség: <http://success-nirvana.blogspot.com/2007/03/jonah-complex.html>.

Letöltés ideje: 2011. június 10.

András, L. T. – Stephanides, E. *An Outline of Present-Day English Structure – Phonetics and Phonology*. Budapest: Tankönyvkiadó, 1990.

Angol-magyar kéziszótár. Főszerkesztő: Ország László. Szerkesztő: Magay Tamás. Tizennyolcadik kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1992.

Barthes, Roland. „A szerző halála.” *A szöveg öröme – Irodalomtörténeti írások*. Budapest: Osiris Kiadó, 1996.

Barthes, Roland. *A szöveg öröme – Irodalomtörténeti írások*. Budapest: Osiris Kiadó, 1996.

Belsey, Catherine. „A szubjektum megszólítása.” *Helikon. Irodalomtudományi Szemle*. 1995/1-2. Posztsemiotika.

Berenbaum, Michael – Skolnik, Fred. eds. *Encyclopaedia Judaica*. Second Edition. Volume 5. Jerusalem: Keter Publishing House Ltd., 2007.

Berenbaum, Michael – Skolnik, Fred. eds. *Encyclopaedia Judaica*. Second Edition. Volume 10. Jerusalem: Keter Publishing House Ltd., 2007.

Berenbaum, Michael – Skolnik, Fred. eds. *Encyclopaedia Judaica*. Second Edition. Volume 17. Jerusalem: Keter Publishing House Ltd., 2007.

Bernáth, Árpád – Orosz, Magdolna – Radek, Tünde – Rácz, Gabriella – Tőkei, Éva. *Irodalom, irodalomtudomány, irodalmi szövegelemzés*. Budapest: Bölcsész Konzorcium, 2006.

“Biography of Chaim Potok (1929-).” *GrAdeSaver*.

Elérhetőség: <http://www.gradesaver.com/author/chaim-potok/>.

Letöltés ideje: 2012. január 30.

Bollobás, Enikő. *Az amerikai irodalom története*. Budapest: Osiris Kiadó, 2006.

Buber, Martin. *Én és Te*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1994.

Chambers, Iaian. „Vándorlás, kultúra, identitás.” *Helikon. Irodalomtudományi Szemle*. 2002/4. A multikulturalizmus esztétikája.

Clements, R. E. ed. *The World of Ancient Israel*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.

Csontos, Szabolcs. „Foucault szubjektum-felfogása.” *Helikon. Irodalomtudományi Szemle*. 1995/1-2. Poszt szemiotika.

“Daniel.” Berenbaum, Michael – Skolnik, Fred. eds. *Encyclopaedia Judaica*. Second Edition. Volume 5. Jerusalem: Keter Publishing House Ltd., 2007.

Dániel könyve. *TaNaCh Biblia 2*. Budapest: Makkabi Kiadói kft., 2008.

“David.” Berenbaum, Michael – Skolnik, Fred. eds. *Encyclopaedia Judaica*. Second Edition. Volume 5. Jerusalem: Keter Publishing House Ltd., 2007.

Donin, Hayim Halevy. *Zsidónak lenni...* Budapest: Interart Stúdió, 1991.

Dreyfus, Hubert – Rabinow, Paul. *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Chicago: University of Chicago Press, 1982.

Field, Mike. “Potok Has Chosen to Create Worlds from Words.” Daniel Walden. ed. *Conversations with Chaim Potok*. Jackson: University Press of Mississippi, 2001.

Fisher, Vanessa – Diamond, George, Dr. “Conflict Between Two Worlds When Jewish Religion and Secularism Collide in Four Novels by Chaim Potok.” Moravian College, Honors Project, 2006.

Gordon, Colin. ed. *Power / Knowledge. Selected Interviews & Other Writings 1972-1977 by Michel Foucault*. New York: Pantheon Books, The Harvester Press, 1981.

GrAdeSaver.

Elérhetőség: <http://www.gradesaver.com>.

Letöltés ideje: 2012. január 30.

Halász, Nátán. *Kegyelet Forrása*. Budapest: Pesti Chevra Kadisa, 1902.

Harmer, Jeremy. *The Practice of English Language Teaching – New Edition*. London, New York: Addison Wesley Longman Limited, 1997.

Hárs, Endre. *Én-túl a nyelven*. Budapest: Gondolat Kiadói Kör – Pompeji, 2004.

Helikon. Irodalomtudományi Szemle. 1995/1-2. Posztsemiotika.

Helikon. Irodalomtudományi Szemle. 1996/4. A posztkoloniális művelődéstudomány.

Helikon. Irodalomtudományi szemle. 2002/4. A multikulturalizmus esztétikája.

Hornby, A. S. – Ruse, Christina. *Oxford Student's Dictionary of Current English*. Budapest: Akadémiai Kiadó – Oxford University Press, 1990.

Husserl, Edmund. "Phenomenology." *Journal of the British Society for Phenomenology* 2. 1971.

"Isaac." Berenbaum, Michael – Skolnik, Fred. eds. *Encyclopaedia Judaica*. Second Edition. Volume 10. Jerusalem: Keter Publishing House Ltd., 2007.

Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok – VII. évfolyam 1-2. szám. 2012.

"Jewish-American Fiction – Introduction."

Elérhetőség:

<http://www.enotes.com/twentieth-century-criticism/jewish-american-fiction/introduction>.

Letöltés ideje: 2009. május 21.

Jewish Bible Quarterly. Volume 38. No. 2. 2010.

Jewish Bible Quarterly. Volume 38. No. 3. 2010.

Journal of the British Society for Phenomenology 2. 1971.

Jung, C. G. *Bevezetés a tudattalan pszichológiájába*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1990.

Kálmán, Béla. *A nevek világa*. Budapest: Gondolat Kiadó, 1967.

Kamrás, Orsolya. „Mi van a nyelven túl?”

Elérhetőség: <http://www.nyest.hu/hirek/mi-van-a-nyelven-tul>.

Letöltés ideje: 2015. december 10.

Kecskeméti, Lipót, Dr. *Egy zsidó vallás van-e, több-e?* Nagyvárad: Sonnenfeld Adolf Grafikai Műintézete, 1913.

Keefer, Janice Kulyk. „Régi csontok felfedezése.” *Helikon. Irodalomtudományi Szemle*. 2002/4. A multikulturalizmus esztétikája.

Kiss, Attila. *An Introduction to Semiotics and English Studies – 1. előadás*. Szeged: 2005. október 1.

---- *An Introduction to Semiotics and English Studies – 9. előadás*. Szeged: 2005. november 25.

---- „Ki olvas? Posztsemiotika.” *Helikon. Irodalomtudományi Szemle*. 1995/1-2. Posztsemiotika.

Kóhélet könyve. *TaNaCh Biblia 2*. Budapest: Makkabi Kiadói kft., 2008.

„Koreai háború.” *Magyar Nagylexikon 11. kötet*. Budapest: Magyar Nagylexikon Kiadó, 2000.

„Kultúra.” *Magyar Nagylexikon 11. kötet*. Budapest: Magyar Nagylexikon Kiadó, 2000.

Ladó, János – Bíró, Ágnes. *Magyar utónévkönyv*. Budapest: Vince Kiadó Kft., 1999.

Magyar Nagylexikon 11. kötet. Budapest: Magyar Nagylexikon Kiadó, 2000.

Marcelli, Miroslav. *Foucault avagy Mássá lenni*. Pozsony: Kalligram, 2006.

Maslow, Abraham. *The Father Reaches of Human Nature*. New York: Viking Press, 1971.

McClymond, Kathryn. “The Chosen: Defining American Judaism.” *Shofar: An Interdisciplinary Journal of Jewish Studies*. 25.2. 2007.

Mezei, András. *Kettős kötődés*. Budapest: Belvárosi Könyvkiadó, 2000.

Moskowitz, Nathan. “The Book of Daniel: Part I. – A Theological-Political Tractate Addressed to Judean Hasidim under Seleucid-Greek Rule.” *Jewish Bible Quarterly*. Volume 38. No. 2. 2010.

Moskowitz, Nathan. "The Book of Daniel: Part II. – The Influence of Daniel's Prophetic Moral Lessons on the Structure and Themes of the Passover Haggadah." *Jewish Bible Quarterly*. Volume 38. No. 3. 2010.

Mózes 1. könyve. *TaNaCh Biblia 1*. Budapest: Makkabi Kiadói kft., 2008.

Mózes 2. könyve. *TaNaCh Biblia 1*. Budapest: Makkabi Kiadói kft., 2008.

My Jewish Learning.

Elérhetőség: <http://www.myjewishlearning.com>.

Letöltés ideje: 2009. május 21.

Osborn, Jan M. "Potok, Chaim." Thomas Riggs. ed. *Reference Guide to Holocaust Literature*. London: St. James Press, 2002.

Osborn, Jan M. "The Chosen." Thomas. Riggs. ed. *Reference Guide to Holocaust Literature*. London: St. James Press, 2002.

Oxford American Wordpower Dictionary – For Learners of English. Edited by Ruth Urbom. Oxford: Oxford University Press, 2000.

"Overview: Jewish American Literature." *My Jewish Learning*.

Elérhetőség:

http://www.myjewishlearning.com/culture/2/Literature/Jewish_American_Literature.shtml.

Letöltés ideje: 2009. május 21.

Pannenberg, Wolfhart. *Mi az ember?* Budapest: Egyházforum, 1998.

Potok, Chaim. *A kiválasztott*. Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2004.

---- *A nevem Asher Lev*. Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2006.

---- *Asher Lev öröksége*. Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2006.

---- *Az ígéret.* Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2001.

---- *Davita hárfája.* Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2001.

---- *Fények könyve.* Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2001.

---- *Kezdetben.* Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2003.

---- *November a küszöbön.* Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2007.

---- *Óvilági emberek.* Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2002.

---- *The Chosen.* New York: The Random House Publishing Group, 2004.

---- “The Chosen.” *Chaim Potok lecture* (1986).

Elérhetőség: <http://www.lasierra.edu/~ballen/potok/Potok.unique.html>.

Letöltés ideje: 2007. január 24.

---- *Vándorlások könyve: A zsidó nép története.* Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó, 2008.

Quirk, Randolph – Greenbaum, Sidney. *A University Grammar of English.* Harlow: Addison Wesley Longman Limited, 1996.

Rabinow, Paul. ed. *The Foucault Reader. An Introduction to Foucault's Thought.* London: Penguin Books, 1991.

Radl, Karl. “The Secret Language of the Jews: Leshon Hakmah.”

Elérhetőség:

<http://semiticcontroversies.blogspot.hu/2010/07/secret-language-of-jews-leshon-hakmah.html>.

Letöltés ideje: 2015. november 20.

Remény – XIV. évfolyam 2. szám. 2011.

“Reuben.” Berenbaum, Michael – Skolnik, Fred. eds. *Encyclopaedia Judaica*. Second Edition. Volume 17. Jerusalem: Keter Publishing House Ltd., 2007.

Ribalow, Harold. “A Conversation with Chaim Potok.” Daniel Walden. ed. *Conversations with Chaim Potok*. Jackson: University Press of Mississippi, 2001. From Harold Ribalow. ed. *The Tie That Binds: Conversations With Jewish Writers*. A. S. Barnes and Co., 1980.

Ribalow, Harold. ed. *The Tie That Binds: Conversations With Jewish Writers*. A. S. Barnes and Co., 1980.

Riggs, Thomas. ed. *Reference Guide to Holocaust Literature*. London: St. James Press, 2002.

Rogerson, J. W. “Anthropology and the Old Testament.” R. E. Clements. ed. *The World of Ancient Israel*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.

Sámuel 1. könyve. *TaNaCh Biblia 1*. Budapest: Makkabi Kiadó kft., 2008.

Saunders, Steven James. “Saunders History.”

Elérhetőség: <http://www.sandersweb.net/PDF/saunders.html>.

Letöltés ideje: 2015. március 20.

Schiffirin, Deborah. *Approaches to Discourse*. Oxford, Cambridge: Blackwell, 1994.

Shofar: An Interdisciplinary Journal of Jewish Studies. 25.2. 2007.

SparkNotes.

Elérhetőség: <http://www.sparknotes.com>.

Letöltés ideje: 2007. január 24.

Sternlicht, Sanford. *Chaim Potok – A Critical Companion*. Critical Companions to Popular Contemporary Writers. Westport, Connecticut – London: Greenwood Publishing Group, Inc., 2000.

Stop.

Elérhetőség: <http://www.stop.hu>.

Letöltés ideje: 2009. február 17.

Swan, Michael. *Grammar*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

Szamosi, Gertrud. „A manicheus / posztkoloniális esztétika.” *Helikon. Irodalomtudományi Szemle*. 1996/4. A posztkoloniális művelődéstudomány.

---- „A posztkolonialitás.” *Helikon. Irodalomtudományi Szemle*. 1996/4. A posztkoloniális művelődéstudomány.

Szigeti, L. László. „A multikulturalizmus esztétikája.” *Helikon. Irodalomtudományi Szemle*. 2002/4. A multikulturalizmus esztétikája.

TaNaCh Biblia 1-2. Budapest: Makkabi Kiadói kft., 2008.

The American Heritage Dictionary. Third Edition. Based on *The Bestselling American Heritage Dictionary of the English Language*. Third Edition. A Laurel Book. New York: Dell Publishing Group, Inc., 1994.

“The Chosen – Study Guide.” Steppenwolf Theatre Company. Arts Exchange Program. 2015.

“The Chosen: Themes, Motifs & Symbols.” *SparkNotes*.

Elérhetőség: <http://www.sparknotes.com/lit/chosen/themes.html>.

Letöltés ideje: 2007. január 24.

The Oxford Quick Reference Dictionary & Thesaurus. Edited by Sara Hawker with Chris Cowley. Oxford: Oxford University Press, 1998.

The Oxford English Dictionary III. Second Edition. Prepared by J. A. Simpson – E. S. C. Weiner. Oxford: Clarendon Press, 1989.

Thompson, Dawn. „Az etnicitás technikái.” *Helikon. Irodalomtudományi Szemle*. 2002/4. A multikulturalizmus esztétikája.

Thomson, A. J. – Martinet, A. V. *A Practical English Grammar*. Fourth Edition. Oxford: Oxford University Press, 1994.

Vanderstein, Noémi. „Kultúra a Másik tükrében.” *Remény – XIV. évfolyam 2. szám*. 2011.

Elérhetőség: <http://www.remeny.org/node/309>.

Letöltés ideje: 2011. december 1.

---- „A Jónás-komplexus elmélet, avagy a bibliai *Jónás könyve* elemzése pszichológiai szempontok alapján.” *Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok – VII. évfolyam 1-2. szám*. 2012.

Viorst, Judith. *Szükséges veszteségeink*. Budapest: Háttér kiadó, 2002.

Walden, Daniel. ed. *Conversations with Chaim Potok*. Jackson: University Press of Mississippi, 2001.

Yule, George. *The Study of Language – An Introduction*. Glasgow: Cambridge University Press, 1994.

Zucker, David J. “Isaac Betrayed and Triumphant.” *Jewish Bible Quarterly*. Volume 38. No. 3. 2010.